

T.C.

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

10-14 YAŞ GRUBU ÖĞRENCİLERDE ÖZSAYGI İLE TANRI ALGISI
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

ŞÜKRİYE DEMİR

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Doç. Dr. Fatıma Zeynep BELEN

KIRIKKALE-2023

Şükriye DEMİR tarafından hazırlanan “**10-14 YAŞ GRUBU ÖĞRENCİLERDE ÖZSAYGI İLE TANRI ALGISI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**” adlı tez çalışması, aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Fatıma Zeynep BELEN

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Kırıkkale Üniversitesi İmza:.....

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.

Başkan:

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.

Üye:

Tez Savunma Tarihi:/...../.....

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....

Unvanı Adı SOYADI

..... Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYANI

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İmza

Şükriye Demir

Tarih

ÖNSÖZ

Bu araştırmanın yürütülmesinde hiçbir zaman desteğini esirgemeyen kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Fatıma Zeynep Belen'e, araştırmaya değerli katkıları yanında nezaketi, anlayışı ve yardım severliği ile her zaman zihnimde ve gönlümde yer edecek olan sayın Doç. Dr. Mualla Yıldız'a, Doç. Dr. Elif Kara Özatik'e ve çalışmaları ile yol gösterici olan Feride Göregen'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Araştırmaya destek olan saygı değer öğretmenlere, arkadaşlarıma, manevi desteğini her zaman hissettiğim babam Musa, eşim Hüseyin ve onunla olmam gerekirken zaman zaman vakit ayıramadığım kıymetli kızım Sude Naz'a çok teşekkür ediyorum.

Katılımları ile araştırmaya destek olan tüm çocuklara ve ailelerine en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Araştırmanın başladığı dönemde Covid-19 salgını, sonrasında ise deprem ve sel felaketinden etkilenenlere sabır diliyorum.

Bu araştırmamı, başta depremzede çocuklar olmak üzere, tüm çocuklara ithaf ediyorum.

ÖZET

10-14 YAŞ GRUBU ÖĞRENCİLERDE ÖZSAYGI İLE TANRI ALGISI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Kırıkkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Fatıma Zeynep BELEN

Temmuz 2023, 82 Sayfa

Bu araştırmanın amacı, 10-14 yaş grubu öğrencilerde özsaygı ile Tanrı algısı arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu çalışmada nicel araştırma yöntemi uygulanmıştır. Araştırmanın evreni, 10-14 yaş grubu ortaokul öğrencileridir. Araştırmanın örneklemi, 2022-2023 eğitim öğretim yılında Ankara ili merkez ilçelerinin ortaöğretim kurumlarında uygun örnekleme yöntemiyle seçilen 5, 6, 7, 8'inci sınıf düzeyindeki 317 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak; Kişisel Bilgi Formu, Benlik Saygısı Ölçeği ve Tanrı İmgesi Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma verileri SPSS-29 ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, benlik saygısı ile Tanrı imgesi arasında anlamlı bir ilişki ($p<0,05$) olduğu bulunmuştur. Buna göre, 10-14 yaş grubu öğrencilerin benlik saygısı ile güven veren Tanrı imgesi arasında pozitif; benlik saygısı ile korku veren Tanrı imgesi arasında negatif yönde bir ilişki olduğu saptanmıştır. Katılımcıların sınıf düzeyi ve baba çalışma durumu açısından, benlik saygısı düzeylerinin istatistiksel olarak, anlamlı bir farklılık gösterdiği ($p<0,05$) tespit edilmiştir. Öğrencilerin başarı düzeyi açısından, benlik saygısı ile Tanrı'ya güven düzeylerinin istatistiksel olarak, anlamlı bir farklılık gösterdiği ($p<0,05$) bulunmuştur. Katılımcıların cinsiyet, yaş, anne çalışma durumu, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi açısından benlik saygısı ve Tanrı'ya güven düzeylerinin istatistiksel olarak, anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Öğrencilerin baba çalışma durumu ve sınıf düzeyi açısından Tanrı'ya güven düzeylerinin istatistiksel olarak,

anlamalı bir farklılık göstermediği saptanmıştır. 10-14 yaş grubu öğrencilerin güven veren ve korku veren Tanrı imgesinin benlik saygısı düzeylerini yordamakta olduğu ($p<0,05$) tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular literatürde yer alan bilgiler ışığında tartışılmıştır. Araştırmada, benlik saygısı düzeyi yüksek olan öğrencilerin Tanrı'ya güven düzeylerinin güven veren yönünde olduğu bulgulanmıştır. Bu kapsamda aile ve okul, yalnızca akademik başarıya odaklanmış çocuklar yetiştirmeyi amaç edinmemelidir. Çocuk bir bütün olarak ele alınmalı, çocuğun ihtiyaçlarına cevap olacak şekilde programlar hazırlanarak çocukta yeterli duygusu geliştirilmelidir. Böylece çocukların özsaygısı güçlenecektir. Özsaygısı yüksek olan çocuklar, toplum içerisinde uyumlu bir şekilde yaşayan, kendisini ifade edebilen, sağlıklı ilişkiler kurabilen ve Tanrı'yı güven yönünde algılayan bireyler olarak yetişecektir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Özsaygı, Tanrı Algısı, Bilişsel Dini Kuramlar

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the relationship between self-esteem and perception of God in students aged 10-14. Quantitative research method was applied in this study. The population of the study is middle school students aged 10-14. The sample of the study consists of 317 students in the 5th, 6th, 7th and 8th grades selected by convenience sampling method in the secondary education institutions of the central districts of Ankara province in the 2022-2023 academic year. Personal Information Form, Self-Esteem Scale and God Image Scale were used as data collection tools. The research data were analyzed with SPSS-29. As a result of the study, it was found that there was a significant relationship ($p<0.05$) between self-esteem and God image. Accordingly, it was found that there was a positive relationship between the self-esteem of students aged 10-14 and the image of God that gives confidence, and a negative relationship between self-esteem and the image of God that gives fear. It was determined that there was a statistically significant difference ($p<0.05$) between the self-esteem levels of the participants in terms of grade level and father's working status. It was found that there was a statistically significant difference ($p<0.05$) between self-esteem and trust in God in terms of students' achievement level. It was determined that the self-esteem and trust in God levels of the participants in terms of gender, age, mother's working status, mother's education level, father's education level did not show a statistically significant difference. It was determined that the trust in God levels of the students in terms of father's working status and grade level did not show a statistically significant difference. It was determined that trusting and fearful God image predicted the self-esteem levels of 10-14 age group students ($p<0.05$). The findings were discussed in the light of the information in the literature. In the study, it was found that students with high self-esteem levels had trust in God in the direction of trusting. In this context, the family and school should not aim to raise children who focus only on academic success. The child should be considered as a whole, programs should be prepared to meet the needs of the child and a sense of competence should be developed in the child. Thus, children's self-esteem will be strengthened. Children with high self-esteem will grow up as individuals who live harmoniously in society, express themselves, establish healthy relationships and perceive God in the direction of trust.

Keywords: Psychology of Religion, Self-Esteem, Perception of God, Cognitive Religious Theories

İçindekiler Dizini

ETİK BEYANI	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
İçindekiler Dizini	vii
Tablolar.....	ix
Giriş.....	1
1. Araştırmanın Problemi	1
2. Araştırmanın Amacı.....	5
3. Araştırmanın Önemi.....	6
4. Araştırmanın Sınırlılıkları	7
Bölüm I	8
1. Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar.....	8
1.1. Özsaygı Kavramı	8
1.1.1. Özsaygı	8
1.1.2. Özsaygı ve Dini İnanç İlişkisi.....	12
1.1.3. Özsaygı ve Psikolojik Sağlık	14
1.1.4. Özsaygı Gelişimine İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar	16
1.2. Bireyde Tanrı Algısı	18
1.2.1. Tanrı Algısına İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar	21
1.2.1.1. Nesne İlişkileri Kuramı.....	21
1.2.1.2. Bağlanma Kuramı.....	23
1.2.1.3. Psikososyal Gelişim Kuramı.....	24
1.3. Bilişsel Dini Gelişim.....	27
1.3.1. Gelişim.....	27
1.3.2. Piaget'nin Bilişsel Gelişim Kuramı.....	28
1.3.3. Dini Gelişim Kuramları	29
1.3.3.1. Elkind ve Arayış Teorisi	29
1.3.3.2. Harms ve Dini Düşünce Gelişimi.....	31
1.3.3.3. Goldman ve Dini Düşüncenin Gelişimi.....	31
1.3.3.4. Baldwin ve Gizem Teorisi	32
1.3.3.5. Fowler ve İnanç Gelişim Teorisi	33
1.4. Özsaygı ve Tanrı Algısı ile İlgili Araştırmalar	35
1.4.1. Özsaygı ile İlgili Yapılan Araştırmalar	35
1.4.2. Tanrı Algısı ile İlgili Yapılan Araştırmalar	37

Bölüm II	39
Yöntem	39
1. Araştırmanın Modeli	39
2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	39
3. Araştırmanın Hipotezleri	39
4. Veri Toplama Süreci	42
5. Veri Toplama Araçları	42
6. Veri Toplama Tekniği	44
7. Verilerin Analizi	44
Bölüm III	45
Bulgular	45
Bölüm IV	56
Tartışma	56
Sonuç ve Öneriler	61

Tablolar

Tablo 1. Benlik Saygısı ve Tanrı İmgesi Ölçeği Puanlarının, Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları	45
Tablo 2. Benlik Saygısı ve Tanrı İmgesi Ölçeği Puanlarının, Anne Çalışma Durumuna Göre T-Testi Sonuçları.....	46
Tablo 3. Benlik Saygısı ve Tanrı İmgesi Ölçeği Puanlarının, Baba Çalışma Durumuna Göre T-Testi Sonuçları.....	47
Tablo 4. 10-14 Yaş Grubu Öğrencilerin Benlik Saygısı, Güven Veren / Korku Veren Tanrı İmgesi Arasındaki İlişki.....	48
Tablo 5. Tanrı İmgesi Ölçeğinin Alt Boyutları ile Benlik Saygısı Ölçeğinin Yaş Düzeyine Ait ANOVA Sonuçları	49
Tablo 6. Tanrı İmgesi Ölçeğinin Alt Boyutları ile Benlik Saygısı Ölçeğinin Sınıf Düzeyine Ait ANOVA Sonuçları	50
Tablo 7. Tanrı İmgesi Ölçeğinin Alt Boyutları ile Benlik Saygısı Ölçeğinin Başarı Düzeyine Ait ANOVA Sonuçları	51
Tablo 8. Tanrı İmgesi Ölçeğinin Alt Boyutları ile Benlik Saygısı Ölçeğinin Baba Eğitim Düzeyine Ait ANOVA Sonuçları.....	52
Tablo 9. Tanrı İmgesi Ölçeğinin Alt Boyutları ile Benlik Saygısı Ölçeğinin Anne Eğitim Düzeyine Ait ANOVA Sonuçları.....	53
Tablo 10. Benlik Saygısının Tanrıya Güven Düzeyini Yordamasına Ait Regresyon Analizi	55

Giriş

Bu bölümde araştırmanın problemi, amacı, önemi ve sınırlılıklarına ilişkin ilgilere yer verilmiştir.

1. Araştırmanın Problemi

Geleceğin yetişkinleri olan çocukları fiziksel ve duygusal yönden sağlıklı bir şekilde yetiştirmek ve onların mutlu olduklarını görmek, öncelikle ebeveynlerin sonra onları yetiştiren eğitimcilerin en büyük arzusu olduğu söylenebilir (Yıldız, 2012:8). Çocukların hayatına farklı alanlarda yenilik katmak, onlara hayat boyu ihtiyaç duyacakları evrensel değerleri kazandırmak için çocukların fiziksel ve psikolojik yapısına ait bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle bilim insanları çocuklara ait bilgilere ulaşmak için araştırmalar gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda araştırmalar yapılarak çocukların doğumla beraber gösterdiği değişimlere ilişkin gelişim dönemleri belirlenmiştir.

Çocukların fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlar (sevgi, ilgi görme vs.) yanında manevi ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu manevi ihtiyaçların doyumlanması ve bunu yaparken çocuğa nasıl yardımcı olunması gerektiği de araştırma alanlarına girmiştir (Yıldız, 2012:1-2). Bu kapsamda Maslow (1942:259-284), çocuk için önemli olan kişilerin gösterdiği saygı, sevgi ve kabul ile çocuğun başarı ve yetkinlik duygularını benlik saygısının kaynağı olarak göstermektedir. Buna göre, çocuklar öncelikle ebeveynlerinden gördüğü sevgi ile kendisinin kıymetli ve biricik olduğu duygularını geliştirir. Böylece, çocuklar kendilerinin sevgi ve saygıya layık bir birey olduğunun farkına varabilmektedirler. Sevilme duygusunu hissetme ile ilgili olarak, Bowlby (2013), çocuğun bağlanma ilişkisindeki en temel ihtiyaçlarından birinin sevgi olduğunu ifade etmektedir. O'na göre, annesi ile bakıcısı ya da ailesi ile sağlıklı ilişki kuramayan çocukların ilerleyen dönemlerde de ilişkilerinde sorunlar yaşamaları kaçınılmazdır. Bowlby, bebeğin anneden ayrılığında gösterdiği davranışları incelemiş ve bu ayrılık sırasında bebeğin göstermiş olduğu olumsuz davranışların birinci sebebinin anne ile bebek arasındaki beslenmenin olmadığını fark etmiştir. Bebeğin ihtiyacı olan sevilme, okşanma ve kucağa alınma gibi davranışların süt emmeden daha önemli olabileceğini ortaya koymuştur. Sonuçta bilimsel olarak psikolojik ihtiyaçların biyolojik ihtiyaçlardan daha önemli olabileceği sonucuna ulaşılmıştır (Bowlby, 2013:231-319; Yıldız, 2018:61). Özdoğan (2009:108), sevgi kavramını açıklarken, bireyin sevgiyi yaşamaya önce kendisinden başlaması gerektiğini ifade etmektedir. Bireyin başkalarına verdiği değer ve gösterdiği sevgi kadar, kendisini de sevmeli

ve kendisinin de sevgiye değer olduğunun farkında olması gereklidir. Bu kapsamda sevgi ihtiyacının yeterince karşılanması, sağlıklı bir manevi gelişim ve psikolojik sağlık ile ilişkili olduğu ifade edilebilir. Psikolojik sağlık açısından bireyin kendisine değer vermesi önem arz etmektedir (Karlı, 2017:17).

Kendine değer verme ile ilgili olarak psikoloji sözlüğünde: “*Kendini onaylama, benimseme, kendine değer verme ve saygı duyma*” olarak tanımlanan kavram özsaygı kavramıdır (Bakırcıoğlu, 2006:184). Özsaygı, olumlu bir benlik imajının göstergesidir. Özsaygı, mutluluk ve başarı ile olumlu yönde ilişki içindedir. Bireyin sahip olduğu özsaygı düzeyini etkileyen faktörler çok çeşitlidir ve bireyden bireye farklılık göstermektedir (Karlı, 2017:17).

Özsaygı ile ilgili olarak yurt dışında yapılan araştırmada, 5 ile 8. sınıf öğrencilerinin ebeveyn desteği ile benlik saygısı arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonucunda, ebeveynlerin destekçi davranışları çocukların benlik saygısını etkilediği tespit edilmiştir (Felson-Zielinski, 1998:727-725).

Özsaygı ile ilgili olarak yurt içinde yapılan, ilköğretim II. kademedeki bulunan 180 öğrencinin farklı yetenekler ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi incelendiği araştırmada, benlik saygısı ile farklı yetenekler arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Çocukların benlik saygısı düzeyi arttıkça dil, sayısal ve atılganlık gibi yeteneklerinin de arttığı; benlik saygısı azaldıkça dil, sayısal ve atılganlık gibi yeteneklerin ortaya çıkma durumunun da azaldığı tespit edilmiştir (Sarıçam ve vd., 2013:535). 7-14 yaş grubu 252 çocuk üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, parçalanmış ailelerde anneleriyle birlikte yaşayan çocukların benlik saygısı ile annelerce kabul veya reddedilmelerini algılama durumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmada, çocuğun anne tarafından kabul edildiği algısı yükseldikçe; özsaygı düzeyinin yükseldiği, reddedilme algısı yükseldikçe; benlik saygısı düzeyinin düştüğü sonucuna ulaşılmıştır (Kayadibi, 2015:44). Spor yapıp yapmama durumuna göre, 10-12 yaş grubu 150 çocuğun özsaygı düzeyleri ve akademik motivasyonlarının incelendiği araştırmada, spor yapanların yapmayanlara göre benlik saygısı ve akademik motivasyon düzeyi daha yüksek; motivasyonsuzluk düzeyinin ise düşük olduğu tespit edilmiştir (Kul, 2021:44). 565 öğrenciden oluşan ilköğretim 4.sınıf öğrencilerini kapsayan araştırmada, sınıf öğretmenleri tarafından benimsenen sınıf yönetim tarzları ile çocukların özsaygı düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmada sonucunda okul yaşamı açısından, erkek öğrencilerin özsaygı düzeyi yüksek; kız öğrencilerin ise okul yaşamı açısından, özsaygı düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir (İlter, 2022:55). 7-12 yaş grubu çocukların sahip olduğu Tanrı imgesi ile

ahlaki gelişim arasındaki ilişkinin incelendiği araştırma sonucunda, çocuğun sahip olduğu Tanrı imgesinin ahlaki gelişimine etki ettiği, Tanrı imgesi sevgi ve güven veren yönünde ise o çocuğun ahlaksız, kötü olarak nitelendirilen davranışları genel olarak sergilemeyeceği ifade edilmektedir (Vergil, 2022:107).

Bireyin kendisine ilişkin duygu ve düşünceleri özsaygıyı, Tanrı'ya ilişkin duygu ve düşünceleri ise Tanrı algısını ifade etmektedir. Günlük hayatın içinde kullanılan Tanrı kavramının bireyin duygu, değer ve davranışlarını etkilemesi açısından önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Bu duygu, değer ve davranışlar ise bireyin dini ve Tanrı'yı algılama durumuna şekil vermektedir. İnanan veya inanmayan herkesin zihninde bir Tanrı imgesi vardır (Güler, 2007:124). Bireyin Tanrı algısının oluşmasında çevre, inanç, kişilik ve aktarılan tüm bilgiler etkilidir. Bu etkenler, bireyin Tanrı'yı olumlu veya olumsuz şekilde algılamasını etkileyebilmektedir. Birey içinde bulunduğu ailenin inandığı dine ait Tanrı'ya ilişkin ifadelerinden etkilenerek kendine ait yeni bir Tanrı algısı oluşturabilir. Böylelikle bireyin özgün bir Tanrı algısı olmuş olur. Geertz bu durumu: “*Gerçekte Tanrı çocuğun tek başına oluşturduğu bir şey değildir.*” şeklinde ifade etmektedir. O'na göre; Tanrı çocuğun ailesinde yer almaktadır. Çoğunlukla ebeveynlerin günlük konuşmaları ile Tanrı fikri çocuğa sunulmaktadır. Çoğu çocuk “Tanrı'nın Evi” ile aileleri aracılığı ile tanışmaktadır. Çocuk bu tanışmada dini törenleri ve mekânın sosyal düzenlemelerini tanımaktadır. Çocuk böylece, ailesi sayesinde Tanrı'ya ilişkin anlayışı kendine göre yorumlayarak kendisine ait bir Tanrı anlayışı geliştirir. Geertz, çocuktaki bu Tanrı anlayışı gelişimini aile ile başlayarak, sosyal çevre ile şekillendiğini ve bu durumun çocuğun zihninde Tanrı'nın yeniden doğuşu olduğunu ifade etmektedir (Rizzuto, 1979:8; Yıldız, 2012:17; Hacıkeleşoğlu-Karaca, 2021:212). Kısacası Tanrı algısı çocuğun içinde bulunduğu sosyo-kültürel çevreden, almış olduğu eğitim ve içsel yaşantılardan etkilenmektedir denilebilir (Güler, 2007:124).

Tanrı algısına ilişkin olarak yurt dışında yapılan araştırmada, 4-11 yaş grubu 143 çocuk iki gruba ayrılarak, çocukların ebeveynleri ile olan ilişkilerinin Tanrı algısını nasıl etkilediği incelenmiştir. Araştırma sonucunda, ebeveynlerini algılama biçimleri ile Tanrı'yı algılama biçimlerinin birbirlerine benzer olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, güçlü ve bakım veren ebeveyn algısına sahip çocuklar, Tanrı'yı da güçlü ve besleyici olarak algılamaktadır. Araştırmada, erken çocuklukta Tanrı algısı anne ve babaya benzemekte iken yaş ilerledikçe Tanrı mükemmel hale gelmekte olduğu ifade edilmektedir. Araştırmaya göre, Tanrı algısını doğrudan veya dolaylı olarak ebeveyn davranışları etkilemektedir (Dickie vd., 1997).

Yurt içinde yapılan araştırmalar incelendiğinde; 7-11 ile 13-15 yaş grubu ilköğretim öğrencileri ile yapılan araştırmada, 7-11 yaş grubunda insan biçimci ve somut Tanrı algısı yoğundur. Fakat bu algı, 13-15 yaş grubunda zayıflayarak yerini soyut bir algıya bırakır. Ayrıca 7-11 yaş grubu çocukların Allah'ı daha çok cezalandıran, 13-15 yaş grubu çocukların Allah'ı bağışlayan şeklinde algıladığı tespit edilmiştir (Yıldız, 2007). Çocuklar için Tanrı imgesi ölçeğı kullanarak 463 çocuk üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, çocukların Tanrı imgelerini ve bununla ilişkili faktörleri ortaya koymak amaçlanmaktadır. Araştırma sonucunda, her şeyi gören, duyan, bilen, her şeye gücü yeten, yarattıklarına benzemeyen Tanrı olarak ifade edenler 10-11 yaş grubunda yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Buna göre, çocuklar Tanrı'yı 10-11 yaşından itibaren daha soyut biçimde tasavvur etmekte ve onlar için Tanrı'nın insani özelliklerden arınmış olduğu ifade edilmektedir (Yıldız, 2012). 10-11 ve 13-14 yaş grubu 48 ortaokul öğrenci üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, öğrencilerin nasıl bir Allah tasavvuruna sahip oldukları ve Allah tasavvuruna alınan eğitimin ya da sosyal çevrenin etkisinin olup olmadığı incelenmiştir. Araştırmada, bu yaş grubu çocukların korku veren Tanrı algısına sahip oldukları tespit edilmiştir (Öztürk Zurnacı, 2019). 12-16 yaş arasındaki 483 öğrencinin bağlanma stilleri ile Tanrı algısı arasındaki ilişkinin incelendiğı araştırmada, güvenli bağlanmanın sevgi ve korku yönelimli Tanrı algısı ile pozitif, kaçınmalı ve kaygılı bağlanmayla negatif yönde bir ilişkinin olduğu saptanmıştır (Kekik, 2019). 7-12 yaş grubundaki 54 sığınmacı çocuğun yaşamış olduğu travmalar sonucu gelişimsel olarak hayata ilişkin bakış açısı ve Tanrı'yı algıma biçiminin teorik bilgiler ışığında görüşme tekniğinin kullanılarak incelendiğı araştırmada, katılımcıların cezalandırıcı ve korku yönelimli Tanrı algısına sahip olanların %67, sevgi yönelimli olanların ise %15'ini oluşturduğu tespit edilmiştir. Buna göre çocuklar dua ve ibadet ederek zor durumları daha kolay atlatmakta ve Allah'ı düşünerek yalnızlık hissetmemektedir. Bu düşüncelerin olumlu dini başa çıkmayı desteklediğı tespit edilmiştir (Türker, 2019). 9-12 yaş aralığındaki çocukların sevgi ve güvenin Allah tasavvuru gelişimine etkilerinin incelendiğı araştırmada, aile ortamında, sevgi ve güven içerisinde yetişen çocuklarda sevgi yönelimli Tanrı tasavvurunun oluşabileceğı sonucuna ulaşılmıştır (Ayaz, 2019:93).

Tanrı algısı ve benlik saygısı ile ilgili olarak yurt dışında yapılan araştırmada, 11-18 yaş grubu 755 ortaöğretim öğrencilerinin Tanrı imajının benlik saygısı ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulgulanmıştır (Francis, 2005).

Tanrı algısı ve benlik saygısı ile ilgili olarak yurt içinde yapılan araştırmalar incelendiğinde, yetişkin bireylerin sevgi yönelimli Tanrı algısı ile benlik algısının pozitif

ilişkili olduğu ve bu bireylerin benlik algılarının daha olumlu olduğu tespit edilmiştir (Güler, 2007). 13-20 yaş grubundaki 261 ergenin Tanrı tasavvuru ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelendiği araştırma sonucunda, benlik saygısı ile seven, dost ve merhametli, teslim olunan, koruyup gözetken, müdahale eden Tanrı tasavvuru arasında pozitif bir ilişki olduğu bulgulanmıştır (Akyüz, 2010).

Yukarıdaki bilgiler ışığında 10-14 yaş grubundaki öğrencilerde Tanrı algısı ve özsaygı arasındaki ilişkiyi ortaya koyan sınırlı sayıda araştırma olduğu görülmektedir. Farklı sosyal, kültürel ve psikolojik ortamlarda yetişen öğrencilerin özsaygı ile Tanrı'yı algılama biçimlerinin farklılık göstereceği, farklı özsaygı düzeyine sahip öğrencilerin Tanrı'yı algılama biçimlerinin de farklı farklı olması beklenmektedir. Buradan yola çıkarak araştırmanın temel problemi “10-14 yaş grubu öğrencilerde özsaygı ile Tanrı algısı arasındaki ilişki nedir?” sorusudur.

2. Araştırmanın Amacı

Bebeklikte anne ile oluşmaya başlayan çocuğun kişiliği, aile ve sosyal çevresi ile şekillenerek gelişmektedir (Yıldız, 2018;161). Türk Dil Kurumu'nun, “*Bir kimseye özgü belirgin özellik, manevi ve ruhsal niteliklerin bütünü.*” şeklinde tanımladığı kişilik, çocuğun yaşamında yer alan olumlu ve olumsuz tüm etkenlerin izlerini taşımaktadır (Bakırcıoğlu, 2006;151). Çocuğun sahip olduğu kişiliğini yani kendisini tanıması ve kendi gerçeğini algılaması bireysel mutluluğu için önem arz etmektedir (Oruç, 2008;133). Çocuğun kendi gerçeğini doğru bir şekilde algılaması ile kendi gerçeğine saygılı olması durumu, kişisel bütünlüğün temelini oluşturmaktadır. Çocuğun hüznlendiğinde hüznü, kaygılı iken kaygılı olduğu, korktuğunda korku hissettiği duygusu gerçeğini kabul etmesi gerekmektedir. Bunun aksi şekilde davranan çocuk kendi gerçekliğinden uzaklaşarak, gerçeği değil ‘...mış gibi yaşayan’ biri haline dönüşebilir (Cüceloğlu). Bu bilinçle çocuğun ne olduğu, gelecekte ne olmak istediği, çevresi tarafından nasıl tanındığı hakkındaki farkındalığı benliğini oluşturmaktadır. Yani çocuğun kendini nasıl görüp, tanımladığı ile ilgili olarak kendisine ait olan değerlendirme şekli benlik kavramıdır. Çocuğun kendini öznel bir şekilde yorumlaması benliktir. Bir çocuğun hoşgörülü, sevecen, adaletli gibi özellikler ile tanımlanması, çocuğa ait kişilik özellikleri hakkında bilgi vermektedir. Çocuğun kendisini hoşgörülü, sabırlı, adil olarak tanımlaması ile kendisine ilişkin bilgi vermesi, kendisine ait özelliklerin bilinçlilik hali benliktir. Kısacası başkalarının çocuğu nasıl tanımladığı kişilik; çocuğun kendini nasıl

tanımladığı ise benliktir (Bakırcıoğlu, 2006:37). Kişiliğe veya benliğe ait olan ve değerler olarak nitelendirilen sevgi, hoşgörü, adalet gibi manevi olarak nitelendirilen bu özellikler bireyin varoluşsal özünde bulunmaktadır (Özdoğan, 2007:107).

Bireyin kendisini ifade etmeden önce kendine ait bir algı biçiminin olması için fiziksel olarak görünen dünyaya ait duyuşsal uyarımların anlamlı deneyime çevrilme süreci “algı” olarak ifade edilmektedir. Algı, dış nedenlere bağılı olarak öğrenilenlerin etkisi ile değişebilmektedir (Bakırcıoğlu, 2006:8-9). Böylece bireyin özünde var olan değerlerin varlığını hissettirme derecesi ile zaman içinde gelişerek değişen benliğine ilişkin ifadeleri de değişebilmektedir. Benliği gelişen ve değişen bireylerin algı biçimleri de farklılık gösterecektir. Kendi benliklerini farklı ifadeler ile tanımlayan öğrencilerin Tanrı’ya ilişkin ifadelerinin de farklı farklı olması beklenmektedir.

Bu kapsamda araştırmanın amacı, Milli Eğitim Bakanlığı’na bağılı Ankara ili merkez ilçelerinde bulunan ortaokullarda öğrenim gören 10-14 yaş grubu öğrencilerin özsaygı ile Tanrı algısı arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır.

Bu amaca uygun olarak, araştırmanın konusu “10-14 yaş grubu öğrencilerde özsaygı ile Tanrı algısının incelenmesi” olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda;

1. Benlik Saygısı Ölçeğı kullanılarak, 10-14 yaş grubu öğrencilerin özsaygı düzeylerinin tespit edilmesi,
2. Tanrı İmgesi Ölçeğı kullanılarak, 10-14 yaş grubu öğrencilerin Tanrı algılarının, böylece güven veren ya da korku veren Tanrı imgesi düzeylerinin tespit edilmesi,
3. Kişisel Bilgi Formu kullanılarak, 10-14 yaş grubu öğrencilerin demografik özelliklerinin benlik saygısına etkisinin tespit edilmesi,
4. Kişisel Bilgi Formu kullanılarak, 10-14 yaş grubu öğrencilerin demografik özelliklerinin Tanrı algısına etkisinin tespit edilmesi,
5. 10-14 yaş grubu öğrencilerin benlik saygısı ile Tanrı algısı arasındaki ilişkinin tespit edilmesi araştırmanın konu kapsamında yer almaktadır.

3. Araştırmanın Önemi

Kendilerine ilişkin algılarının değişerek kimlik arayışı içinde olan ve benliklerini yapılandırmaya başlayan çocuklar 10-14 yaş aralığında duyuşsal bir süreçten geçmektedir. Bu dönemdeki çocuklara olumsuz eleştirilerde bulunarak onlardan yeteneklerinin üzerinde başarılar beklemek ya da arkadaş onayının üst seviyede olduğu bu dönemde çocukların

zorbalığı uğramaları benlik gelişimini olumsuz etkileyecektir. Bu sebeple araştırmada, 10-14 yaş grubu öğrencilerin özsaygı düzeylerinin belirlenmesi ve bazı sosyo-demografik özelliklerin özsaygıyı etkileyip etkilemediğinin araştırılması ile çocukların özsaygı gelişimini destekleyici önlemler alınması açısından önem arz etmektedir.

Literatür taraması sonucunda elde edilen bilgiler kapsamında, özsaygı kavramı ile Tanrı algısının ilişkilendirilmesi hem örneklem grubu olarak az çalışılmış olması hem de gelişim süreçleri ele alınarak değerlendirilecek olan özsaygı kavramının Tanrı kavramı ile ilişkilendirilmesinin din psikolojisi alanındaki literatüre katkı sağlaması öngörülmektedir.

4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, 10-14 yaş grubu öğrencilerin oluşturduğu 317 kişi ile sınırlıdır. Araştırma sonucunda, elde edilmiş olan bulguların geçerlik ve güvenirliği kullanılmış olan veri toplama araçlarıyla sınırlıdır. Araştırma, sadece Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi ortaokullarda uygulanmış olup, araştırmaya özel ortaokullar dâhil edilmemiştir. Elde edilen bilgiler sürekli doğruluğunu koruyacak şekilde olmayıp, örneklem grubunun büyüme ve gelişme sürecindeki öğrenciler olması sebebiyle, uygulamanın yapıldığı andaki psikolojik durumları ile sınırlıdır.

Bölüm I

1. Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar

1.1. Özsaygı Kavramı

1.1.1. Özsaygı

Çocuk, sosyal ortamda yaşamaya ihtiyaç duyan, toplum içinde yaşayan ve bulunduğu toplum ile etkileşim ve iletişim halinde olan sosyal bir varlıktır. Nasıl ki sosyal hayatta diğer bireylerle etkileşim ve iletişim halinde olan çocuk, kendi benliğiyle de benzer bir ilişki içerisinde. Bu içsel ve dışsal etkenler çocuğun benliğini etkileyerek şekillendirmekte ve çocuğun benlik imajını olumlu ya da olumsuz olarak algılamasına sebep olmaktadır. Olumlu bir benlik imajının yansıması olan özsaygı, çoğu zaman psikolojik sağlık, başarı ve mutluluk ile pozitif yönde ilişkilidir (Karşlı, 2017:17). Mutlu, sağlıklı ve başarılı bir hayat için çocuğun özsaygı düzeyi önem arz etmektedir.

Bireylerin birbirlerine karşı göstermediği saygı ve değer vermemeleri sosyal ilişkilerde yaşanan sorunların temelini oluşturmaktadır. Doğal olarak birbirine karşı saygılı olmayan bireylerin davranışlarını gözlemleyen çocuk için bu durum olumsuz örnek teşkil etmektedir. Bu sebeple başkalarına karşı saygı gösterilmesi beklenen çocuğun öncelikle kendisine karşı saygı duyması ve kendisini değerli bulması gerekmektedir. Yani çocuğun özsaygı sahibi olması önem arz etmektedir. Kısaca kendisine gerekli saygıyı göstermeyen kişiden diğer kişilere karşı saygılı olması beklenemez (Karşlı, 2017:17).

Özsaygı kavramına ilişkin literatürde çeşitli tanımlar yer almaktadır. Psikolojik sağlığın temelini oluşturan self-esteem (özsaygı/öz-değer) psikoloji sözlüğünde: “*Kişinin öz-kavramını oluşturan özellikleri ve nitelikleri ne derece olumlu algıladığı*” şeklinde tanımlanmaktadır. Öz-kavramının oluşmasında, bireyin fiziksel açıdan öz-imesi, yetkinlikler ve başarılarına yönelik görüşü, değerleri ve yaşamını bu değerlere uygun olarak sürdürmedeki başarısı, ayrıca, diğerlerinin birey ile ilgili görüşleri ve bireye tepkide bulunma şekilleri etkilidir. Belirtilen bu nitelik toplamda ne kadar olumlu ise, bireyin öz-değeri de o kadar yüksektir. Yüksek ya da yeterli düzeyde olan özsaygı psikolojik sağlığın temel bileşenlerinden biridir. Düşük özsaygı ve değersizlik hissi depresyonun belirtisi olduğu söylenebilir (Karakaş, 2023). Bir başka psikoloji sözlüğünde özsaygı (self-esteem) “*Kendini benimseme, onaylama, kendine saygı duyma, değer verme*” olarak tanımlanmaktadır (Bakırcıoğlu, 2006:184).

Rosenberg ise özsaygıyı, bireylerin bir obje olarak kendilerine yönelik duygu ve düşüncelerinin toplamı olarak tanımlamaktadır. Buna göre, bireyin kendisine yönelik yapmış olduğu değerlendirme sonucunda ulaştığı yargı, özsaygı düzeyi açısından belirleyici rol üstlenmektedir. Özsaygıya ilişkin “*değer atfetme*” kavramını ekleyerek Rosenberg, özsaygının bireylerarası özelliğine dikkat çekmektedir. Yani birey kendine, bulunduğu toplum tarafından önemsenen değerlere göre bir değer biçmektedir. Bundan dolayı, sosyal öğrenmenin özsaygı gelişiminde önemli bir rolü olduğu ifade edilebilir (Hefferon-Boniwell, 2018:16-107).

Coopersmith’e (1967) göre, bireyin kendisini değerli, yetenekli, başarılı ve önemli olarak algılama düzeyi özsaygıyı oluşturmaktadır. O, bireyin kendi değerliliğine ilişkin bir yargı olarak kendisine yönelik gerçekleştirip alışkanlık haline getirdiği değerlendirmenin özsaygıyı oluşturduğunu ifade etmektedir (Aydın, 2014:43).

Yiğit ve Yılmaz (2011:335-347) olumlu bir kişilik özelliği ve kişiliğin önemli bir boyutu olan özsaygıyı, toplum içinde bireyin davranışlarını etkileyebilen olgular karşısında göstereceği tepkilerini belirlemektedir. Yiğit ve Yılmaz özsaygıyı; bireyin kendisine güvenmesi, kendini değerli, başarılı, önemli, yetenekli olarak görerek, beğenilip sevmeye değer olduğunun hissini yaşamasını sağlayan olumlu bir psikolojik sağlık durumu olarak tanımlamaktadır.

Pişkin’e (2006) göre, bireyin benlik algısı ile ideal benlik arasındaki farkı değerlendirmesi sonucunda ulaştığı sonuç özsaygıdır. Bireyin kendisinde olmasını istediği yani ideal benliği ile kendisinde var olan benliğini algılama durumu arasındaki farkın özsaygı düzeyini oluşturduğunu ifade etmektedir (Aydın: 2014:43).

Özsaygı, bireyin kendisine yönelik değerlendirme sonucunda elde ettiği yargılardır. Bu durum bireyin kendisini diğer insanlarla kıyaslayarak, kendisine ilişkin olumlu veya olumsuz yönde değerlendirme yapmasıdır. Bu değerlendirme sonucunda, bireyin kendini beğenmesi veya beğenmemesini sağlayan bilişsel ve duygusal unsurları kapsamaktadır. Bireyin kendisine yönelik güzel, ahlaklı, iyi, zeki vb. ifadeleri kullanması yüksek özsaygı; incitici ve çok zeki olmadığı gibi özelliklerle ifade etmesi ile kendisi hakkında kararsız olması düşük özsaygının göstergesi olarak kabul edilmektedir. Özsaygı, yetenekler, değerler, beden, diğer insanlardan alınan tepki ve hatta sahip olunan özelliklere yönelik düşünceleri yansıtan genel bir değerlendirmedir (Tesser, 1980:482, Karşı, 2017:17). Özsaygı, bireyin kendi özüne yönelik olarak, onu bir nesneymiş gibi ele alıp değerlendirme sonucunda elde ettiği yargı ve

kendine yönelik tutumdur. Özsaygı öze, benlik, kendine saygı kavramlarıyla da ifade edilebilmektedir.

Selçuk, özsaygı ve şeref kelimesini özdeş olarak değerlendirmektedir. Yani özsaygı kavramının Türkçe karşılığı olarak “şeref” kelimesini kullanmaktadır. Şeref kelimesini iç ve dış şeref olarak ikiye ayırmaktadır. Bireyin kendi varlığı hakkındaki kanı ve bireysel bir değerlendirme olan iç şeref, bireyin kendisine yönelik saygısıdır. Bireye karşı toplumun beslediği kanı ve değerlendirme anlamındaki nesnel bir değerlendirme olan ise dış şereftir. Türkçe ’deki karşılığı saygınlıktır. O’na göre özsaygı, bireyde, kendi kişiliğini kendisi tarafından alçaltmaktan alıkoyan ve başkalarının da alçaltmalarını hoş görmeyen duygu, kişinin özüne ve kişiliğine beslediği saygıdır (Selçuk, 2019:6-7).

Yapılan tanımlar itibariyle özsaygı, “öz” ibaresi sebebiyle doğal olarak bireyin kendisi ile içsel/dışsal, ruhsal/fiziki olarak sahip olduğu tüm değerler ve bedeni ile ilişkisi, kendisine ilişkin olumlu ya da olumsuz değer atfetmesi ile ilişkilidir. Bireyin sadece kendisi ile olan ilişki sınırları içinde olmayıp, özsaygının çevresinden de etkilendiği görülmektedir. Bunun yanında, bireyin toplum içerisindeki davranışlarını etkilediği, bireyin kendisine dair değer yargısının alışkanlıklar haline gelip benliğinde yer ettiğine de dikkat çekmektedir. Bu sebeple bireyin kendisine ilişkin pozitif/olumlu değerlere sahip olmasının psikolojik sağlığını olumlu yönde etkileyeceğine hatta özsaygının psikolojik sağlığın temelini oluşturduğundan psikoloji ile ilişkisi olan bilişsel ve duyuşsal unsurları içerdiği anlaşılmaktadır.

Öze saygı, kendine saygı kavramları ile ifade edilen benlik saygısı kavramı, bireyin kendini önemli görmesi ve kabul etmesi gibi kavramları içine alan üst bir kavramdır. Psikolojide benlik, öz kavramı ile belirtilen bir olgu, benlik tasarımı ile kavramı, kendilik anlayışı, kendine güven olarak adlandırılan, bireyin kişiliğinin temelinde bulunan, bireyin kendisine ait en önemli algı, duygu ve düşünceler bütünüdür (Öner,1996:1; Çetinkaya vd., 2006: 116-117).

Psikolojide, bireyi diğer bireylerden ayıran, farklı kılan, bireyi birey yapan en temel yapı benliktir (Arıca, 1999;10). Psikoloji sözlüğünde benlik (self), bireyin varlığının ve deneyimlerinin bilinçli bir şekilde algılanan tüm yönlerini içermektedir. Benlik (ego): Bireyin ne olduğu, ne olmak istediği ve çevresi tarafından nasıl görüldüğü hakkındaki bilinçliliği olarak tanımlanmaktadır (Bakırcıoğlu, 2006;37-249).

Bireyin sahip olduğu benliğini beğenilip kabul etmesi özsaygıyı oluşturmaktadır. Bireyin kendisini değerlendirmesi ile ulaştığı ve böylece benliğini onaylamasından doğan

beğeni benlik saygısıdır. Yörükoğlu (2000:20-135) Bireyin, kendini kabullenerek beğenmesi ve yüksek benlik saygısına sahip olması için üstün nitelikler taşıması ya da diğerlerinden farklı özelliklere sahip olması gerekli değildir. Bireyin kendisini olduğu gibi kabul edip onaylaması, değerli görmesi, sevmeye ve beğenilmeye layık bulması benlik saygısını oluşturmaktadır. Bireyin kendi benliğini beğenip benimsemesi ise özsaygıyı oluşturmaktadır.

Rogers (1950:374-382), bireyin kendisini ortaya koymasını sağlayan, esnek ve kabul edilen ortamların yüksek benlik saygısını desteklediğini, kendisini ifade etmesine imkân vermeyen, katı ve reddedici ortamların ise düşük benlik saygısına sahip olmasına sebep olacağını ifade etmektedir. Kabul edildiği esnek ortamlarda kendisini ifade edebilen birey, kendisine saygı duyar, kendisinde var olan değerlerin farkına varır ve kendine güvenir (Arıcak: 1995). Böylece yüksek benlik saygısına sahip bireyler, kendilerine saygı duyarak kendilerini toplumun değerli bir üyesi olarak kabul etmektedirler. Düşük düzeyde benlik saygısına sahip olanlar ise benliklerini reddederken, toplum içinde uyum sağlayamayan bireyler olarak görülmektedirler. Buna göre, benlik saygısı durumu birey için önemli bir kişilik özelliğidir (Onur, 2000:75-300).

Maslow'a (1942:259-284) göre, sağlıklı benlik saygısına sahip olmak, gerçek anlamda başarılı ve verimli olmayı sağlamaktadır. Maslow, sağlıklı bir benlik saygısının iki kaynağı olduğunu ifade etmektedir. Bunlar; birey için önemli olan kişilerden gördüğü sevgi ve saygı ile kabul, bireyin kendisine ilişkin başarı ve yetkinlik duygularıdır. Benlik saygısını etkileyen sevgi ihtiyacının karşılanması, benlik saygısının gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Koşulsuz sevgi içinde büyüyen çocukların benlik anlayışı olumlu ve güçlüdür. Çünkü çocuk ilk olarak anne ve babasından gördüğü sevgi ile kendinin kıymetli ve biricik olduğu duygularını geliştirir. Böylece çocuk kendisinin sevmeye ve saygı duyulmaya layık bir birey olduğunun farkına varır.

Rogers (1961:56), benlik kavramı ile ideal benliğin, benliğin iki alt sistemi olduğunu ifade etmektedir. Buna göre; ideal benlik, bireyin kendisine ilişkin görmek istediği olumlu bir algıdır. Bireyin sahip olduğu benlik ile ideal benlik arasında ne kadar az fark varsa kişiliği o derece sağlıklı; ne kadar çok fark varsa birey o derece sağlıklı bir kişiliğe sahiptir. O'na göre, çocuğun hayatındaki önemli kişiler çocuğun istek ve beklentilerini dikkate alıyorsa, onun benliğini destekleniyordur. Birçok ebeveyn kendi istek ve arzularına göre hareket eden çocuğu seviyor, aksi gerçekleştiğinde ise çocuğu sevmiyor olabilir. Fakat her çocuğun sağlıklı bir benlik gelişimi için koşulsuz sevgiye ve koşulsuz olumlu saygıya ihtiyacı vardır. Koşulsuz olumlu saygı, çocuğun davranışları nasıl oluşa olsun ebeveynlerin çocuğu her durumda

seviyor olduklarını belirtme durumlarıdır. Başkalarının kabul edemeyeceği hatalı davranışlar veya zayıflıkların, çocuğun kendisi tarafından kabul edilebilir olması için koşulsuz olumlu saygıya ihtiyacı vardır. Koşulsuz olumlu saygı çocuğun benlik saygısını güçlendirici etkilere sahiptir. Koşulsuz olumlu saygı ile güçlü benlik saygısına sahip çocukların diğer bireylerle ilişkileri düzenlidir. Bu çocuklar diğer tüm bireylere karşı saygılıdır (Bakırcıoğlu, 2006:246-765).

1.1.2. Özsaygı ve Dini İnanç İlişkisi

Birey, varlık nedenine ve amacına ait cevapları inandığı dinde bulabilmektedir. Bütün dinlerin mesajlarında insana yüksek bir değer verilmektedir. Bu kapsamda, günümüzde insana değer verildiğinin göstergesi olarak dinlerde temel insan haklarının kökleri bulunmaktadır. Çünkü dinler, insanın dünya ve ölümden sonraki hayatta mutluluğa ulaşmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaçla dinler, insana verdiği değer açısından insanın canını, malını, aklını ve dinini korumak istemiş ve bunu temel esasları olarak kabul etmektedir (Özcan, 2016:203). Allport (1950), bireylerde bütünleşmiş bir kişilik oluşturarak (Güler, 2007:20) bireyin kendi sınırlarını aşmasına ve böylece daha büyük ve kapsamlı bir gerçeğin parçası olduğunun farkına varmasını (Karslı, 2017) sağlamak dinin amaçları arasında yer almaktadır.

Pisagor, ‘kendini bulmanın’ şöyle olduğunu söyler: “... *Kendini aramak hep dinle ilişkili olmuştur, çünkü: Özümüz, bizim çekirdeğimizdir ve bu çekirdek Tanrısaldır. ...*” (Öztürk, 2018:187)

Bireyin, kendisinin değerli olduğunun farkına vararak kendini gerçekleştirebilmesi ve yaratıcı yeteneklerini ortaya koyması için bir şeye inanması gerekmektedir (Hökelekli, 2017:188). Bireyin kendini tanıması ve kendini geliştirmesinde dinin rehberlik işlevi vardır. Bu kapsamda din, bireyin manevi hayatı geliştirir ve Tanrı’nın her zaman yanında olduğunu, kendisini koruduğu düşüncesi ile zorluklarla baş etme becerisi güçlenir (Oruç, 2008:132). Kendisine göre daha güçlü, yüce ve büyük bir şeyin parçası olduğunun farkına vardığında bireyin hayatı anlam kazanır. Bir dine inanıp, bağlanan ve dinin gereklerine göre yaşayan birey, Tanrı’nın kendisinden razı olduğunu, sevip koruduğunu düşünerek, kendini değerli ve işe yarar olarak algılar. Tanrı tarafından sevilip korunarak, kendini değerli gören bireyin özsaygısı din ile güçlenmiş olur. Dini inançlara sahip olan bireyler, güçlü bir ben (ego) yapısına sahiptir. Bu kimseler bilinçli olarak kendilerinin güçlü ve zayıf yönlerinin bilincindedir. Güçlü ve zayıf yönlerini kabul etmektedirler (Hökelekli, 2017:188).

Din, bireyin yalnızca manevi hayatını değil sosyal hayatını (Hökelekli, 2017:188) ve karakterini şekillendirme gücüne sahiptir (Oruç, 2008:132). Karakter ve benlik gelişiminde önemli bir yere sahip olan dinin eksik olduğu karakter, henüz olgunlaşmamıştır. Çünkü din, bireye umut, sevgi, teselli, güven duygusu ile bireyin yaşamına anlam ve yaşamın gerçek değerini kazandıran temel unsurdur (Hökelekli, 2017:188). Bireyin güvenme, korunma, dayanma, sevilme, sığınma, kabul edilme gibi ihtiyaçlarının giderilmesinde, Tanrı'nın varlığı inancının etkisi büyüktür (Koç, 2002:93). Bu kapsamda din, bireye sunduğu mesajlarıyla benliği yücelten ve benliğin değerini koruyan güçlü bir etkiye sahiptir. Tanrı ile kurulan güçlü ve sağlıklı bir ilişkide gerçekleştirilen dua ve ibadetler ile birey en derin manevi duyguların kaynağının ve sınırlarının farkına varmasında yardımcı olur (Hayta, 2000:9). Dua ve ibadetler ile kendini Tanrı'ya yakın hisseden bireylerin özsaygı düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir. Çünkü Tanrı'ya kendisini yakın hisseden bireylerde yüksek güven ve değer duygusuna sahiptir (Reinert, 2005:226).

İslam dinine göre; insan, ana maddesi su ve toprak olan beden ve ruhtan oluşan bir bütündür (Al-i İmran, 3/59). Allah insana hayat vererek, insanı benlik ve bilinç sahibi haline getirmiştir. Toprak ve su karışımı ile şekillendirdiği insan bedenine Allah kendi ruhundan üfleterek can vermiştir (Hicr, 15/29). Böylece insan varlığı maddi ve ilahî unsurların bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Allah tarafından yaratılan tüm yaratıkların özellikleri insanda toplanmıştır. Bu sebeple insan kendi varlığı ile başlı başına bir âlemdir. Kâinatta yaratılan her ne varsa, insanın varlığında ondan bir parça bulunur. İnsan kâinatın özü, özeti, küçük bir örneğidir (Hökelekli, 2011:195). Böylece insanın kendini tanıması, kendi varlığına ilişkin bilgi edinmesi ve sahip olduğu varlığın sınırlarını tanımasında dine ihtiyaç duyulmaktadır (Mehmetoğlu, 2013:19-20). Bu kapsamda bireyin kendini tanıması ile ilgili olarak;

“Kendini bilen, Rabbini bilir.”

İnsan kendini, kendi nefsini tanıyıp bildiği kadar Rabbini bilir ve tanır. Çünkü bir varlık olarak insan, Allah'ın sıfatlarının vücut bulmuş halidir. İnsan, kendinde var olan ilahi isimleri tanıyıp keşfettikçe Rabbini tanıyıp bilecektir. Kendini bilme tüm bağımlılıklardan kurtulmaktır (Özdoğan, 2009:21-22). Allah'ın insana kendi ruhundan üflemesi insanı değerli bir varlık kılmaktadır.

Kur'an'ı Kerim'de insanın yaratılış süreci şöyle anlatılmaktadır:

“O yarattığı her şeyi güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır (Secde, 32/7).” “Sonra ona düzgün bir şekil vermiş ve ruhundan ona üflemiş (Secde 32/9)...”,

“Şüphesiz biz insanı en güzel biçimde yaratmışızdır (Tin, 95/4).”, “O Rab ki seni yarattı, seni düzenledi, sana ölçülü bir biçim verdi. Senin organlarını dilediği şekilde birbirine ekledi (İnfitar, 82/7-8).” “Onu düzenleyip insan şekline koyduğum ve ona ruhumdan üflediğim zaman hemen ona secdeye kapanın (Hicr, 15/29: Sad, 38/72; Secde, 32/9).” “İnsan yeryüzünün halifesi olarak yaratılmıştır (Bakara, 2/30; Araf, 7/69; Yunus, 10/14; Neml 27/62; Fâtır 35/39; Sâd 38/26).” “Andolsun ki Biz insanı şerefli kıldık (İsra, 17/70).” Yüce Yaratıcımız insanı şerefli bir varlık olarak yaratmıştır. “Doğrusu insan kendi nefsinı görür (Kıyame, 75/14).”

Yaratılanların en şerefli olan insan, beden ve ruh olarak mükemmel bir yaratılışa sahiptir. İnsan sahip olduğu mükemmelliğin farkında olmalı, Yaratıcı ile olan ilişkisini korumalı en iyi seviyeye çıkarmalıdır. Bunun için O’nun ölçüleri çerçevesinde hayatını devam ettirmelidir. Böylelikle sadece O’nun katında değil diğer varlıkların yanında da insanın değeri ve saygınlığı artacaktır. “Şüphesiz biz insanı en güzel biçimde yaratmışızdır. Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik (Tin, 95/4-5).” Kendi yaratılış amacının farkına varamayıp iyi işler yapmayanlar, Allah’ın insana verdiği değeri anlamamaktadır.

Tüm bu bilgiler ışığında din, tüm yönleriyle insanın değerli olduğuna işaret ederken (Tin, 95/4) başkalarıyla ilişkilerinde de bu değer farkında olmasını istemektedir. Başkasına saygı göstermesi beklenen insandan, öncelikle kendisine ait değeri bilmeli ve kendi benliğine saygı göstermesi beklenmektedir. Din, inanan bir insan modelini anlatırken kendine saygısı olan insan özelliğine işaret etmektedir. Bu kapsamda dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan insan kendini kabullenmeli ve kendine saygı duymalıdır (Ayten, 2005:187).

1.1.3. Özsaygı ve Psikolojik Sağlık

Hewitt özsaygıyı, hayatın güçlükleri ile baş edebilmede ve mutlu olmada etkili olan bir özellik olarak ifade etmektedir (Hefferon-Boniwell, 2018:107). Maslow, bireyin sahip olduğu sağlıklı benlik saygısının yaşamında başarılı ve verimli olmasını sağlayacağını savunmaktadır. Maslow’a (1942:259-294) göre, benlik saygısının temelinde birey için önemli olan kişilerin gösterdiği kabul, sevgi ve saygı duyguları yer almaktadır. Çünkü çocuklar sevgiyi öncelikle ebeveynlerinden görür ve gördüğü koşulsuz sevgi ile kendisinin değerli/kıymetli olduğu duygularını geliştirerek, yine kendisinin sevgi ve saygıya layık bir birey olduğunun farkına varır. Bu sebeple özsaygı/benlik saygısı gelişiminin temeline sevgi kavramını koymak yerinde olacaktır.

Özsaygı düzeyini belirleyen bireysel özellikler farklılık göstermektedir. Bunlar, anne-babaya güvenli bağlanma, bulunduğu toplumun bireye ilişkin değerlendirmeleri, kıyaslanma, sahip olunan kültürel kimlik ve etkileşim, bireye özgü olan ve bireyin sahip olduğu özel yeterlilikler olarak sıralanabilir. Bireyin zorlukların üstesinden gelmesi, kendisini diğerlerinden ayıran yetenekler geliştirmesi ve bireysel başarıları bireyi daha umutlu, mutlu ve geleceğe güvenle bakmasına katkı sağlar. Buna göre, özsaygı bireyin algıları, düşünceleri, ailesi, sosyal ve kültürel çevresi, günlük yaşamı gibi birçok etkenden beslenerek şekillenir (Myers, 1996:40). Sağlıklı bir özsaygı gelişimi için bazı faktörler önem arz etmektedir. Bunlar; özsaygıyı bilmek, bilinçli şekilde yaşamak, olumlu düşüncelere yakın olumsuz düşüncelerden uzak olmak, mutlu olmak için çaba göstermek, yetenek ve potansiyelleri tanımak, dış görünüş ile barışık olmak, kendine iyi bakmak, maneviyat ve karakteri geliştirmek, geçmişe çok fazla bağlanıp kalmadan daima geleceğe ilişkin planlar yapmayı ilke edinmektir (Schiraldi, 2007:3).

Benlik saygısı yüksek olan bireyler kendi özüne bakmaktan rahatsızlık duymayan kimselerdir. Bu kimseler içinden gülümsemek geldiğinde gülümser, hüznü, endişeyi ifade etmekten çekinmezler. Bir şeyle barışık olmadığında kendi içine danışan, kendisi ile sohbet eden, içindeki kendiliği üzmeden, küstürmeden yaşayan, bunu yaparken de etraftan birileri ne der ne düşünür kaygısı gütmezler. Bu kimseler pozitif psikoloji dünyasında benlik saygısı yüksek, kendisi ile barışık, baş etme becerileri yüksek, depresyon ve kaygı bozukluklarına yakalanma riski diğer bireylerden daha düşük, oldukça şanslı ve de eğlenceli bireyler olarak bilinmektedir (Işık-Kılıç vd., 2021:364).

Özsaygı düzeyinin yüksek olması her zaman olumlu sonuçlar ortaya koymamaktadır. Yüksek fakat sabit olmayan öz saygı düzeyine sahip bireyler, öfkelerini ve saldırganlıklarını daha da uzatma eğilimindedirler. Görünüşte güvenli ve kendinden emin gibi gözükmeyle birlikte yapılan geribildirimlerden daha çok etkilenmektedirler. Kendilerini ve egolarını korumak amacıyla daha öfkeli olmaktadır ve adaletsiz olduklarını inkâr etmektedirler (Hefferon-Boniwell, 2018:107).

Özsaygı düzeyi düşük olan bireylerin kendilerini değersiz, çaresiz olarak görme eğilimi, özgüven sorunu yaşamaları, kabul edilmeyeceği korkusuyla fikirlerini söylemekten çekinmeleri, grup içinde katılımcı olmaktan çok dinleyici konumunda olmaları öne çıkan özelliklerindendir. Bu bireyler, insanlarla olan sosyal ilişkilerden uzak durmakta ve yalnızlık duygusu hissetmektedirler. Benlik saygısı yüksek olan bireyler ise yüksek özgüvene sahip,

girişken ve aktif, eleştiriden rahatsız olmayan, sosyal ortamlarda rahatça kendini ifade edebilen kimselerdir (Rosenberg vd., 1995:141-156).

1.1.4. Özsaygı Gelişimine İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar

Özsaygı gelişiminin doğum ile başladığını ifade eden Rogers'e (1961) göre, sağlıklı bir kişilik gelişimini için çocuğa doğumdan itibaren olumlu "koşulsuz saygı" gösterilmelidir. Yani çocuğa deneyimlerini kendine göre değerlendirme fırsatı verilerek, çocuğun kendine ilişkin değerlendirme sürecine göre seçim yapabilme fırsatı verilmesidir. Ancak ebeveynler de çocuk tarafından saygı görmelidir. Birey odaklı aileyi yaratmak zordur, fakat bunun için çaba göstermek değerlidir. Oluşturulan birey odaklı aile ortamında çocuk en az hastalıklı değer yargıları ile gelişir ve kendi gelişim sürecinde kendini gerçekleştirmeye doğru özgürce ilerleme fırsatı bulur. Sağlıklı kişilik gelişimi için en temel gereklilik, çocuğun başkaları ile olumlu ya da olumsuz ilişkilerde bulunmasıdır. Çocuk, anne babasının ya da bakıcısını kendisi için ilgi ve saygı (kabul) gösterdiğini hissedip algıladıkça olumlu saygıya değer vermeye başlar. Böylece çocuk, başkaları tarafından sevilme, beğenilme ve kabul edilme yönünde bir ihtiyaç geliştirmeye başlar. Bu ihtiyaç çocuğun benlik saygısı gelişiminde gerekli olan olumlu saygıdır. Çocuk, hayatındaki önemli kişilerin kendisine değer verdiğini algılaması ile gereksinim duyduğu olumlu saygı ihtiyacını bir anlamda karşılamış olur. Olumlu saygı, çocuğun kendisini değerli olarak görmesi anlamındaki özsaygının ön koşuludur. Özsaygısı gelişen çocuk, sevilme ihtiyacından bağımsızlaşmaya başlar. Böylece kendi hayatında kendisi için önemli bir varlık haline gelir. Hemen hemen bütün çocuklar kendini yetiştirenlerden sevgi, ilgi ve şefkat görmektedir. Fakat anne babalar genellikle kendi istediklerini yapan çocuklara kendi istediklerini yerine getirmesi koşulu ile sevgi ve ilgi göstermektedir. Bu sebeple çocuk, sevgi ve ilgiden yoksun kalmamak için anne babanın kurallarına göre hareket etmektedir. Böylece çocuk, gerçek benliğini ortaya koyamaz ve çocuğun benliği bir bütün olarak gelişemez. Reddedileceği korkusu ile tüm benliğini ortaya koyamayan çocuğun kişiliği aksak bir kişilik olarak ortaya çıkar. Koşulsuz sevgi, ilgi ve şefkat gören çocuk ise değer koşulları geliştirmez, benliğinin hiçbir yönünü baskı altına almaz ve kendini gerçekleştirerek psikolojik sağlığın en üst düzeyine çıkmayı başarabilir (Bakırcıoğlu, 2006;250-251).

Rosenberg (1965:46-48), özsaygı oluşumunda etkili olan dört etmen belirlemiştir:

- 1- Bireyin ilişki içinde olduğu çevresindeki diğer insanlarla kıyaslanmalar özsaygıyı etkilemektedir. Böylece birey, diğer insanların kendisi hakkındaki değerlendirmelerini kendi benliğinin parçasıymış gibi algılar.
- 2- Bireyin içinde bulunduğu toplumsal tutum ve değerlerin özümsemişi benlik saygıyı etkileyebilmektedir.
- 3- Bireyin değer verdiği özellik ve alanlar benlik saygısını etkilemektedir. Buna göre, birey için bir alan veya özellik değerli değilse, yani bu alan ve özellik bireyin psikolojik merkezinde olmadığından bu durum özsaygı düzeyini etkilemeyecektir.
- 4- Bireyin başarı veya başarısızlıkları algılama şekli benlik saygısını etkilemektedir. Eğer birey başarısının nedenlerini kendi davranışları olarak algılıyorsa özsaygı düzeyi olumlu yönde etkilenecektir.

Bireyi diğer bireylerden ayıran ve çeşitli yönlerin bütünleşmesiyle oluşan örüntü kişiliği oluşturur. Kendilik, kişilik bütünlüğünü temsil etmektedir. Kendilik, kişiliğin merkezinde yer alan ve kişinin kendisinin önemli bir parçası olarak algıladığı olumlu davranış ve özellikler kendilik kavramını oluşturmaktadır. Özsaygı duygusu da bu kendilik kavramının içinde yer almaktadır. Kendiliğin çocukluktan yetişkinliğe kadar gelişen yedi farklı evresi vardır (Bakırcıoğlu, 2006:128).

Bedensel Kendilik Duygusu: Bebeğin kendi fiziksel yapısının farkına vardığı evredir. Bu duyum, yaşam boyu kişinin öz farkındalık açısından güvenlik kaynağıdır.

Öz kimlik Duygusu: Yetişkinlikte sağlamlaşan bu duygu, bebeğin kendisinde oluşan fiziksel ve duygusal değişimlere rağmen isminin yani benlik sürekliliğini kavradığı duygudur.

Özsaygı Duygusu: Yaşamın üçüncü yılında kendiliğin özsaygı boyutu belirmeye başlar. Çocuğun bir şeyleri kendi başına yaptığında duyumsadığı gurur duygusu özsaygı duygusudur. Çocuğun çok fazla olumsuzluk sergilediği bu yaşta çevreyi tanıma ve yönlendirme çabalarını anne baba engellediğinde, çocukta utangaç ve öfke duyguları oluşur. Özsaygı duygusu çocuğun yaşı ilerledikçe yarışmacı bir şekil kazanır. Arkadaş onayı, çocukluk dönemi boyunca özsaygı duygusunu besler.

Öz uzanım Duygusu: 4-6 yaş arasında kendilik-benlik alanı genişler ve öz kavramlar oluşur. Örneğin; benim annem, benim oyuncağım gibi.

Kendilik İmgesi: 5-6 yaş aralığında çocukta kendini değerlendirme kapasitesi oluşur. Yakınındaki kişilerin çocuğun kendisinden neler beklediğini öğrenmeye başlar. Kendinin iyi ve kötü yönlerini öğrendiği dönemdir. Vicdan henüz gelişmemiştir.

Ussal Baş Edici Benlik Duygusu: 6-12 yaş arası çocuk artık gerçeklerle baş etme ve sorunlara çözüm üretme için ussal kapasiteye sahiptir.

Benlik Arayışı: Kişiliğin gelişiminde, ergenlik döneminde kimlik arayışıyla başlayan son dönemdir. Bu dönem bütünleşmiş bir benlik duygusu oluşuncaya dek devam eder (Bakırcıoğlu, 2006:128).

Allport (1950), sağlıklı kişilik sahibi olanlara, olgun kişilik adını vermiştir (Güler, 2007:20). O'na göre olgun kişilerin benlik duygusu alanı çok geniştir ve bu kişiler kendilerini sevmektedir. Olgun kişi sevecendir, farklı kişiliklere hoşgörü ve farklılıklara saygı gösterir. Kendini kabul etme düzeyi yüksektir. Kendine güven duygusu gelişmiştir. Kendisine ilişkin olumlu bir imgeye sahiptir. Eksikliklerine ve kendini huzursuz eden engellere karşı saldırgan tavırlar sergilemez. Üzüntü, öfke ve suçluluk duygu durumlarıyla başkalarına zarar vermeden baş etmeye çalışır. Algı, beceri ve hedefleri gerçektir. Keskin bir iç görüye ve mizah duygusuna sahiptir. Kendine ait güçlü ve zayıf yönlerini gerçekçi bir gözle değerlendirir. Sahip oldukları mizah duygusu, kendini aşırı ciddiye almasını ve üstün görmesini engeller. Bütünsel bir dünya görüşüne sahip olan sağlıklı kişilik sahipleri, kendi yaşamına temel oluşturacak bir değerler kümesi oluşturur (Bakırcıoğlu, 2006).

1.2. Bireyde Tanrı Algısı

Bir şeyi algılamak, onuna ilişkin sadece zihinde bir simge, sembol olarak izlenimler oluşturmak değildir. Algılama, duruma ya da nesneye ilişkin sevip veya sevmeme, iyi veya kötü gibi duygusal unsurlarla algıya bazı izlenimleri dâhil ederek algılama sürecine duygusal tavır ve eğilimler karıştırmaktır (İnceoğlu, 2011:100). Bu kapsamda Tanrı algısı, Tanrı hakkında zihinde bulunan olumlu veya olumsuz bütün duygu, inanç, bilgi, düşünce ve imgelerden oluşmaktadır (Erdoğan, 2014:46,47). Herkesin zihninde Tanrı'ya ilişkin bir şema veya imge vardır. Çevre, inanç, kişilik ve insana aktarılan tüm bilgiler Tanrı'yı olumlu veya olumsuz şekilde algılamayı etkilemektedir. Bu etkenler ile her birey, kendine özgü bir Tanrı algısına sahip olacaktır (Güler, 2007:124).

Allport (1950), güçlü bir inanç sisteminin bireyin fiziksel ve psikolojik sağlığını etkileme gücüne sahip olduğunu ve onun yaşam şeklini etkilediğini ifade etmektedir. Buna

göre, inanan bireyin inanç merkezinde Tanrı vardır. Bu sebeple inanan bireyin Tanrı'yı algılama şekli önemlidir (Güler, 2007:55-135). Rizzuto, Tanrı algısını anıların, hislerin ve imgelerin bir araya gelerek sürekli yeniden şekillenmekte olan psişik bir yapı şeklinde ifade etmektedir (Özgen, 2017:15). Bireyin Tanrı algısı, aileden aldığı eğitim başlayarak, kültürel etkiler ve kendisinin Tanrı ile olan bağı sonucunda şekillenir (Ayaz, 2019:31).

Tanrı, inanan birey için önemli bir yere sahiptir. Çünkü bireyin inanma düzeyine göre, hayatındaki dine ve dünyaya ilişkin birçok olayı şekillendirmesinde Tanrı algısının etkileri görülebilmektedir. Birey, günlük yaşamında Tanrı'dan korktuğu veya Tanrı'yı sevdiği için bir eylemi yapıp yapmamayı tercih edebilir (Erdoğan, 2014:48-49). Bu kapsamda bireyin davranışını etkilemesi açısından Tanrı algısına ilişkin bilim insanlarının görüşleri ve kuramsal yaklaşımlara yer verilmiştir.

James (2017), din psikolojisinin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Din ve Tanrı hakkındaki görüşlerini Dini Tecrübenin Çeşitliliği isimli teolojik çerçevenin çok ötesine geçen orijinal eserinde dile getirmektedir. Din konusundaki yaklaşımında dini kurum ve ritüellerden çok dini duygular ile bireysel dini tecrübelerle yoğunlaşmıştır (Ayten, 2012:26-27, Karakaş, 2019:589-599).

James (2017), Tanrı'nın gerçekliğinden yani var olup olmadığından çok ferdin kalbindeki bireysel Tanrı ile ilgilenmiştir. Önemli olan insanların Tanrı hakkındaki hisleri, kişisel tecrübe ile duygularıdır. James için insan Tanrı'nın bir parçasıdır. Tanrı gerçektir, görünmez fakat insan, Tanrı'nın etkilerini hayatında hisseder. İnsanın inanç konusunda risk aldığını düşünen James, Fransız filozof Pascal gibi düşünmektedir. Pascal'a göre; insan, Tanrı'nın varlığını kabul ederek risk alır (Ayten, 2012:26-27, Karakaş, 2019:589-599).

Carl Gustav Jung (1998), psikoloji yolculuğuna Freud'un fikirlerini benimseyerek başlamış ve ilerleyen süreçte Freud'un cinsel enerjiye (libido) yaptığı aşırı vurgu sebebiyle ondan ayrılarak analitik psikoloji akımının kurucusu olmuştur. Başlangıçta din konusunda Freud ile aynı fikirde olan Jung, Tanrı'nın varlığı konusunda farklı açıklamalar yapmış ve dinin varlığı değil yokluğunun ruhsal hastalıklara sebep olacağını söyleyerek Freud ile arasındaki ayrılık noktasını oluşturmuştur (Ayten, 2012:86). O, dini Tanrı tarafından gönderilen bir kurtuluş yolu olarak görmektedir (Ayaz, 2019:29).

Jung'a göre, Tanrı sadece teolojik bir kavram değildir. Tanrı, bireyin kendi zihninde hissederek değerlendirdiği bireysel bir tecrübedir. O'na göre, din ise içgüdüsel bir dürtüdür.

İnsanlar dini tam olarak kavrayamamaktadır. Fakat buna rağmen insanlar dini tamamen bir kenara atamamaktadır. Bu da dinin içgüdüsel olduğunun bir göstergesidir (Ayten, 2012;87).

Jung, Tanrı'yı ve dini arketipler ile açıklamaktadır. Arketip, bir kimsenin karşılaştığı bir durumda, atalarının buna benzer bir durumda sergilediği davranışlar benzer şekilde davranması için zihnin daha önceden belirleyici olması halidir. Jung'a göre, arketipler bireyin kişisel hayatına sonradan girmiş bir şey değildir. Arketipler, kalıtsal durumda bireyin psişik yapısında vardır. O'na göre Tanrı bir arketiptir. Bireyin kolektif bilinçdışında Tanrı imgesi de bulunmaktadır. Fakat bu Tanrı imgesi kendini mandala, teslis, vb. sembollerle bilince ulaştırır. Böylece, bireyin bilincine ulaşan Tanrı arketipi, kendini kabul ettirerek bireyin davranışlarını kontrol eder (Ayten, 2012;74-75).

Jung'a göre, Tanrı tasavvuru keşfedilmiş değil, bireyde deneyimler sonucu kendiliğinden oluşmuştur. Tanrı, sonradan öğrenilerek kavranan bir varlık değildir. Tanrı, bireyin özünde doğuştan var olan bir tecrübedir. Tanrı, kendisini bireye farklı şekillerde göstermektedir. Örneğin herkes rüya görmektedir. Birey rüyada birçok kişi ile tanışır, konuşur ve etkileşim halinde olur. Tanrı da buna benzer şekilde kendisini bireye hissettirmektedir (Mehmetoğlu, 2013;19).

Bireyselleşme Jung'a göre, dini bir serüven olup insanın psişik yapısı içerisinde gerçekleşir, fakat aşkın bir yönü yoktur (Ayten, 2012;79-80). Jung'un kendilik (bireyselleşme) kavramına göre, Tanrı'nın bireydeki tasavvurlarını içermektedir. Burada önemli olan bireyin içinde var olan gücü keşfetmesidir. Bireyin kendini keşfetmesi ile Tanrı'yı da keşfetmiş olacaktır (Mehmetoğlu, 2013:19-20).

Jung, insan hayatını iki döneme ayırır. Tıpkı güneşin doğumundan zirve noktaya yani öğle vaktine kadarki olan süreç, diğeri ise zirve noktasından günbatımına kadar olan süreçtir. Birinci süreçte insan, dış dünya ile ilişkilerini düzenler. İkinci dönemde ise insanın ilgisi iç dünyasına yönelir. Böylece insan bir bütünlük hissine kavuşur. Bu aşama insanın kendi özünü fark ederek, tüm potansiyellerini mümkün olan en üst düzeyde kullanmasıdır. Bu süreçte kolektif bilinçdışının farkına varır. İnsan yalnız kendi özüne kavuşmaz. Toplumla bütünleşerek olgun ve erdemli bir kişilik sahibi de olur. Böylelikle insan dini öğretilerde bahsedilen ve ideal hedefler olarak belirtilen değerlere sahip olmuş olur. Jung, bu süreci dini bir süreç olarak değerlendirse de aslında süreç insanın kendinde başlayıp kendinde biter.

Jung'a göre, Tanrı'ya bağlanamayan bir birey dünyanın ahlaki ve fiziksel çarpıklığını kendi başına düzeltemez. İnsan için din, zor anlarda sığınabilecek olan güven kapısıdır.

1.2.1. Tanrı Algısına İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar

Din, insanoğlunun varoluşundan itibaren çeşitli şekillerde varlığını sürdürmektedir (Ayten, 2012:11). Dinlerin en temel kavramlarından ve insan için en önemli gerçeklik olan Tanrı ise, her zaman varoluştur. Geçmişten günümüze kadar insanların çoğu kendisinden daha üstün güçlere sahip olan bir varlığa inanmaktadır (Hökelekli, 2005:252). Bireyin psikolojik yaşamını etkilemesi açısından Tanrı düşüncesi kadar daha güçlü bir düşünce yoktur. Jung (1998), bu durumu “*Tanrı, ruhun varabileceği en etkin pozisyon*” olarak ifade etmektedir. Tanrı ve Tanrı algısı doğrudan veya dolaylı şekilde birçok alanın ilgisini çeken geniş bir alanı kapsamaktadır. Din psikolojisi, bu konuyu insan ve Tanrı ikilisine ait ilişki olarak değerlendirmekte ve bu ilişki üzerine yoğunlaşmaktadır (Kartopu, 2014:888).

İnsanlar dini hayatlarını yaşarken Tanrı hakkında farklı düşünceler geliştirmişlerdir. Bu bağlamda birçok bilim dalı, dini ve dindar insanın yaşadıklarını kendi bakış açısıyla araştırıp yorumlamıştır (Ayten, 2012:11). Bu kapsamda öne çıkan psikologların Tanrı görüşlerine yer verilmiştir.

1.2.1.1. Nesne İlişkileri Kuramı

Nesne İlişkileri Kuramı, Freud’un görüşlerini savunan psikanalist Klein (1923), Winnicott (1971), Sullivan (1925) ve Tairbairn tarafından geliştirilmiştir (Yıldız, 2007:18).

Nesne ilişkileri, bireyin ilişki kurduğu tüm insanları, eşya ve durumları ifade etmektedir. Nesne İlişkileri Kuramına göre, gelişimin merkezinde bireyin diğer bireylerle olan ilişki ihtiyacı yer almaktadır. Tanrı algısı çocuğun tüm algı ve tecrübelerinin bir araya gelmesi ile oluşmaktadır. Bu sebeple Tanrı algısı oluşumunda çocukluk deneyimleri önemli bir yere sahiptir. Çocuğun ebeveyn ilişkileri ise Tanrı algısına şekil vermektedir. Böylece çocuğun ailesi ile başlayan Tanrı algısı gelişimi ideal aile olan Tanrı’da son bulmaktadır. Çünkü her birey kendisini koşulsuz severek onu tehlikelerden koruyacak bir aile özlemi içindedir. Bu ideal aile de Tanrı’dır (Yıldız, 2007:18-20).

Psikanaliz ekolünün kurucusu olan Freud, dini bazı zamanlar saplantı nevrozu; bazı zamanlar ise bebeklik arzularının tatmin edilmesi; bazı zamanlarda bir yanılsama olarak değerlendirmektedir (Freud, 1985:68-69).

Freud, dini ritüeller ile obsesif davranışlar arasında benzerlikler olduğunu, ibadetlerin ise bir şeye saplantı nevrozu gibi olduğunu savunmaktadır. O'na göre, din aynı bir nevroz gibi hastalıklı bir hal olduğundan dinden kurtulmak gerekmektedir. Freud, ilkel kabilelerden elde edilen verilerden yararlanarak dinin kaynağına totemi yerleştirir. Freud'a göre, totemizm insanlığın ilk dinidir. İlkel kabilelerin başında her şeye gücü yeten, kendisinden korkulup nefret edilen, aynı zamanda kendisine hayranlık duyulan, özellikle mal ve kadınların ve her şeyin sahibi olan bir baba vardır. Bu, klanın hâkimi, her şeyin sahibi primal babadır. Oğullar hep beraber bu babayı öldürürler. Fakat daha sonra babayı öldürdükleri için pişmanlık duyarlar. Bu eylemin bir daha işlenmemesi amacıyla, aynı ailede bulunan kadınlar ile evlenilmesini yasaklayan kuralı ve bunun yanında farklı kurallar koydular. Daha sonra tapınmak için kendilerinin geliştirdiği baba yerine geçecek bir totem yaratırlar. Bu totem, zamanla ilk babanın yerinden çıkar ve bir Tanrı prototipi şeklini alır (Ayten, 2012:41-56).

Freud'a göre, din ve Tanrı bir yanılsamadır. İnsanın çocukken aciz kaldığı ve korktuğu zamanlarda ihtiyaç duyduğunda ona yardımcı olan güçlü bir baba figürü bulunmaktadır. Bu güçlü baba figürü çocuğun zor zamanlarında sığındığı ve yetişkinlikte de yansımadan ibaret olan Tanrı'dır (Freud, 1985:68-69).

O'na göre, dinin bir gerçekliği yoktur. Fakat din insanın yaşamını etkilemektedir. Bir dine inanmak, korkular karşısında teselli bulmaktır. Buna karşın din yararsız ve insan gelişimine zarar vermektedir. Şu an insan akli içgüdülerin önüne geçemez, yanılsamaları terk ederek ideal seviyeye ulaşamaz. Bundan dolayı, insan dini bir süre yaşayabilir. Ancak bu durumda din bir yanılsamadır ve insanın ideal hedefe ulaşması için din engeldir. Bu sebeple, insan çocukluk inançlarından kurtulmalı ve bilime sarılmalıdır. Freud, bilimin gelişmesiyle insanın dinden ve Tanrılardan kurtulacağını savunmaktadır (Ayten, 2012:41-56).

Sonuç olarak, Freud, insan doğasının getirdikleri karşısında çaresiz kalmaktadır. İnsan, çocukluk döneminde aciz kaldığı anlarda güçlü baba imajı yaratmakta ve yetişkinlikte de bu imajını devam ettirmektedir. Böylece insana ait bir Tanrı imajı gelişmektedir. Buna göre, insanın çocuklukta acizlik durumlarında oluşan güçlü bir baba imajına ihtiyacı tüm hayat boyu devam eder. Bu baba imajına bağlanma duygusu, insanın yaşamının ileriki dönemlerinde yeni ve daha güçlü bir baba ihtiyacını yani Tanrı arzusunu oluşturur (Erten, 2010:1).

Rizzuto (1979), Tanrı algısının oluşumu ve şekillenmesi ile ilgili olarak, Freud ve klasik kuramın temel iki önermesine karşı çıkmaktadır. Bunların birincisi, Tanrı algısının üretildiği fikridir. Rizzuto'ya göre, Tanrı algısı sadece ödipal baba imgesinden

üretilmemektedir. Tanrı algısı, bu imgenin yanında bireyin yakın çevresi olan ailesi ve sosyal çevresinden etkilenecek şekilde şekillenmektedir. Rizzuto'nun karşı çıktığı diğer konu ise, Tanrı algısının ödipal dönemde kesin olarak şekillendiği ve bir daha değişmediği fikridir. O'na göre, Tanrı kavramıyla ilgili olan tüm algılar yaşamın her döneminde yeniden şekillenmektedir (Rizzuto, 1979:41-44; Kısa, 2015:648-649).

Rizzuto'nun Tanrı algısına ilişkin yaklaşımında, Tanrı algısının oluşumunda ebeveyn algıları yani nesne ilişkileri önemli bir yere sahiptir. Çünkü çocuk ilk olarak anne ve babası ile ilişki yaşamaktadır. Tanrı görülmezdir, bu sebeple ebeveynlerin saygın ve güçlü olan Tanrı'ya ilişkin her şeyi yöneten ve her yerde olan şeklindeki söylemleri çocuğun Tanrı algısını doğrudan etkilemektedir. Çocuk, deneyimleri ile bu özelliklere sahip olarak sadece ebeveynlerini görmektedir. Bu sebeple çocuk Tanrı algısını oluştururken, uygun olan zamanda ebeveyn algısının tamamını veya çoğunu kullanır (Rizzuto, 1979; Hayta, 2010:39-79). Kısaca Rizzuto'nun Tanrı'ya ilişkin algı oluşumuna etki eden en önemli kaynak ebeveynlerdir. Çocuk ebeveynlerden edindiği bilgilerle oluşturduğu Tanrı algısına ilişkin düşüncesini sürekli işleyip değiştirmektedir.

1.2.1.2. Bağlanma Kuramı

Sosyal ve duygusal gelişim teorisi olan bağlanma teorisi John Bowlby (1989) tarafından geliştirilmiştir. Bu teoriye göre, çocuğun kendisine bakım veren yetişkinlerle ilk bağılılık ilişkisi, çocuğa sadece içsel bir bağlantı modeli sağlamaz, aynı zamanda daha sonraki ilişkilerinin temelini oluşturduğu varsayımına dayanmaktadır. Bakım veren yetişkinlerle güvenli bağlanma stili oluşturan çocuklar, diğer insanlarla inanç ve güvene dayalı bir ilişkiyi, kendine güveni, sosyalleşmeyi, manevî gelişim ve yaşantıyı, sevmeyi ve değerli olmayı öğrenir (Hayta, 2006:30). En temel ifadeyle bağlanma teorisi, çocuğun kendisi için önemli olan kişilerle duygusal bağlar kurma eğiliminin nedenlerini açıklayan bir yaklaşımdır (Kirkpatrick, 1990).

Bowlby, bağlanma ilişkisini “beşikten mezara kadar insan tabiatının karakteristiği” olarak tanımlamaktadır. Bowlby, bebeğin kendisine bakım veren ile ayrılmasından sonra bebekteki üzüntü, isyan, gibi durumları gözlemleyerek, bebeğin stresle baş edebilme durumunu bakım verenin davranışları ile olan ilişkisini anlamaya çalışmıştır. Bowlby, bu ayrılıkta bebekte oluşan olumsuz etkilerin birinci sebebinin beslenmeden kaynaklı olmadığını fark etmiştir. Böylece bebeğin ihtiyaç duyduğu sevilme, okşanma ve kucağa alınma gibi

davranışların süt emmeden daha önemli olduğu bilimsel olarak da ortaya konulmuştur (Yıldız, 2018:161,165).

Erken dönemde annesi ile güvenli bir ilişki geliştiren bebek, ihtiyaçlarının karşılanması hakkında şüphe yaşamayacaktır. Annesi ile güvenli bağlanma tarzına sahip olan bebekler ileriki dönemlerde diğer insanlara güvenen bireyler olacaklardır. Fakat ihtiyaçlarının karşılanması konusunda emin olmayan bebeklerde kaçınılmaz bağlanma tarzı gelişecektir. Bu bebekler ileriki yaşamlarında diğer insanlara ve kendisine güvenmeyen bireyler haline gelecektir. Anneye karşı güven duymayıp ve bunun yanında yakınlık ve öfke hislerinin bir arada olduğu zıt tavırlara sahip bebeklerde kaygılı bağlanma tarzına gelişecektir. Bu bebekler ileriki yaşamlarında kendisine ve anneye güvenmezken başkalarına kolayca güvenebilen bireyler olacaklardır (Yıldız, 2018:161-163).

Bağlanma teorisi ile Tanrı'ya bağlanma ilişkilendirilmesinde, Tanrı'nın insanlar için psikolojik açıdan bağlanma figürü işlevi görmesi ile açıklanabilir. Bu kapsamda Kirkpatrick ve Shaver'in (1990:29-34) araştırmasında, insanlar zor zamanlarda Tanrı'yı güvenli bir sığınak ve kendilerini koruyacak güvenilir bir temel olarak algılamakta olduğu ifade edilmektedir. Tanrı ile güvenli bağlanma tarzına sahip olan insanların, Tanrı'ya kaygılı bağlanma tarzına sahip olanlara göre daha iyi yaşam doyumuna sahip oldukları ve kaygı, depresyon ve fiziksel hastalıklardan daha az şikâyet ettikleri görülmektedir (Hayta, 2006:41).

1.2.1.3. Psikososyal Gelişim Kuramı

Erik H. Erikson tarafından geliştirilen Psikososyal Gelişim Kuramı, yaşam boyu gelişime dikkat çekmektedir. Buna göre, bireyin gelişimi psikolojik, sosyal ve kültürel etkiler ile oluşmaktadır. Kişilik gelişiminde ise hem genetik hem de sosyal çevrenin etkileri görülmektedir. (Gürses ve Kılavuz, 2011).

Erikson'a göre, birey yaşamı boyunca sekiz evreden geçmektedir. Birey, her evrede farklı bir gelişimi tamamlamakta ve farklı çatışma veya karmaşa ile karşılaşmaktadır. Bu çatışma veya kargaşaların üstesinden gelen birey, diğer gelişim evresine geçiş yapmaktadır. Çatışmaların üstesinden gelerek diğer evreye geçiş yapan birey, yeni evredeki zorluklarla baş edebilme becerisine sahip olacaktır (Erikson, 1984:39).

Erikson'un (1984) bireyin yaşamı boyunca geçirdiği sekiz evreye bakıldığında;

1. Temel Güvene Karşı Güvensizlik Duygusu (0-1 Yaş)

Bu dönemde, bağımlı olduğu kişilerin bebeğin ihtiyaçlarını karşılayıp karşılanmama durumu bebekteki güven duygusunun temelini oluşturmaktadır. Bebeğin annesi tarafından ihtiyaçlarının karşılanması ile bebek temel güven duygusunu kazanmış olur. Böylece bu bebekler ileriki dönemlerde inançlarında daha tutarlı davranışlar sergileyeceklerdir. Sağlıklı bir şekilde tamamlanan bu dönem, umut ve uyum duygusunun geliştiği ve dini duyguların edinildiği dönemdir.

Bebeğin annesi ile güvene dayalı ilişki içinde olması ile bebek annesinden kısa bir süre de olsa ayrıldığında öfke ve gerilim yaşamadan bu ayrılığın üstesinden gelecektir. Bu üstesinden gelme durumu bebeğin ilk toplumsal başarısıdır. Bu bebekler topluma uyum sağlayabilen bireyler olacaktır.

2. Özerkliğe Karşı Kuşku ve Utanç Duygusu (1-3 Yaş)

Bu aşamada çocuk kendisinin ve davranışlarının farkındadır. Özerkliğin gelişeceği bu dönemde çocuğun davranışına yönelik yapılan müdahaleler çocukta utanç duygusunun oluşmasına sebep olacaktır.

3. Girişimciliğe Karşı Suçluluk Duygusu (3-6 Yaş)

Kendi başına girişimlerde bulunan çocuğa bu dönemde yapılan eleştiriler çocukta suçluluk duygusunun gelişmesine sebep olur. Çocuğun girişimlerine yönelik olarak ebeveynler onlara destekleyici ve meraklarını giderici yönünde davranışlar sergilemelidir. Fakat çocuğun her davranışının onaylanması ise ahlaki gelişimini olumsuz etkileyebileceğinden, çocuğun davranışları dengeli bir şekilde onaylanmalı ve girişimcilikleri desteklenmelidir.

4. Başarılı Olmaya Karşı Yetersizlik Duygusu (7-11 Yaş)

Çocuk bu dönemde yaşantısından sonuçlar çıkararak düşünmeye başlar ve çalışkanlık duygusunu bu dönemde edinir. Aynı zamanda başkaları ile kendisini kıyaslayan çocukta yetersizlik ve aşağılık duygusu gelişebilir.

Okul çağında olan bu dönemdeki çocuk, ailede başarılarına yönelik destekleyici davranışlar ile başarı ihtiyacını karşılar, okulda bunun tam aksi durumlarla karşılaşabilir. Bu durum çocuğun başarı duygusunu zedeleyecektir. Çocuk, aileden gördüğü desteği okul tarafından da görme ihtiyacı içindedir. Çocuğun yeteneklerine uygun şekilde yönlendirmeler ile başarısı desteklenmeli ve takdir edilmelidir. Çocuğa gücünün yetemeyeceği sorumluluklar verildiğinde çocukta yetersizlik duygusu gelişecektir.

5. *Kimlik Kazanmaya Karşı Kimlik Karmaşası (11-17 Yaş)*

Birey bu dönemde “ben kimim?” sorusuna cevap aramaktadır. Kendisine kimlik oluşturmaya çalışan birey beğenip benimsediği kimseleri taklit eder. Kimlik arayışı içindeki ergen karşı cinsten kimselere, kahramanlara, dini konu ve öğretilere ilgi duymaktadır. Bu dönemi başarı ile tamamlayan kimlik duygusunu kazanırken başaramayanlar kimlik kargaşası içindedir.

6. *Yakınlığa Karşı Yalıtılmışlık (17-30 Yaş)*

Ergenlik dönemini sağlıklı bir şekilde tamamlayan birey bu dönemde, daha geniş alanda ilişkiler kurmaya başlar. Bu dönem krizlerini sağlıklı bir şekilde atlatabilen bireyler sevgi ve güven duygusunu almayı da vermeyi de öğrenir. Bireyin bu kriz dönemini atlatmasında çevresindeki herkese sorumluluklar düşmektedir. Bu durum için gerekli olan toplum yapısında insana yönelik sevgi ve saygının olması yeterli olacaktır.

7. *Üretkenliğe Karşı Durgunluk (30-60 Yaş)*

Yetişkinlik yıllarını kapsayan bu dönemde birey, üretkendir. Bir aileye sahip olan bireyler bu dönemde kendi çocuk yetiştirir ve diğer çocuklara rehberlik etmek üzere bir üretkenlik içindedir. Evlenmemiş bireylerin kendilerini bu dönemde verimsiz hissetmemeleri için çevresindeki kimselere sorumluluklar düşmektedir.

8. *Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluk (60+ Yaş)*

Bu dönemden önceki yedi dönemin çatışmalarını sağlıklı bir şekilde tamamlayan birey, sağladığı yaşam doyumunun mutluluğu ya da geçmiş yıllarını anlamsız bir şekilde geçirdiğini düşünerek umutsuzluk çatışması yaşamaktadır. Diğer tüm aşamaları üretken olarak tamamlayan birey hikmet kavuş ve ölümü de kabullenmiştir. Bireye ürettiklerinin başkaları tarafından faydalandığını görmesi haz vermektedir.

Kısaca, bebeğin annesi ile başlayan ve sonrasında onun yerine geçen kimselerin, sosyal çevresinin, kurduğu yeni ailenin, yaşadığı toplumun etkisi ile kişilik şekillenmektedir. Mutlu bireylerin yetiştiği toplumlarda, bireylerin tüm ihtiyaçları karşılanmalı ve karşılaştıkları çatışmaların çözümünde destekleyici davranışlar sergilenmelidir (Erikson, 1984:12-48; Karaca, 2007:52)

1.3. Bilişsel Dini Gelişim

Gelişim içerisinde olan çocukta dini bir kavram olarak Tanrı algısının oluşması ve dini duyguların gelişimi açısından çocukluk dönemi önemli bir yere sahiptir. Çünkü çocuk Tanrı'ya ilişkin duygu ve düşünceleri ile dini ve manevi hayatını anlamlandırmaya çalışır. Çocukluk döneminde duygular ortaya çıkar, gelişir ve bireyin karakterini etkileyen temelleri oluşturur. Bu açıdan dini duygu ve dini uyanışın gelişeceği çocukluk dönemi önemlidir (Türk, 2014:157). Bu sebeple bu bölümde dini gelişim dönemlerine ilişkin bilgilere yer verilecektir.

1.3.1. Gelişim

Gelişim, organizmanın döllenmeden başlayarak bedensel, zihinsel, dil, duygusal ve sosyal olarak belli koşulları olan son aşamaya gelinceye kadar sürekli ilerleme kaydeden değişimdir (Senemoğlu, 2021:118). Farklı bir ifade ile gelişim, bireyin bedensel, duygusal, zihinsel ve sosyal özelliklerinin düzenli bir biçimde büyüyerek değişmesi, istenilen görevleri yapabilecek duruma gelmesidir (Yazgan İnanç, 2020:62)

Bireyin tutum ve davranışları, duygu ve düşünceleri çocukluk döneminde şekillenmektedir. Her çocuğun potansiyelinde dini duygular vardır. Bu duygular çocukluk döneminde somuttan soyuta, duygusaldan zihinsel doğru gelişmektedir (Şimşek, 2004:207). Bu kapsamda gelişim bir bütündür. Gelişim, bireydeki değişme ile tüm gelişim alanlarının etkileşiminin sonucu ortaya çıkan bir üründür. Yani gelişimi, farklı alanları ayrılmakla birlikte gelişim alanları birbirinden bağımsız olarak ilerlememektedir. Çocukların bilişsel, ahlaki, sosyal, vs. farklı gelişimleri bir bütünlük içinde ilerlemektedir. Çocuk, bir gelişim alanında ilerlediğinde bu durum diğerleri de doğrudan etkilemektedir. Örneğin, kişilik çocuğun bilişsel ve fiziksel kabiliyetlerinin gelişimine paralel şekilde psikolojik ve sosyal yönlerde de ilerlemektedir. Çocuğun ahlak gelişimi, bilişsel, duygusal ve sosyal gelişime bağlı şekilde gerçekleşmektedir. Dil gelişimi ise bilişsel ve biyolojik gelişimle ilgilidir (Goldman, 1964:16-17).

Gelişim sürecinde çocuk psikolojik, biyolojik, ahlaki ve sosyal açıdan gelişme gösterirken, dini açıdan da gelişim içindedir. Çünkü gelişme içerisindeki çocuğun herhangi bir dini tanıyarak benimsemesi diğer gelişimler gibi sürekli ilerleyen bir süreçtir (Atık, 2015:728-743). Yıldız (2012:1-2), gelişim içerisinde olan çocukların fiziksel, zihinsel, sosyal ve duygusal olarak sağlıklı bir şekilde gelişimlerini tamamlayabilmeleri için barınma, beslenme, sevilme ve ilgi görme gibi ihtiyaçlarının yanında, manevi ihtiyaçlarının nasıl giderileceği ve

onların manevi ihtiyaçlar konusunda nasıl yönlendirilip eēitilmesi gerektiēinin önemli olduēunu ifade etmektedir.

Dini gelişim konusu din psikolojisinin önemli konularından biridir. Dini gelişim süreçlerine ilişkin literatürde kapsamlı teorik yaklaşımlar yer almaktadır. Burada dini gelişim süreçleri ile ilgili olarak öne çıkan teorilere yer verilmiştir.

1.3.2. Piaget'nin Bilişsel Gelişim Kuramı

Bilişsel gelişimi biyolojik ilkelerle açıklayan Piaget'e göre gelişim, vrenin ve kalıtımın etkileriyle oluşmaktadır. Olgunlaşma, yaşantı, uyum, örgütleme ve dengeleme bilişsel gelişimi etkilemektedir. Piaget, bireyin bilişsel gelişimini dört evreye ayırmaktadır (Bakırcıoēlu, 2006:236-237; Wadsworth, 2015:33-134; Siyez, 2016:31):

1. *Duyu-Devimsel Evre (0-2 yaş):* Bireyin doēumla başlayan ilk iki yılını kapsamaktadır. Bu dönemde ocuk, doēuřtan sahip olduēu reflexler ile hareket eder, duyuları ve reflexlerini aynı anda kullanmaya ve basit bilişsel eylemler yapmaya başlamaktadır. Bu evrede ocuk, ilk defa kendisini ayrı bir bedensel varlık şeklinde tanır ve basit reflexleri işlemleri davranışlara dönüştürür. Bilişsel yapı bu evrede bařladıēından, ocuk basit bilişsel etkinliklerde bulunur. Nesnelerle ilgili bir şeyler ērenir, nesnelere dokunup yoklar, ara ara yerin önemini kavrar. Ancak ocuk henüz zaman ve yerle ilgili somut düşünce için gerekli kavramları ērenmemiřtir (Bakırcıoēlu, 2006:236-237; Wadsworth, 2015:33-134; Siyez, 2016:31).
2. *İşlem ncesi Evre (3-6 yaş):* Simgesel evre olarak da adlandırılan bu evrede, ocuēun mantıksal düşünme yeteneēi ile korunum ve tersine dnebilirlik ilkeleri gelişmemiştir. ocuk, nesneleri mantıksal olarak deēil, algısal niteliklerle deēerlendirmektedir. ocuk, bu evrede dış dünyaya ait düşüncelerle çevreyi simgesel olarak denetleme ve yönlendirmeyi ērenmektedir. ocuk, nesneleri sözcüklerle ifade etmeye bu dönemde başlamıştır (Bakırcıoēlu, 2006:236-237; Wadsworth, 2015:33-134; Siyez, 2016:31).
3. *Somut İşlem Evresi (7-11 yaş):* Bu evrede ocuk, düşünceyle ilgili süreçte mantık yürütür. ocuk, nesneleri farklılık veya benzerliklerine göre sınıflandırır, sayı ve zaman kavramlarını ērenir. Mantık yürüterek sorun çözmeye, aritmetik işlemler yapmaya başlar. ocuk, fiziksel dünyadan simgesel dünyaya adım atmaya başlar.

Korunum ve tersine dönebilirlik ilkesi yerleşir. Gördüğü nesneleri artık gördüğü şekilde çizmeye başlar. Çocuk, bu yaş aralığında artık mantıklı ve çok boyutlu düşünme biçimi olan soyut düşünme evresine girmiştir (Bakırcıoğlu, 2006:236-237; Wadsworth, 2015:33-134; Siyez, 2016:31).

4. *Biçimsel-İşlem Evre (12-18 yaş)*: Soyut düşünme evresi de denilen bu evrede esnek bir bilişsel yapı gelişir. Düşünme, düzene girer ve mantıksal düşünme öne çıkar. Bu evrede, çocuk soyut kavramlar kullanabilir, genellemeler yapabilir, denemeler sınayabilir, kendine ve diğer insanlara ilişkin düşüncelerin sonuçlarını tartma yeteneğine sahip olur. Bu evre, mantıksal düşünmenin yetişkinlik düzeyine ulaştığı dönemdir. Bireyde ilgi ve yetenekler yerleşir ve süreklilik kazanır. [Okul, çocuğun yalnız zihinsel ilgi alanlarına yönelirse çocuğun kendini geliştirmesinin önüne geçmiş olur. Fakat çocuğu bir bütün olarak algılar ve ihtiyaçlarına cevap olacak şekilde destek sağlarsa çocukta yeterlik duygusu gelişerek özgüven ve özsaygısı da güçlenmiş olur (Bakırcıoğlu, 2006:236-237; Wadsworth, 2015:33-134; Siyez, 2016:31).

1.3.3. Dini Gelişim Kuramları

Dini gelişim kuramları incelendiğinde, Piaget'nin Bilişsel Gelişim Kuramının diğer dini gelişim kuramlarına temel oluşturduğu görülmektedir.

1.3.3.1. Elkind ve Arayış Teorisi

Piaget'nin takipçilerinden olan Elkind (1970), çocukların gelişim süreçlerindeki değişimleri dikkate alarak dini gelişime ait karakteristik özellikleri belirlemiştir. Böylece Elkind tarafından, Piaget'nin Bilişsel Gelişim Teorisi ilk kez dine uyarlanmıştır. O'na göre, çocuğun zihni, artarak karmaşık hale gelen bir dizi aşamadan geçmekte ve din ile giderilen "arayış" ihtiyacını içermektedir (Elkind,1970:36-38; Yapıcı, 2014:83-113; Oruç, 2013: 975; Karaca, 2016:61-62).

Elkind'e göre, inanç gelişiminin dört evresi vardır. Bunlar:

1. *Korunma Arayışı (0-2)*: Piaget'nin belirtmiş olduğu nesnenin sürekliliğinin kazanılmaya başlandığı bu dönemde çocuk, savunmasızdır. Çocuğa sonsuz bir yaratıcı fikrinin öğretilceği en müsait zaman olan bu dönemde çocuk, göremediği nesnenin

aslında yok olmadığını anlamaya başlar. Çocuk bu dönemde, yetişkinlikteki durumdan daha az da olsa yüce, mutlak ve sonsuz bir yaratıcının olduğunu hissedebilmektedir. Çocuklara Tanrı ile ilgili olarak öncelikle öğretilmesi ve hissettirilmesi gereken kavram tek olan Tanrı'dır. Diğer dini konuları içeren iman ve ibadetler ise bu temel üzerinde şekillenecektir. Buna göre, 0-2 yaş aralığında çocuklara ilk olarak Allah'ın sürekli olarak var olduğu fikrinin öğretilmesi gerekmektedir (Elkind,1970:36-38; Yapıcı, 2014:83-113; Oruç, 2013: 975; Karaca, 2016:61-62).

2. *Temsil Arayışı (3-6)*: Bu yaş aralığında çocuk konuşmaya başlar ve dış dünyayı zihninde semboller ile kavramaktadır. Bu dönemde, Tanrı ile tanışan çocuğun ailesi başta olmak üzere sosyal çevresi Tanrı'yı temsil etmektedir. Çocuk, Tanrı'ya ilişkin kavramı dış etkenlere bağlı olarak geliştirmiştir. Daha sonra Tanrı'yı temsil etmek üzere bir şeyleri aramaya başlar. Çocuk bu arayışlarına ait cevabı ise dinî inançlarda bulur. Kısaca, sırayla çocuk önce inanır, inandığı Tanrı için temsil arar ve bu arayış çocuğu din ve dini inançlarla tanıştırır. Çünkü din ve dini inançlar çocuğun arayışına hazır cevaplar sunar. Bu cevaplar aynı zamanda psikolojik olarak tatmin edici cevaplardır (Elkind,1970:36-38; Yapıcı, 2014:83-113; Oruç, 2013: 975; Karaca, 2016:61-62).
3. *İlişki Arayışı (7-11)*: Bu dönemde çocukların somut işlemsel düşüncesi gelişmiştir. Okul çağında olan bu çocuklar Tanrı'yı ve Tanrı imajını benimsemiştir. Fakat bu aşamada çocuklar Tanrı ile nasıl ilişki kuracaklarını aramaya başlar. Çocuklar aradıkları cevapları dinde bulurlar (Elkind,1970:36-38; Yapıcı, 2014:83-113; Oruç, 2013: 975; Karaca, 2016:61-62).
4. *İdrak Arayışı (12 ve üzeri yaş)*: Bu dönem soyut işlemler dönemidir. Ergenlik yılları olarak bilinen bu dönemde çocukların kombinasyonel düşünme, esnek düşünme, varsayımsal düşünme, tümevarımsal ve tümdengelimsel akıl yürütme yetenekleri üst düzeye ulaşmıştır. Ergen bu dönemde, davranışların arkasındaki asıl içsel ve dışsal güdüleri açıklamak ve anlamak istemektedir. Bunun için de dinî inançlar ona rehberlik etmektedir. Bu rehberlik görevi ile din ergenin dünya, hayat ve varoluş gibi kavramları idrak etmesine yardımcı olur (Elkind,1970:36-38; Yapıcı, 2014:83-113; Oruç, 2013: 975; Karaca, 2016:61-62).

1.3.3.2. Harms ve Dini Düşünce Gelişimi

Harms (1944), 3 ile 18 yaş arasındaki 5000'den fazla çocukla mülakat tekniği kullanarak, onlardan dinsel onanın ve Tanrı'nın nasıl olduğu hakkındaki düşüncelerini sözlü ve yazılı olarak ifade etmelerini istemiştir. Çocuklardan bu durum hakkında bir resim çizmelerini ve çizilen resmin neyi anlattığını belirtmelerini istemiştir. Harms, verilerin analizinde çocukların dini düşünce gelişimi hakkında muhtemel üç aşamadan geçtiğini tespit etmiştir. Bunlar, 3-6 yaş arası peri masalı evresi birinci aşamadır. 7-10 yaş arası gerçekçi evre ikinci aşamadır. 11-18 yaş arası bireysel evre üçüncü aşamadır. Bu aşamalara ait özellikler dini gelişim açısından farklılık göstermektedir. Özellikle 8-9 yaşına kadar çocuklar bazı soyut dini kavramları anlayamaz, soruların cevaplarını tereddüt etmeden kabul eder ve insan biçimli düşüncelere sahiptir (Harms, 1944:115-118-Oruç, 2013:976-Karaca, 2016:59-60).

Piaget'nin Bilişsel Gelişim Teorisi ile uyumlu olan Harms modeli, üç temel evreden oluşmaktadır. Bu evreler:

1. *Peri Masalları Evresi (3 ile 6 yaş arası):* Bu evre diğerlerine göre daha tekdüze bir evredir. Çocukların Tanrı ile ilgili düşünceleri peri masallarındaki karakterler gibi hayalidir (Harms, 1944:115-118-Oruç, 2013:976-Karaca, 2016:59-60).
2. *Gerçekçi Evre (7 ile 12 yaş arası):* Bu evreye ait en belirgin özellik, çocuklarda somut düşünmenin gelişmiş olmasıdır. Çocuklar Tanrı ve melekleri, gerçek insanlar gibi düşünmektedir. Bu evrede çocuklar için dine ait semboller anlam kazanmaya başlar (Harms, 1944:115-118-Oruç, 2013:976-Karaca, 2016:59-60).
3. *Bireysel Evre (13 ile 18 yaş arası):* Bu evrede bireyde soyut düşünme özelliği oluşmuş, birey özgün inanç ve fikirler oluşturmaya çalışmaktadır (Harms, 1944:115-118-Oruç, 2013:976-Karaca, 2016:59-60).

1.3.3.3. Goldman ve Dini Düşüncenin Gelişimi

Goldman'ın (1963) Dinî Düşüncenin Gelişimi Teorisi, Harms'ın İnanç Gelişim Evrelerine benzemektedir. Goldman'ın teorisi kavramsal açıdan Piaget terminolojisi ile ifade edilmektedir. Dinî düşünce beş evrede şekillenmektedir:

1. *Sezgisel Dinî Düşünce (0/7 yaşarası):* Bu evrede dini düşünce sistematığı yoktur. Bu dönem dağınık bir özelliktedir. Bu dönemde çocuklar, dini hayat ile ilgili olarak gerçek düşünce ve fikirlere sahip değildir.

2. *Birinci Geçiş Aşaması*: Bu aşama birinci aşamasından üçüncü aşamaya geçiş evresidir. Mantık yürütmelerde belirgin hatalar vardır. Çünkü çocuklar deneyim eksikliklerinden dolayı mantık yürütme de başarılı olamazlar.
3. *Somut Dinî Düşünce Aşaması (8-13 yaşları arası)*: Bu aşamada çocukların düşünce biçimleri somut durum, görsel deneyim ve duyuşsal verilerle sınırlıdır. Çocuklar dinî ifadeleri ve sembolleri görsel olarak anlayarak anlamlandırmaktadır. Çocukların Tanrı'ya yönelik algıları bu dönemde insan biçimli (antropomorfik) özelliktedir. Tanrı, cezalandırıcı bir güç olarak görülmektedir.
4. *İkinci Geçiş Aşaması*: Bu aşama üçüncü aşamasından beşinci aşamaya geçişin açık olduğu aşamadır.
5. *Soyut Dinî Düşünce Aşaması (14 + yaş)*: Birey bu aşamada soyut kavramları, dinî sembol ve ifadeleri anlamaya başlamıştır. Çelişkileri gören çocuk, farklı hipotezler deneyimleyerek tutarlılık geliştirmeye başlar.

Goldman (1963:9), dini düşüncenin gelişimi hakkında bireysel farklılıkların önemli olduğunu vurgulamakta ve iki faktöre dikkat çekmektedir. Birinci faktör çocuğun gelişimin hızı, diğer faktör ise çocuğun motivasyon ve deneyim sahibi olmasıdır. Buna göre, zeki çocuklar diğer çocuklara göre daha hızlı dini düşünce gelişimi göstermektedir. Dini düşünce gelişiminde çocukların deneyimleri ve motivasyonları önemli etkilere sahiptir (Oruç, 2013:978; Karaca, 2016:62-63).

1.3.3.4. Baldwin ve Gizem Teorisi

Baldwin'e göre Tanrı anlayışı bağıllık ve gizem vasıtası ile değişip ve gelişecektir. Bu durum Baldwin'in Dini Gelişim Teorisi'nin ana temasını oluşturmaktadır. Baldwin'in Gizem Teorisi dört evreden oluşmaktadır:

1. *Fiziksel Kendiliğindenlik*: Bu dönemde bebekler sosyal ilgi, bedensel ihtiyaç ve kendiliğinden gelişmekte olan duygusal bağlanmalara odaklıdır. Gizem hissi, bu dönemde beklenilenin ötesindedir.
2. *Entelektüel (zihinsel) Aşama*: Bu dönemde çocuklar, ebeveynlerini bütün bulmaca ve problemleri çözebilecek bireyler olarak görmektedir. Bu durum dini açıdan yorumlandığında, her şeyin düzenleyicisi ve nedeni olarak Tanrı görülmekte ve O'na bağlanma duygusu gelişmektedir.

3. *Ahlaki Aşama:* Bu dönemde ahlaki özellikler baskındır. Ahlaki norm ve değerlere karşı kaygılar gelişmeye başlamaktadır. Bağlılığa ilişkin dini mana, ahlaki mükemmelliği yönlendirme ve rehberlik etmesi açısından kutsal olana güvenme deneyiminin tecrübe edildiği dönemdir. Dini bağlılık, ideal ile gerçek olan arasındaki sıradan çatışmayı aşarak aklı şaşkına çevirmektedir. Bu durum gizemin en derin kaynağıdır.
4. *Estetik Deneyim:* Bu evrede çocuk olayların gerçek yüzünü algılamaya başlar. Bu algılama fikir ve ideallerle gerçekleştirilen meditasyonun ötesinde doğrudan algılamayı içermektedir. Bu evrede mistik izler bulunmaktadır (Karaca, 2016;58-59).

1.3.3.5. Fowler ve İnanç Gelişim Teorisi

Fowler (2016:543), inanç gelişimini anlayabilmek için karşılıklı ve birbirini etkileyen karmaşık bazı faktörleri hesaba katılması gerektiğine dikkat çekmektedir. Bu faktörler, biyolojik olgunlaşma, bilişsel ve duygusal gelişim, dini-kültürel mana, sembol ve pratikler, psiko-sosyal tecrübedir. Cinsiyet ya da ırk gibi değişkenlerin de bu karmaşıklığı arttırması beklenmektedir. Bireyin inanç gelişimi diğer gelişimlerin tümünü kapsadığından gelişim, otomatik veya kesin bir hareket değildir. Örneğin, birey biyolojik açıdan yetişkinliğe ulaşmış olsa bile inanç gelişimi açısından daha erken dönemlerde kalmış olabilir. Bu nedenle, bireyin manevi eğilimleriyle birleşen manevi uygulama ve beslenme koşulları bazı çocukların inancında diğerlerine göre, daha hızlı ve derin bir gelişim göstermesini sağlayabilir.

Fowler (1981; 2006:543-556), inanç gelişimini yedi aşamada incelemektedir:

İlk Aşama Bebeklik ve Farklılaşmamış-Temel İnanç (0-2 yaş): Bu dönemde ebeveyn ve sosyal çevresiyle ilişki içinde olan bebek, üzerine temellenecek olan inancın güven, ümit ve cesaretin tohumlarını atmaktadır. Sevgi, ilgi ve şefkatin ilk olarak görüldüğü kişilerden güven veya güvensizlik deneyimi inanç temelini etkilemektedir. Konuşma ile düşünce yeteneği gelişirken birinci aşamaya hazırlık yapılmış olur.

1. *Sezgisel-Projektif İnanç (3-7 yaş):* Bu aşamada çocuk, sosyal çevresindekilerin inanç ile ilgili sözlerini ve eylemlerini taklit etmektedir. Çevresinde gelişen olayları sezgisel olarak anlamaktadır. Tanrı'ya yönelik ifadeler sayesinde çocuk kendisinin, kutsal olanı ve ahlak değerlerini fark eder. İmanın bilişsel ve duygusal temellerine ilişkin düşünceler oluşabilir. Çocuk bu dönemde işlem öncesi dönem özelliklerini taşımaktadır ve bilişsel gelişim henüz tamamlanmamıştır. Bu sebeple çocuk, neden-

sonuç ilişkisini kavrayamamaktadır. Çocuk bu dönemde Tanrı'yı hissederek Tanrı'ya bir şekil vermeye çalışmaktadır. Çocuk Tanrı'yı insan biçimli yani antropomorfik olarak algılamakta ve ifade etmektedir. Bu dönemde çocuk hayal ve gerçek olanı ayırt edememektedir.

2. *Efsanevi-Literal İnanç (7-11 yaş)*: Bu dönemde çocukta mantıklı düşünme yeteneği gelişmeye başlamıştır. Bu dönemde çocuk dünyadaki işleyişi anlamaya çalışmaktadır. Çocuk dinî inanç ve sembolleri somut gerçeklik olarak kabul etmekte, içinde bulunduğu kültüre ait olmaya ilişkin uygulama, hikâye ve inançları içselleştirmektedir. Bu anlatılan mit ve hikâyeler çocuğun gözlemleri ve deneyimlerini anlamlandırmasına etki etmektedir. Çocuk artık hayal ile gerçek dünya arasındaki ayrımı yapabilmektedir. Olaylar arasındaki neden ve sonuç ilişkisini kurabilmektedir. Bu aşamada Tanrı, tam anlamıyla çocuğun kendine özgü değildir. Tanrı'ya ilişkin algı aile, sosyal çevre, otorite olarak kabul edilen kişilerin etkisi altında, yani Tanrı algısı dış etkenlerin etkisindedir. Çocuk için Tanrı, iyilikler karşısında ödüllendirici, kötülükler karşısında cezalandırıcı kural koyucu bir güçtür.
3. *Sentetik-Geleneksel İnanç (İlk ergenlik)*: Bu dönem 11-18 yaş aralığını kapsamaktadır. Birey soyut işlem dönemine ulaşmıştır. Böylece, soyut kavramlar kullanılır ve değerlendirme yeteneği ile “düşünme” konusunda düşünme, hikâyeleri değerlendirme, onlara isim verme, kendi anlamlarını oluşturma, bilgilerini sentezleme başlamıştır. Bununla beraber bu dönemde kişilik bunalımı ile kimlik arayışı vardır. Birey, kendisine manevî bir çevre oluşturur. Tanrı inancı, boyun eğme, anlama ve sevmeye bireysel değerlerle bir araya gelerek ergenin dünyasında var olur. Ergen bu dönemde Tanrı ile kişisel ilişkiler kurmaya çalışır. Bu süreç bireyin benliğini geliştirici güce sahiptir.
4. *Bireysel/Düşünsel İnanç (Son ergen-geç yetişkinlik)*: 18 ile 30 yaşları arasında kapsayan bu aşamada birey, değer ve inançları sorgular, irdeler, üzerlerinde düşünür ve yeniden şekillendirir. Böylece artık inanç, bilinçli bir şekilde seçilmiş bağlılıklar haline gelmiştir. Birey dış otoriteden iç otoriteye yönelmiştir. Bu dönemde birey özerk bir inanç geliştirmeye başlar.
5. *Bütünleşmiş İnanç (Orta yaş ve sonrası)*: Orta yaşların başlarını kapsayan bu aşamada birey zihnindeki zıtlıklar ve çelişkileri birleştirmeye başlar. Bireyin inancındaki parçalı yapı bütüncül bir inanca dönüşür. Birey, gerçeğin çok boyutlu, uyumlu ve bağlantılı olduğunu öğrenir. Önceki evrelerde sınırları belli olan iman ve benlik

birbirlerinden ayrılır. Yetki sahibi olan “ben” kararları, değerleri, inançları kendisinin belirlediğini zanneder.

6. *Üniversal/genelleştirilmiş İnanç (Belli bir yaşı yok)*: Orta yaş sonrası bu aşama, olgun bir inanç zirvesidir. Bu aşamaya çok az insan ulaşabilmektedir. Benlik, alışılmış olan savunma şekillerinin ötesine geçer. Tanrı’yı sevmeye ve algılamada samimi ve şeffaftır. Bu aşamaya ulaşabilen birey, sevgi ve adaleti etkinleştirerek, işkence ve baskıyı yenmek için hayatın manasını ve Tanrı’nın gücüyle bütünleşme sürecine girer. Bu kişiler toplum huzuru için çalışırlar (Fowler, 1981; Mehmetoğlu-Aygün, 2006:117-139; Karaca, 2016:67-71; Fowler, 2016:543-559).

1.4. Özsaygı ve Tanrı Algısı ile İlgili Araştırmalar

1.4.1. Özsaygı ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Özsaygı ile ilgili olarak yurt dışında yapılan araştırmalar incelendiğinde; 5 ile 8. sınıf öğrencilerinin ebeveyn desteği ile benlik saygısı arasındaki ilişkiye ait araştırmada, ebeveynlerin destekçi davranışları çocukların benlik saygısını etkilediği tespit edilmiştir. Araştırmada, kızların benlik saygısı gelişiminde ebeveyn desteğinin, erkeklerin benlik saygısı gelişiminden daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Felson-Zielinski, 1998:727-725).

Özsaygı ile ilgili olarak yurt içinde ilköğretim öğrencileri üzerinde yapılan araştırmalar incelendiğinde, Sivas ilindeki sosyo-ekonomik düzeyleri birbirinden farklı olan üç ilköğretim okulu öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin belirlenmesinin amaçlandığı araştırmada, sosyo-ekonomik durumu düşük olan okuldaki çocukların benlik saygısı düzeyi; iyi ve orta olan okullardaki çocukların benlik saygısı düzeylerine göre daha düşük düzeyde olduğu bulgulanmıştır (Çetinkaya vd., 2006). İlköğretim II. kademedeki bulunan 180 öğrenci üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, farklı yetenekler ile benlik saygısının pozitif yönlü ilişkili olduğu bulgulanmıştır. Çocukların benlik saygısı düzeyi arttıkça dil, sayısal ve atılganlık gibi yeteneklerinin arttığı; benlik saygısı azaldıkça dil, sayısal ve atılganlık gibi yeteneklerin ortaya çıkma durumunun azaldığı tespit edilmiştir (Sarıçam vd., 2013:535). 565 öğrenciden oluşan ilköğretim 4. sınıf öğrencilerini kapsayan araştırmada, sınıf öğretmenleri tarafından benimsenen sınıf yönetim tarzları ile çocukların özsaygı düzeyleri arasında ilişki incelenmiştir. Araştırma sonucunda, okul yaşamı açısından erkek öğrencilerin özsaygı düzeylerinin yüksek; kız öğrencilerin ise düşük olduğu tespit edilmiştir (İlter, 2022:55).

Ortaöğretim öğrencileri ile gerçekleştirilen araştırmalara bakıldığında; ortaöğretim öğrencilerinin benlik saygısı ile dindarlık arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmada, değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir (Çapar, 2008). 460 kişilik 5. sınıf öğrencilerinden oluşan grup üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, olumlu ya da olumsuz sosyal becerilerin özsaygı ile denetim odağına etkileri incelenmiştir. Araştırma sonucunda, olumlu sosyal davranışlar gösteren çocukların özsaygı düzeyleri yüksek; olumsuz sosyal davranışlar gösteren çocukların özsaygı düzeyleri ise düşük olarak tespit edilmiştir (Akkuş Çutuk, 2016). Ortaokul öğrencilerine Benlik Saygısı Geliştirme Programı uygulanarak, çocukların benlik saygısı ve akran mağduriyetine etkisinin incelendiği araştırmada, Benlik Saygısı Geliştirme Programı uygulanan çocukların benlik saygısı düzeyi artarken; akran zorbalığının azalmakta olduğu tespit edilmiştir (Sır, 2022).

İlk ve ortaöğretim düzeylerini kapsayan farklı yaş grupları ile yapılan araştırmalar incelendiğinde; 9, 10 ve 11 yaş grubunda bulunan çocuk yuvasında ve ailesiyle kalan çocukların özsaygı düzeyleri karşılaştırılmıştır. Araştırma sonucunda, çocuk yuvasında kalan çocukların özsaygı düzeylerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Güçray, 1993). 7-14 yaş grubu 252 çocuğun katıldığı araştırmada, parçalanmış ailelerde anneleri ile beraber yaşayan çocukların benlik saygısı ile anneleri tarafından kabul ya da reddedilmelerini algılama durumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmada, çocuğun anne tarafından kabul edildiği algısı yükseldikçe; özsaygı düzeyinin yükseldiği, reddedilme algısı yükseldikçe; benlik saygısı düzeyinin düştüğü sonucuna ulaşılmıştır (Kayadibi, 2015:44). Spor yapıp yapmama durumuna göre, 10-12 yaş grubu 150 çocuğun özsaygı düzeyleri ve akademik motivasyonlarının incelendiği araştırmada, spor yapanların yapmayanlara göre, benlik saygısı ve akademik motivasyon düzeyi daha yüksek; motivasyonsuzluk düzeyinin ise düşük olduğu tespit edilmiştir (Kul, 2021:44). 9-10 grubu çocukların, olumlu beden imajını geliştirme çevrim içi psikoeğitim programının, beden imajı memnuniyeti ile öz saygı düzeylerine etkisi incelendiği araştırmada, çocuklara uygulanan Olumlu Beden İmajı Geliştirme Çevrimiçi Psikoeğitim programının özsaygıyı önemli derecede yükselttiği sonucuna ulaşılmıştır (Keven Aklıman, 2021). 9-12 yaş grubundaki 30 çocuk üzerinde yapılan araştırmada, hızlı okuma eğitimi ile Benlik algısı arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla benlik algısı profili kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, özel öğrenme güçlüğü bulunan çocukların hızlı okuma eğitimi ile benlik algısının geliştirilmesinde etkili olduğu tespit edilmiştir (Sozak, 2023).

Daha küçük yaş grubunda yaralan ve farklı sosyo-kültürel çevrede yetişen 5 ve 6 yaşındaki çocukların psikolojik sağlamlılık ve benlik saygısı düzeyleri arasındaki ilişkinin

incelendiği araştırma sonucunda, kentlerde yaşayan çocukların benlik saygısı ile psikolojik sağlamlılık düzeyleri; kırsalda yaşayan çocuklarınkinden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Altan, 2023).

1.4.2. Tanrı Algısı ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Tanrı algısı ile ilgili olarak yurt dışında yapılan araştırmalar incelendiğinde; 4-11 yaş grubu 143 çocuk iki gruba ayrılarak ebeveynleri ile olan ilişkilerinin Tanrı algısını nasıl etkilediği araştırılmıştır. Araştırma sonucunda, ebeveynlerini algılama biçimleri ile Tanrı'yı algılama biçimlerinin birbirlerine benzer olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, güçlü ve besleyici ebeveyn algısına sahip çocuklar, Tanrı'yı da güçlü ve besleyici olarak algılamaktadır. Araştırmada, erken çocuklukta Tanrı algısı anne ve babaya benzemekte iken; yaş ilerledikçe, çocukların algıladığı Tanrı'nın mükemmel hale gelmekte olduğu ifade edilmektedir. Araştırmaya göre, Tanrı algısını doğrudan veya dolaylı olarak ebeveyn davranışları etkilemektedir (Dickie vd., 1997:25-43). 11-18 yaş grubu 755 ortaöğretim öğrencisinin Tanrı imajı ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmada, Tanrı imajı ile benlik saygısının pozitif yönde ilişkili olduğu bulgulanmıştır (Francis, 2005:113-116).

Tanrı algısı ile ilgili olarak yurt içinde yapılan araştırmalar incelendiğinde; 463 çocuk üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, Tanrı imgesi ölçeği kullanarak çocukların Tanrı imgelerini ve bununla ilişkili faktörleri ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda, Tanrı'yı her şeye gücü yetip her şeyi gören, duyan, bilen ve yarattığı diğer hiçbir şeye benzemeyen olarak ifade edenlerin 10-11 yaş grubunda yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Buna göre, çocuklar 10-11 yaşından itibaren Tanrı'yı daha soyut biçimde ve insani özelliklerden arınmış olarak ifade etmektedirler (Yıldız, 2012:62). 10-11 ve 13-14 yaş grubu 48 ortaokul öğrenci üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, 10-11 ve 13-14 yaş grubu çocukların korku veren Tanrı algısına sahip oldukları tespit edilmiştir (Öztürk Zurnacı, 2019:88).

Bireylerin çocukluk anılarındaki Tanrı imgesinin analizini gerçekleştirmeyi amaçlanan araştırmada, 7 yetişkin bireye “Çocukluğunuzda Allah'ı düşündüğünüz zaman aklınıza ne gelirdi?” sorusu sorulmuştur. Araştırma sonucunda, çocukluk dönemlerindeki anıların bireylerin Tanrı imgesine yansımakta olduğu, Tanrı'yı çocukluk döneminde somut olarak düşünerek, O'nu güçlü ve büyük olarak ifade ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada,

Tanrı imgesini etkileyecek faktörler arasında öğretmen ve ailenin önemli bir yere sahip olduğu ifade edilmektedir (Bedir, 2017).

Bireylerin bağlanma stilleri ile Tanrı'yı güven ya da korku yönünde algılamaları durumlarının ilişkilendirildiği araştırmalar incelendiğinde, 12-16 yaş aralığında bulunan 483 öğrencinin sahip olduğu güvenli bağlanmanın sevgi ve korku yönelimli Tanrı algısı ile pozitif; kaçınılmalı ve kaygılı bağlanmanın negatif yönde ilişkili olduğu saptanmıştır (Kekik, 2019:52). 10-14 yaş grubu çocukların Tanrı'ya güven, ebeveynlere bağlanma ve iyi oluş ilişkisinin incelendiği araştırmada ise, çocukların ebeveynleri ile güvenli bağlanma durumları arttıkça; iyi oluş düzeyleri de artmaktadır. Çocukların iyi oluş düzeylerinin güven veren Tanrı imgesini pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Lülecı, 2021:99).

Dezavantajlı gruplar üzerinde yapılan araştırmalar incelendiğinde; 7-12 yaş 54 sığınmacı çocuğun yaşamış olduğu travmalar sonucu gelişimsel olarak hayata ilişkin bakış açısı ve Tanrı'yı algılama biçimlerinin incelendiği araştırmada, katılımcıların, %67 cezalandırıcı ve korku yönelimli, %15'inin sevgi yönelimli Tanrı algısına sahip olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, çocuklar dua ve ibadet ederek zor durumları daha kolay atlatmakta ve Allah'ı düşünerek yalnızlık hissetmemektedir. Bu düşüncelerin olumlu dini başa çıkmayı desteklediği tespit edilmiştir (Türker, 2019:367-389). 14-18 yaş arası 32 işitme engelli öğrencinin katılımı ile gerçekleştirilen araştırmada, manevi ihtiyaçlarının belirlenerek ebeveynlere yönelik uygulanan Değer Odaklı Manevi Güçlenme ve Bakım (DOMAB) programının ailelerin Tanrı algısı ve psikolojik iyi oluş düzeylerine etkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda, DOMAB programı uygulanan işitme engelli öğrencilerin ailelerinin psikolojik iyi oluş ve sevgi yönelimli Tanrı algısı düzeylerinde artış görüldüğü tespit edilmiştir (Ulu Dikilitaş, 2022).

Sevgi ve güvenin Allah tasavvurunun gelişimde etkisinin incelendiği araştırmada 9-12 yaş grubundaki çocukların olumlu Tanrı tasavvuruna sahip olabilmelerinde sağlık ve mutlu bir aile ortamı, sevgi ve güven duygusu, sosyal çevrenin etkilerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Ayaz, 2019).

Ahlaki gelişim ile Tanrı imgesi arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmada ise, 7-12 yaş grubundaki çocukların Tanrı imgesi ve ahlaki gelişim süreçleri diğer gelişim alanlarında olduğu gibi paralellik göstermektedir. Ahlaki gelişim sürecinde çocuklara zorlama ya da baskı ile din eğitimi verilmesi ile sağlıklı bir Tanrı imgesi oluşması sağlanamaz. Çocukların Tanrı'yı sevgi ile yakın hissederek, O'nu bir arkadaş ya da dostça bir varlık olarak algılamaları Tanrı'yı güven yönünde algılamalarını sağlayacağı ifade edilmektedir (Vergil, 2022).

Bölüm II

Yöntem

1. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modeli, 10-14 yaş grubu öğrencilerin özsaygı ile Tanrı algısı arasındaki ilişkiyi çeşitli demografik değişkenlere göre değişip değişmediğinin gözlemlenmesi amacıyla oluşturulan ilişkisel tarama modelidir. Buna göre, iki veya ikiden fazla değişkenin bulunması durumunda değişkenler arasında değişen durumu, değişimin derecesini tespit etmek amacıyla yapılan araştırma ilişkisel tarama modelidir (Karasar, 2011). Bu çalışmada, nicel araştırma yöntemi uygulanmıştır. Araştırmada, öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Ardından veri toplama aracı olarak Yıldız'ın (2020) geliştirdiği Tanrı İmgesi Ölçeği, Kişisel Bilgi Formu, Rosenberg'in (1965) geliştirdiği ve Çuhadaroglu'nun (1985) Türkçeye çevirdiği Benlik Saygı Ölçeği kullanılmıştır. Buna göre çalışmada, 10-14 yaş grubu öğrencilerde özsaygı ve Tanrı algısı arasındaki ilişki incelenmiştir.

2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, 10-14 yaş grubu ortaokul öğrencileridir. Araştırmanın örneklemi, 2022-2023 eğitim öğretim yılında Ankara ili merkez ilçelerinin ortaöğretim kurumlarında uygun örnekleme yöntemiyle seçilen 5, 6, 7, 8'inci sınıf düzeyindeki 317 öğrenciden oluşmaktadır.

3. Araştırmanın Hipotezleri

H1: 10-14 yaş grubu öğrencilerin cinsiyetlerine göre, benlik saygısı ile Tanrı imgesi arasında, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H1a: 10-14 yaş grubu öğrencilerin cinsiyetlerine göre; benlik saygısı düzeylerinde, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H1b: 10-14 yaş grubu öğrencilerin cinsiyetlerine göre; güven veren Tanrı imgesi düzeylerinde, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H1c: 10-14 yaş grubu öğrencilerin cinsiyetlerine göre; korku veren Tanrı imgesi düzeylerinde, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H2: 10-14 yaş grubu öğrencilerin anne çalışma durumlarına göre, benlik saygısı ile Tanrı imgesi arasında, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H2a: 10-14 yaş grubu öğrencilerin anne çalışma durumlarına göre; benlik saygısı düzeylerinde, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H2b: 10-14 yaş grubu öğrencilerin anne çalışma durumlarına göre; güven veren Tanrı imgesi düzeylerinde, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H2c: 10-14 yaş grubu öğrencilerin anne çalışma durumlarına göre; korku veren Tanrı imgesi düzeylerinde, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H3: 10-14 yaş grubu öğrencilerin baba çalışma durumlarına göre, benlik saygısı ile Tanrı imgesi arasında, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H3a: 10-14 yaş grubu öğrencilerin baba çalışma durumlarına göre; benlik saygısı düzeylerinde, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H3b: 10-14 yaş grubu öğrencilerin baba çalışma durumlarına göre; güven veren Tanrı imgesi düzeylerinde, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H3c: 10-14 yaş grubu öğrencilerin baba çalışma durumlarına göre; korku veren Tanrı imgesi düzeylerinde, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H4: 10-14 yaş grubu öğrencilerin benlik saygısı ile Tanrı imgesi arasında, istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır.

H4a: 10-14 yaş grubu öğrencilerin benlik saygısı ile güven veren Tanrı imgesi düzeyleri arasında pozitif yönlü ilişki vardır.

H4b: 10-14 yaş grubu öğrencilerin benlik saygısı ile korku veren Tanrı imgesi düzeyleri arasında negatif yönlü ilişki vardır.

H5: 10-14 yaş grubu öğrencilerin yaşlarına göre, benlik saygısı ile Tanrı imgesi arasında, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H5a: 10-14 yaş grubu öğrencilerin yaşlarına göre; benlik saygısı düzeylerinde, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H5b: 10-14 yaş grubu öğrencilerin yaşlarına göre; güven veren Tanrı imgesi düzeylerinde, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H5c: 10-14 yaş grubu öğrencilerin yaşlarına göre; korku veren Tanrı imgesi düzeylerinde, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H6: 10-14 yaş grubu öğrencilerin sınıf düzeylerine göre, benlik saygısı ile Tanrı imgesi arasında, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H6a: 10-14 yaş grubu öğrencilerin sınıf düzeylerine göre; benlik saygısı düzeylerinde, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H6b: 10-14 yaş grubu öğrencilerin sınıf düzeylerine göre; güven veren Tanrı imgesi düzeylerinde, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H6c: 10-14 yaş grubu öğrencilerin sınıf düzeylerine göre; korku veren Tanrı imgesi düzeylerinde, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H7: 10-14 yaş grubu öğrencilerin başarı düzeylerine göre, benlik saygısı ile Tanrı imgesi arasında, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H7a: 10-14 yaş grubu öğrencilerin başarı düzeylerine göre; benlik saygısı düzeylerinde, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H7b: 10-14 yaş grubu öğrencilerin başarı düzeylerine göre; güven veren Tanrı imgesi düzeylerinde, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H7c: 10-14 yaş grubu öğrencilerin başarı düzeylerine göre; korku veren Tanrı imgesi düzeylerinde, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H8: 10-14 yaş grubu öğrencilerin baba eğitim düzeylerine göre, benlik saygısı ile Tanrı imgesi arasında, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H8a: 10-14 yaş grubu öğrencilerin baba eğitim düzeylerine göre; benlik saygısı düzeylerinde, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H8b: 10-14 yaş grubu öğrencilerin baba eğitim düzeylerine göre; güven veren Tanrı imgesi düzeylerinde, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H8c: 10-14 yaş grubu öğrencilerin baba eğitim düzeylerine göre; korku veren Tanrı imgesi düzeylerinde, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H9: 10-14 yaş grubu öğrencilerin anne eğitim düzeylerine göre, benlik saygısı ile Tanrı imgesi, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H9a: 10-14 yaş grubu öğrencilerin anne eğitim düzeylerine göre; benlik saygısı düzeylerinde, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H9b: 10-14 yaş grubu öğrencilerin anne eğitim düzeylerine göre; güven veren Tanrı imgesi düzeylerinde, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H9c: 10-14 yaş grubu öğrencilerin anne eğitim düzeylerine göre; korku veren Tanrı imgesi düzeylerinde, istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

H10: 10-14 yaş grubu öğrencilerin güven veren Tanrı imgesi düzeyi benlik saygısı düzeylerini yordamaktadır.

H11: 10-14 yaş grubu öğrencilerin korku veren Tanrı imgesi düzeyi benlik saygısı düzeylerini yordamaktadır.

4. Veri Toplama Süreci

Araştırmada kullanılacak olan veri toplama araçlarının uygunluğu ile ilgili etik kurul izni¹ alınmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi ortaokullarda yürütülecek araştırma için Ankara Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler² alınmıştır. Araştırma verileri 2022-2023 eğitim öğretim yılı Ankara ili merkez ilçelerinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi ortaokul kurumlarında öğrenime devam eden öğrencilerden elde edilmiştir. Veli onam formu, kişisel bilgi formu, benlik saygısı ölçeği ve Tanrı imgesi ölçeğine ait sorular docs.google.com web adresinden online form şeklinde hazırlanarak öğrencilere iletilerek veri toplama işlemi gerçekleştirilmiştir. Bu işleme geçmeden öğrencilere araştırmanın amacı ile ölçme araçlarının nasıl cevaplanması gerektiği hakkında ön bilgiler verilmiştir. Katılımcılar 18 yaş altı grubu olduğundan, veli bilgilendirme ve veli onay formu eklenerek veri toplama aşamasında gönüllülük esası göz önünde bulundurulmuştur. Anket sorularının cevaplanması yaklaşık olarak 15-20 dakika sürmüştür.

5. Veri Toplama Araçları

Benlik Saygısı Ölçeği

Morris Rosenberg, 1964 yılında ergenlerin benlik saygısını ölçmek amacıyla Benlik Saygısı Ölçeğini (Rosenberg Self-Esteem Scale) geliştirmiştir (Rosenberg, 1965). Ölçek 1985 yılında Dr. Füsun Çetin Çuhadaroglu tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Çuhadaroglu, ölçeğin geri çevirisi ile geçerlik güvenirliği için lise öğrencileri üzerinde çalışmalar gerçekleştirerek Türkiye'deki ergenler üzerinde kullanılabilir duruma getirmiştir (Çuhadaroglu,1985). Rosenberg ABD'deki ergenler üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada benlik saygısını değerlendirirken farklı özellikleri de değerlendirmeye dâhil etmeyi amaçlamıştır. Böylece bunlar yaralandığı değişik alt ölçeklerin de geçerlik ve güvenirlik çalışmasına dâhil edilmiştir. Ancak alt ölçeğin ölçmüş olduğu özellikler ile değerlendirme şekilleri birbirinden farklıdır. Buna göre 10 sorudan oluşan ölçek soruları Guttman değerlendirme yöntemiyle puanlanmakta ve her soruya ait puan alacağı yanıtları ölçekte “*” işareti ile belirtilmiştir.

¹ Kırıkkale Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun (Karar Tarihi: 23.08.2022; Toplantı: 07) kararı.

² Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün (Karar Tarihi: 11,01,2023; Sayı: E-14588481-605,99-68090486) izin yazısı.

Ölçeğe ait puanlama işlemi şu şekildedir: 1, 2, 3'üncü sorular, 4, 5'inci sorular, 9, 10'uncu sorular gruplar halinde olarak ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Katılımcı ilk üç sorunun herhangi iki tanesinden puan alıyor ise (2/3) bu küme grubundan bir puan almış olur. Katılımcı 4 ve 5'inci sorularının herhangi birisinden puan alan seçeneklerden birini işaretlemiş ise bu küme grubundan bir puan almış olur. Ölçekteki 9 ve 10'uncu sorular, 4 ve 5'inci soru kümesinin puanlanması ile aynı şekilde puanlanmaktadır. Ölçekte yer alan 6, 7 ve 8'inci soruların her biri kendi başına 1 puan alacak şekilde hesaplanır. Sonuç olarak testi dolduran katılımcı tüm sorulardan puan almışsa maksimum 6 puan almış olacaktır. Buna göre test sonucunda katılımcının sırayla -1, 2-4, 5-6 puanı; yüksek, orta, düşük benlik saygısı düzeyine sahip olduğu saptanmış olur. Gruplara ait uygulamalarında ise katılımcıların puanları bireysel olarak hesaplanır ve puan ortalaması hesaplanarak gruba ait benlik saygısı düzeyi belirlenebilir.

Tanrı İmgesi Ölçeği

Yıldız (2020), ölçeği çocukların Tanrı imgesini belirleyip, onların Tanrı'ya ilişkin algılarının nasıl olduğunu (güven veren-korku veren) tespit etmek amacıyla geliştirmiştir. 5'li Likert tipi olan ölçek; (1), Hayır (2), (3), Evet (4), (5) şeklinde puanlanmaktadır. Ölçeğe ait iki alt ölçeği bulunmaktadır. Bu alt ölçeklerden birincisi sırayla 1, 3, 4, 5, 6, 8 ve 9 numaralı maddelerinin oluşturduğu Güven Veren Tanrı Alt Ölçeğidir. Diğer alt ölçek ise 2, 7, 10 numaralı maddelerin oluşturduğu Korku Veren Tanrı Alt Ölçeğidir. Alt ölçeklerin puanlaması şu şekildedir: Her katılımcının ilgili boyutlardaki soruların her birine vermiş olduğu cevaplar sonucunda puanlar hesaplanarak soru sayısına bölünür, böylece aritmetik ortalama ile sonuç elde edilmiş olur.

Bu araştırma kapsamında, örneklem grubu için Tanrı İmgesi Ölçeğinin ayrıca geçerlik ile güvenirliği ölçülmüştür. Ölçeğin yapı geçerliği için analizler sonucunda Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri.83 olarak, faktör analizinin dayandırıldığı korelasyonların istatistiksel açıdan anlamlı olduğunu gösteren Bartlett's Test of Sphericity değeri ise $\chi^2 = 324,699$; $p = .000$, olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin faktör analiz sonuçlarında, iki alt faktörde toplanmış olduğu, bunların ölçeğe ilişkin açıkladığı varyansın % 57.441 olduğu bulgulanmıştır. Ölçeğin 7 maddesi Güven Veren Tanrı İmgesi boyutunu, 3 maddesi ise Korku Veren Tanrı İmgesi boyutu oluşturmaktadır. Maddelere ait iki faktörün ortak varyanslarının 0.386 - 0.751 arasında değiştiği, böylece iki faktörün birlikte, maddelerdeki toplam varyans ile ölçeğe ait varyansın çoğunluğunu açıklayıcı olduğu görülmektedir.

Ölçek, 7 maddeden oluşan ve alt boyutlardan birisi olan Güven Veren Tanrı İmgesine ilişkin maddelere göre, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri .86, faktör analizinin dayandığı korelasyonların istatistiksel açıdan anlamlı olduğunu gösteren Bartlett's Test of Sphericity değeri ise $\chi^2 = 251,498$; $p = .000$ 'dır. 3 maddeden oluşan ve alt boyutlardan diğeri olan Korku Veren Tanrı İmgesine ilişkin maddelere göre, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri .58, faktör analizinin dayandığı korelasyonların istatistiksel olarak anlamlı olduğunu gösteren Bartlett's Test of Sphericity değeri ise $\chi^2 = 41,623$; $p = .000$ 'dır. Ölçeğin faktör analizi sonuçlarına göre, Güven Veren Tanrı İmgesinin alt boyutunun % 54.764, Korku Veren Tanrı İmgesi alt boyutunun açıkladığı varyansın ise % 58.997 olduğu görülmektedir.

Ölçeğe ait güvenilirlik analizinde ise iç tutarlılık katsayılarına ilişkin Cronbach Alpha değerleri; Güven Veren Tanrı İmgesi Alt Boyutu için $\alpha = .85$ iken, Korku Veren Tanrı İmgesi Alt Boyutu için $\alpha = .65$ 'tir. Buna göre faktör analizi ile iç tutarlık analizleri Tanrı İmgesi Ölçeği'nin geçerlik, güvenilirlik açısından bu araştırmaya uygun ölçme aracı olduğundan bu araştırmada 10 maddeden oluşan iki alt boyutlu Tanrı İmgesi Ölçeği kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından 10-14 yaş grubu öğrencilerin özsaygı ile Tanrı algısı düzeylerini etkileyebileceği düşünülen demografik özelliklere ilişkin bilgilere ulaşılabilmesi amacıyla, Kişisel Bilgi Formu hazırlanmıştır. Formda öğrencilerin yaşı, cinsiyeti, sınıf düzeyi, sınıf başarı durumu, anne-baba eğitim düzeyi, anne-baba gelir durumuna ilişkin sosyo-demografik özelliklerin istenildiği sorular bulunmaktadır.

6. Veri Toplama Tekniği

Bu araştırma kuramsal ve uygulama olarak iki kısımdan oluşmaktadır. Kuramsal çerçeve kısmında literatür çalışması üniversite arşivlerinden, Ulusal Tez Merkezi, Dergipark, GoogleAkademi türü internet sitelerinden, TDV ansiklopedisi ve TDK sözlüğü gibi kaynaklardan tarama yapılmış ve elde edilen bulguların analizi yapılmıştır. Öğrencilere Kişisel Bilgi Formu, Benlik Saygı Ölçeği ve Tanrı İmgesi Ölçeği uygulanmıştır.

7. Verilerin Analizi

Bu araştırma kapsamında, 10-14 yaş grubunu kapsayan 317 öğrenciden toplanan veriler SPSS-29 paket programına işlenerek, analizler yapılmıştır.

Bölüm III

Bulgular

Bu bölümde, araştırmada elde edilen bulgulara yer almaktadır. 10-14 yaş grubu öğrencilerin özsaygı ile Tanrı algısı ilişkisine yönelik puanlar incelenmiştir.

10-14 yaş grubu öğrencilerin cinsiyetlerine göre, Benlik Saygısı ve Tanrı İmgesi Ölçeği puanlarının farklılaşması ilişkisiz örneklem t testi kullanılarak incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Benlik Saygısı ve Tanrı İmgesi Ölçeği Puanlarının, Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	<i>n</i>	$\bar{x}$	<i>ss</i>	<i>t</i>	<i>sd</i>	<i>p</i>
Güven Veren	Kadın	181	31,28	3,92	0,905	251,331	0,366
Tanrı İmgesi	Erkek	138	30,81	5,05			
Korku Veren	Kadın	181	7,15	2,68	1,242	317	0,215
Tanrı İmgesi	Erkek	138	6,78	2,61			
Benlik Saygısı	Kadın	181	5,24	1,65	0,943	317	0,346
	Erkek	138	5,41	1,61			

Tablo 1 incelendiğinde; 10-14 yaş grubu öğrencilerin cinsiyetleri açısından, güven veren Tanrı imgesi, korku veren Tanrı imgesi ve benlik saygısı ölçeğine ait puanları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Buna göre; 10-14 yaş grubu öğrencilerin cinsiyetlerine göre, güven veren ve korku veren Tanrı imgesi ile benlik saygısı düzeyleri benzer şekildedir.

10-14 yaş grubu öğrencilerin annelerinin çalışma durumuna göre, Benlik Saygısı ve Tanrı İmgesi Ölçeği puanlarının farklılaşması ilişkisiz örneklem t testi kullanılarak incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Benlik Saygısı ve Tanrı İmgesi Ölçeği Puanlarının, Anne Çalışma Durumuna Göre T-Testi Sonuçları

	Anne Çalışma Durumu	<i>n</i>	$\bar{x}$	<i>ss</i>	<i>t</i>	<i>sd</i>	<i>p</i>
Güven Veren Tanrı İmgesi	Çalışıyor	86	30,48	4,87	1,472	317	0,142
	Çalışmıyor	233	31,30	4,27			
Korku Veren Tanrı İmgesi	Çalışıyor	86	6,88	2,34	0,449	317	0,653
	Çalışmıyor	233	7,03	2,76			
Benlik Saygısı	Çalışıyor	86	5,20	1,86	0,729	130,800	0,467
	Çalışmıyor	233	5,36	1,54			

Tablo 2 incelendiğinde; 10-14 yaş grubu öğrencilerin anne çalışma durumuna göre, güven veren Tanrı imgesi, korku veren Tanrı imgesi ve benlik saygısı ölçeği puanları istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Buna göre; 10-14 yaş grubu öğrencilerin anne çalışma durumuna göre, güven veren ve korku veren Tanrı imgesi ile benlik saygısı düzeyleri benzer şekildedir.

10-14 yaş grubu öğrencilerin babalarının çalışma durumuna göre, Benlik Saygısı ve Tanrı İmgesi Ölçeği puanlarının farklılaşması ilişkisiz örneklem t testi kullanılarak incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Benlik Saygısı ve Tanrı İmgesi Ölçeği Puanlarının, Baba Çalışma Durumuna Göre T-Testi Sonuçları

		Baba Çalışma Durumu	<i>n</i>	$\bar{x}$	<i>ss</i>	<i>t</i>	<i>sd</i>	<i>p</i>
Güven Veren Tanrı İmgesi	Çalışıyor		283	31,15	4,61	0,829	317	0,408
	Çalışmıyor		36	30,50	2,83			
Korku Veren Tanrı İmgesi	Çalışıyor		283	6,93	2,66	1,217	317	0,225
	Çalışmıyor		36	7,50	2,57			
Benlik Saygısı	Çalışıyor		283	5,47	1,47	3,496	38,866*	0,001
	Çalışmıyor		36	4,12	2,26			

* $p < 0,05$

Tablo 3 incelendiğinde; 10-14 yaş grubu öğrencilerin baba çalışma durumuna göre, güven veren Tanrı imgesi ve korku veren Tanrı imgesi puanlarının istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermediği ($p > 0,05$) görülmektedir. Buna göre, 10-14 yaş grubu öğrencilerin baba çalışma durumuna göre, güven veren ve korku veren Tanrı imgesi düzeyleri benzer şekildedir.

Ancak 10-14 yaş grubu öğrencilerin baba çalışma durumu açısından, benlik saygısı ölçeğine ait puanları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir ($p < 0,05$). Buna göre; puan ortalamaları göz önünde bulundurulduğunda, babası çalışan öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin ($\bar{x} = 5,47$) babası çalışmayan öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinden ($\bar{x} = 4,12$) daha yüksek olduğu görülmektedir.

10-14 yaş grubu öğrencilerin Benlik Saygısı, Güven Veren / Korku Veren Tanrı İmgesi ölçeği puanları arasındaki korelasyonun incelenmesi amacıyla Pearson korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. Sonuçlar Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. 10-14 Yaş Grubu Öğrencilerin Benlik Saygısı, Güven Veren / Korku Veren Tanrı İmgesi Arasındaki İlişki

				<i>Güven Veren Tanrı İmgesi</i>	<i>Korku Veren Tanrı İmgesi</i>	<i>Benlik Saygısı</i>
Güven	Veren	Tanrı	<i>r</i>	1		
İmgesi			<i>p</i>	-		
Korku	Veren	Tanrı	<i>r</i>	-0,368**	1	
İmgesi			<i>p</i>	0,000	-	
Benlik Saygısı			<i>r</i>	0,292**	-0,308**	1
			<i>p</i>	0,000	0,000	-

** $p < 0,01$

Tablo 4 incelendiğinde; 10-14 yaş grubu öğrencilerin korku veren Tanrı imgesi ölçeği puanları ile güven veren Tanrı imgesi ölçeği puanları arasında negatif yönlü orta düzeyde ($r = -0,368$) ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu ($p < 0,01$) görülmektedir.

10-14 yaş grubu öğrencileri için benlik saygısı ölçeği puanları ile güven veren Tanrı imgesi ölçeği puanları arasında pozitif yönlü düşük düzeyde ($r = 0,292$) ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu ($p < 0,01$) tespit edilmiştir.

10-14 yaş grubu öğrencileri için benlik saygısı ölçeği puanları ile korku veren Tanrı imgesi ölçeği puanları arasında negatif yönlü orta düzeyde ($r = -0,308$) ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu ($p < 0,01$) belirlenmiştir.

10-14 yaş grubu öğrencilerin yaşlarına göre, Benlik Saygısı ve Tanrı İmgesi Ölçeği puanlarının farklılaşmasına ait varyans analizi yapılarak incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 5'te görülmektedir.

Tablo 5. Tanrı İmgesi Ölçeğinin Alt Boyutları ile Benlik Saygısı Ölçeğinin Yaş Düzeyine Ait ANOVA Sonuçları

		<i>n</i>	$\bar{x}$	<i>ss</i>	<i>Varyans Kaynağı</i>	<i>KT</i>	<i>sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Güven Veren Tanrı İmgesi	10 yaş	59	31,22	3,62	Gruplar Arası	35,269	4	8,817	0,444	0,777
	11 yaş	76	31,45	4,27	Grup İçi	6241,771	314	19,878		
	12 yaş	77	31,14	4,49	Toplam	6277,041	318			
	13 yaş	72	30,88	4,24						
	14 yaş	35	30,31	6,19						
Korku Veren Tanrı İmgesi	10 yaş	59	6,47	2,60	Gruplar Arası	39,919	4	9,98	1,426	0,225
	11 yaş	76	6,80	2,43	Grup İçi	2198,069	314	7		
	12 yaş	77	7,42	2,66	Toplam	2237,987	318			
	13 yaş	72	7,28	2,72						
	14 yaş	35	6,77	2,98						
Benlik Saygısı	10 yaş	59	5,44	1,86	Gruplar Arası	19,01	4	4,753	1,803	0,128
	11 yaş	76	5,49	1,37	Grup İçi	827,671	314	2,636		
	12 yaş	77	5,52	1,59	Toplam	846,681	318			
	13 yaş	72	4,98	1,57						
	14 yaş	35	4,97	1,86						

Tablo 5 incelendiğinde; 10-14 yaş grubu öğrencilerin yaşlarına göre, güven veren Tanrı imgesi, korku veren Tanrı imgesi ve benlik saygısı ölçeği puanları istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Buna göre; 10-14 yaş grubu öğrencilerin yaşlarına göre, güven veren ve korku veren Tanrı imgesi ile benlik saygısı düzeyleri benzerdir.

10-14 yaş grubu öğrencilerin sınıf düzeyine göre, Benlik Saygısı ve Tanrı İmgesi Ölçeği puanlarının farklılaşması varyans analizi yapılarak incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 6’da görülmektedir.

Tablo 6. Tanrı İmgesi Ölçeğinin Alt Boyutları ile Benlik Saygısı Ölçeğinin Sınıf Düzeyine Ait ANOVA Sonuçları

		<i>n</i>	$\bar{x}$	<i>ss</i>	<i>Varyans Kaynağı</i>	<i>KT</i>	<i>sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Güven Veren Tanrı İmgesi	5. Sınıf	82	31,76	3,71	Gruplar Arası	131,476	3	43,825	2,246	0,083
	6. Sınıf	93	31,55	3,76	Grup İçi	6145,565	315	19,51		
	7. Sınıf	85	30,54	4,93	Toplam	6277,041	318			
	8. Sınıf	59	30,17	5,39						
Korku Veren Tanrı İmgesi	5. Sınıf	82	6,55	2,71	Gruplar Arası	41,904	3	13,968	2,004	0,113
	6. Sınıf	93	7,27	2,58	Grup İçi	2196,083	315	6,972		
	7. Sınıf	85	6,78	2,26	Toplam	2237,987	318			
	8. Sınıf	59	7,49	3,11						
Benlik Saygısı	5. Sınıf	82	5,64	1,49	Gruplar Arası	22,048	3	7,349	2,807*	0,004
	6. Sınıf	93	5,39	1,58	Grup İçi	824,633	315	2,618		
	7. Sınıf	85	5,24	1,67	Toplam	846,681	318			
	8. Sınıf	59	4,86	1,77						

* $p<0,05$

Tablo 6 incelendiğinde; 10-14 yaş grubu öğrencilerin sınıf düzeyine göre, güven veren Tanrı imgesi ve korku veren Tanrı imgesi ölçeği puanları istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Buna göre; 10-14 yaş grubu öğrencilerin sınıf düzeyine göre, güven veren ve korku veren Tanrı imgesi düzeyleri benzerdir.

Ancak 10-14 yaş grubu öğrencilerin sınıf düzeyine göre, benlik saygısı ölçeği puanları istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Öğrencilerin benlik saygısı ölçeğine ait puanları için elde edilen bu anlamlı farklılığın, hangi sınıf düzeyleri arasında olduğunu belirlemek amacıyla Bonferroni testi kullanılarak ikili karşılaştırılmıştır. İkili karşılaştırma sonuçlarına göre, benlik saygısı ölçeği puanları için anlamlı farklılığın 5 ile 8. sınıf öğrencileri arasında olduğu ($p = 0,029$) saptanmıştır. Ortalamalar incelendiğinde, 5. sınıfa giden öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin ($\bar{x}=5,64$) 8. sınıfa giden öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinden ($\bar{x}=4,86$) daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

10-14 yaş grubu öğrencilerin başarı düzeyine göre, Benlik Saygısı ve Tanrı İmgesi Ölçeği puanlarının farklılaşması varyans analizi yapılarak incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 7’de görülmektedir.

Tablo 7. Tanrı İmgesi Ölçeğinin Alt Boyutları ile Benlik Saygısı Ölçeğinin Başarı Düzeyine Ait ANOVA Sonuçları

		<i>n</i>	$\bar{x}$	<i>ss</i>	<i>Varyans Kaynağı</i>	<i>KT</i>	<i>sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Güven Veren Tanrı İmgesi	Kötü-Orta	91	29,52	4,87	Gruplar Arası	310,954	2	155,48	8,235*	0,000
	İyi	119	31,66	3,30	Grup İçi	5966,087	316	18,88		
	Çok iyi	109	31,74	4,85	Toplam	6277,041	318			
Korku Veren Tanrı İmgesi	Kötü-Orta	91	7,60	2,79	Gruplar Arası	54,336	2	27,168	3,931*	0,021
	İyi	119	6,92	2,67	Grup İçi	2183,652	316	6,91		
	Çok iyi	109	6,57	2,43	Toplam	2237,987	318			
Benlik Saygısı	Kötü-Orta	91	4,52	1,82	Gruplar Arası	94,175	2	47,087	19,77*	0,000
	İyi	119	5,40	1,52	Grup İçi	752,506	316	2,381		
	Çok iyi	109	5,89	1,30	Toplam	846,681	318			

* $p < 0,05$

Tablo 7 incelendiğinde; 10-14 yaş grubu öğrencilerin başarı düzeyine göre, güven veren Tanrı imgesi, korku veren Tanrı imgesi ve benlik saygısı ölçeği puanları istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermektedir ($p < 0,05$). Bu anlamlı farklılığın hangi başarı düzeyleri arasında olduğunu tespit etmek amacıyla güven veren ve korku veren Tanrı imgesi puanları için varyansların homojenliği sağlandığından Bonferroni testi; benlik saygısı ölçeği puanları için varyansların homojenliği sağlanmadığından Dunnett T3 testi kullanılarak ikili karşılaştırmalar yapılmıştır. Buna göre;

Güven veren Tanrı imgesi ölçeği puanları için tespit edilen anlamlı farklılığın başarı düzeyi kötü-orta olan öğrenciler ile başarı düzeyi iyi ($p = 0,001$) ve başarı düzeyi çok iyi olan öğrenciler ($p = 0,001$) arasında olduğu tespit edilmiştir. Ortalamalar incelendiğinde, başarı düzeyi iyi ve çok iyi olan öğrencilerin güven veren Tanrı imgesi düzeylerinin (sırasıyla $\bar{x} = 31,66$; $\bar{x} = 31,74$) başarı düzeyi kötü-orta olan öğrencilerin güven veren Tanrı imgesi düzeylerinden ($\bar{x} = 29,52$) yüksek olduğu görülmektedir.

Korku veren Tanrı imgesi ölçeği puanları için tespit edilen anlamlı farklılığın başarı düzeyi kötü-orta olan öğrenciler ile başarı düzeyi çok iyi olan öğrenciler ($p = 0,018$) arasında olduğu tespit edilmiştir. Ortalamalar incelendiğinde, başarı düzeyi çok iyi olan öğrencilerin

korku veren Tanrı imgesi düzeylerinin ($\bar{x} = 6,57$) başarı düzeyi kötü-orta olan öğrencilerin korku veren Tanrı imgesi düzeylerinden ($\bar{x} = 7,60$) düşük olduğu görülmektedir.

Benlik saygısı ölçeği puanları için tespit edilen anlamlı farklılığın başarı düzeyi kötü-orta olan öğrenciler ile başarı düzeyi iyi ($p = 0,000$) ve başarı düzeyi çok iyi olan öğrenciler ($p = 0,000$) arasında olduğu tespit edilmiştir. Ortalamalar incelendiğinde başarı düzeyi iyi ve çok iyi olan öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin (sırasıyla $\bar{x} = 5,40$; $\bar{x} = 5,89$) başarı düzeyi kötü-orta olan öğrencilerin benlik algısı düzeylerinden ($\bar{x} = 4,52$) yüksek olduğu görülmektedir.

10-14 yaş grubu öğrencilerin baba eğitim durumuna göre, Benlik Saygısı ve Tanrı İmgesi Ölçeği puanlarının farklılaşması varyans analizi yapılarak incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 8’de görülmektedir.

Tablo 8. Tanrı İmgesi Ölçeğinin Alt Boyutları ile Benlik Saygısı Ölçeğinin Baba Eğitim Düzeyine Ait ANOVA Sonuçları

		<i>n</i>	$\bar{x}$	<i>ss</i>	<i>Varsayım Kaynağı</i>	<i>KT</i>	<i>sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Güven Veren Tanrı İmgesi	İlkokul	83	30,69	4,89	Gruplar Arası	225,116	3	75,039	3,906*	0,009
	Ortaokul	70	31,23	3,28	Grup İçi	6051,93	315	19,212		
	Lise	100	32,12	3,47	Toplam	6277,04	318			
	Üniversite	66	29,83	5,76						
Korku Veren Tanrı İmgesi	İlkokul	83	7,72	2,86	Gruplar Arası	107,858	3	35,953	5,317*	0,001
	Ortaokul	70	7,23	2,62	Grup İçi	2130,13	315	6,762		
	Lise	100	6,22	2,60	Toplam	2237,99	318			
	Üniversite	66	7,00	2,21						
Benlik Saygısı	İlkokul	83	5,00	1,63	Gruplar Arası	16,446	3	5,482	2,080	0,103
	Ortaokul	70	5,30	1,55	Grup İçi	830,235	315	2,636		
	Lise	100	5,60	1,51	Toplam	846,681	318			
	Üniversite	66	5,29	1,85						

* $p < 0,05$

Tablo 8 incelendiğinde; 10-14 yaş grubu öğrencilerin baba eğitim durumuna göre, güven veren Tanrı imgesi ve korku veren Tanrı imgesi ölçeği puanları istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermektedir ($p < 0,05$). Bu anlamlı farklılığın hangi baba eğitim düzeyleri arasında olduğunu tespit etmek amacıyla güven veren Tanrı imgesi varyansların homojenliği sağlanamadığından Dunnett T3 testi ve korku veren Tanrı imgesi puanları için varyansların homojenliği sağlandığından Bonferroni testi kullanılarak ikili karşılaştırmalar yapılmıştır. Buna göre;

Güven veren Tanrı imgesi ölçeği puanları için tespit edilen anlamlı farklılığın baba eğitim düzeyi lise olan öğrenciler ile baba eğitim düzeyi üniversite olan öğrenciler ($p = 0,028$) arasında olduğu tespit edilmiştir. Ortalamalar incelendiğinde, babanın eğitimi lise düzeyinde olan öğrencilerin güven veren Tanrı imgesi düzeylerinin ($\bar{x} = 31,66$) babanın eğitimi üniversite düzeyinde olan öğrencilerin güven veren Tanrı imgesi düzeylerinden ($\bar{x} = 29,83$) yüksek olduğu görülmektedir.

Korku veren Tanrı imgesi ölçeği puanları için tespit edilen anlamlı farklılığın baba eğitimi ilkököl düzeyi olan öğrenciler ile baba eğitimi lise düzeyi olan öğrenciler ($p = 0,001$) arasında olduğu tespit edilmiştir. Ortalamalara göre; babası lise mezunu olan öğrencilerin korku veren Tanrı imgesi düzeylerinin ($\bar{x} = 6,22$) babası ilkököl mezunu olan öğrencilerin korku veren Tanrı imgesi düzeylerinden ($\bar{x} = 7,72$) düşük olduğu görülmektedir.

10-14 yaş grubu öğrencilerin babalarının eğitim durumuna göre, benlik saygısı ölçeği puanları istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir ($p > 0,05$). Buna göre; 10-14 yaş grubu öğrencilerin baba eğitim durumuna göre, güven veren Tanrı imgesi, korku veren Tanrı imgesi ve benlik saygısı düzeyleri benzerdir.

10-14 yaş grubu öğrencilerin anne eğitim durumuna göre, Benlik Saygısı ve Tanrı İmgesi Ölçeği puanlarının farklılaşması varyans analizi yapılarak incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 9'da görülmektedir.

Tablo 9. Tanrı İmgesi Ölçeğinin Alt Boyutları ile Benlik Saygısı Ölçeğinin Anne Eğitim Düzeyine Ait ANOVA Sonuçları

		<i>n</i>	$\bar{x}$	<i>ss</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Güven Veren Tanrı İmgesi	İlkökööl	84	30,93	4,61	2,817*	0,039
	Ortaoköl	70	31,50	3,67		
	Lise	107	31,67	3,72		
	Üniversite	58	29,69	5,85		
Korku Veren Tanrı İmgesi	İlkökööl	84	7,07	2,55	3,850*	0,010
	Ortaoköl	70	7,43	3,25		
	Lise	107	6,34	2,45		
	Üniversite	58	7,57	2,10		
Benlik Saygısı	İlkökööl	84	5,06	1,90	1,086	0,355
	Ortaoköl	70	5,35	1,57		
	Lise	107	5,48	1,35		
	Üniversite	58	5,33	1,76		

* $p < 0,05$

Tablo 9 incelendiğinde; 10-14 yaş grubu öğrencilerin anne eğitim durumuna göre, güven veren Tanrı imgesi ve korku veren Tanrı imgesi ölçeği puanları istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermektedir ($p < 0,05$). Bu anlamlı farklılığın hangi anne eğitim düzeyleri arasında olduğunu belirlemek için korku veren varyansların homojenliği sağlanamadığından Dunnett T3 testi ve güven veren Tanrı imgesi puanları için varyansların homojenliği sağlandığından Bonferroni testi kullanılarak ikili karşılaştırmalar yapılmıştır. Buna göre;

Güven veren Tanrı imgesi ölçeği puanları için tespit edilen anlamlı farklılığın anne eğitimi lise düzeyinde olan öğrenciler ile anne eğitimi üniversite düzeyinde olan öğrenciler ($p = 0,037$) arasında olduğu tespit edilmiştir. Ortalamalar incelendiğinde; anne eğitimi lise seviyesinde olan öğrencilerin güven veren Tanrı imgesi düzeylerinin ($\bar{x} = 31,67$) anne eğitimi üniversite seviyesinde olan öğrencilerin güven veren Tanrı imgesi düzeylerinden ($\bar{x} = 29,69$) yüksek olduğu görülmektedir.

Korku veren Tanrı imgesi ölçeği puanları için tespit edilen anlamlı farklılığın lise mezunu annelerin çocukları ile üniversite mezunu annelerin olan çocukları ($p = 0,005$) arasında olduğu tespit edilmiştir. Ortalamalara göre; annesi lise mezunu olan öğrencilerin korku veren Tanrı imgesi düzeylerinin ($\bar{x} = 6,34$) annesi üniversite mezunu olan öğrencilerin korku veren Tanrı imgesi düzeylerinden ($\bar{x} = 7,57$) düşük olduğu görülmektedir.

10-14 yaş grubu öğrencilerin annelerinin eğitim durumuna göre, benlik saygısı ölçeği puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği ($p > 0,05$) saptanmıştır. Buna göre; 10-14 yaş grubu öğrencilerin anne eğitim durumuna göre, güven veren Tanrı imgesi, korku veren Tanrı imgesi ve benlik saygısı düzeyleri benzerdir.

10-14 yaş grubu öğrencilerin Tanrı'ya güven, güven veren / korku veren Tanrı imgesi düzeylerin benlik saygısı düzeylerini yordama durumu 3 tane basit regresyon yapılarak incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 10. Benlik Saygısının Tanrıya Güven Düzeyini Yordamasına Ait Regresyon Analizi

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	B	Std. Hata	Beta	t	P	R ²	F	p
Benlik Saygısı	Sabit	1,986	,619		3,206	0,001			
	Güven Veren Tanrı İmgesi	,107	,020	,292	5,431	0,000	0,085	29,492	<,001
Benlik Saygısı	Sabit	6,639	,246		27,004	0,000			
	Korku Veren Tanrı İmgesi	-,189	,033	-,308	-5,754	0,000	0,095	33,114	<,001

Tablo 10 incelendiğinde; 10-14 yaş grubu öğrencilerin için güven veren Tanrı imgesi düzeyinin benlik saygısını yordamasına ilişkin kurulan model istatistiksel açıdan anlamlıdır ($p<0,05$). Güven veren Tanrı imgesi düzeyinden benlik saygısına olan standartlaştırılmış yol katsayısının 0,292 olduğu belirlenmiştir. Buna göre, güven veren Tanrı imgesi ölçeğine ait puanlarında bir standart birimlik artış, benlik saygısı ölçeğine ait puanlarında 0,292 standart birimlik artışa sebep olmaktadır. Modelin açıklama gücünü ifade edilen R² değeri: 0,085'tir. Diğer bir deyişle, güven veren Tanrı imgesindeki değişim benlik saygısı düzeyindeki değişimin %8,5'ini açıklamaktadır. Korku veren Tanrı imgesi düzeyinden benlik saygısına olan standartlaştırılmış yol katsayısının -0,308 olduğu belirlenmiştir. Buna göre, korku veren Tanrı imgesi ölçeğine ait puanlarında bir standart birimlik artış, benlik saygısı ölçeğine ait puanlarında 0,308 standart birimlik azalışa sebep olmaktadır. Modelin açıklama gücünü ifade eden R² değeri: 0,095'tir. Diğer bir deyişle, güven veren Tanrı imgesindeki değişim benlik saygısı düzeyindeki değişimin %9,5'ini açıklamaktadır.

Bölüm IV

Tartışma

Katılımcıların benlik saygısı ölçeği ile Tanrı imgesi ölçeği alt boyutları arasındaki puanları incelendiğinde; korku veren Tanrı imgesi ölçeği puanları ile güven veren Tanrı imgesi ölçeği puanları arasında negatif yönlü orta düzeyde ($r = -0,368$) ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu ($p < 0,01$) görülmektedir. Buna göre; 10-14 yaş grubundaki öğrencilerin güven veren Tanrı imgesi düzeyleri arttıkça; korku veren Tanrı imgesi düzeylerinin düştüğü söylenebilir.

10-14 yaş grubu öğrencilerin, benlik saygısı ölçeği puanları ile güven veren Tanrı imgesi ölçeği puanları arasında pozitif yönlü düşük düzeyde ($r = 0,292$) ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu ($p < 0,01$) tespit edilmiştir. Buna göre; 10-14 yaş grubu öğrencilerin güven veren Tanrı imgesi düzeyleri arttıkça; benlik saygısı düzeylerinin arttığı söylenebilir.

10-14 yaş grubu öğrencilerin, benlik saygısı ölçeği puanları ile korku veren Tanrı imgesi ölçeği puanları arasında negatif yönlü orta düzeyde ($r = -0,308$) ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu ($p < 0,01$) belirlenmiştir. Buna göre; 10-14 yaş grubu öğrencilerin korku veren Tanrı imgesi düzeyleri arttıkça; benlik saygısı düzeylerinin düştüğü söylenebilir.

10-14 yaş grubu öğrencilerin güven veren Tanrı İmgesi, korku veren Tanrı imgesi ve benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre; araştırmanın **“10-14 yaş grubu öğrencilerin benlik saygısı ile Tanrı imgesi düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır.”** hipotezi ve **“10-14 yaş grubu öğrencilerin benlik saygısı ile güven veren Tanrı algısı düzeyleri arasında pozitif yönlü ilişki vardır.”** **“10-14 yaş grubu öğrencilerin benlik saygısı ile korku veren Tanrı algısı düzeyleri arasında negatif yönlü ilişki vardır.”** alt hipotezlerini destekler nitelikte bulgular tespit edilmiştir.

10-14 yaş grubu öğrencilerin benlik saygısı ile güven veren Tanrı imgesi arasında pozitif yönde düşük düzeyde bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, benlik saygısı düzeyi arttıkça; güven veren Tanrı imgesi de artmaktadır. Benlik saygısı yükseldikçe; Tanrı’ya güven düzeyi de güven veren Tanrı imgesi yönünde yükselmektedir. Genel olarak, benlik saygısı yüksek olan öğrencilerin, Tanrı’yı algılama biçimleri güven yönündedir. Ayrıca bu öğrencilerin güven veren Tanrı algısına sahip olduğu ifade edilebilir.

10-14 yaş grubu öğrencilerin benlik saygısı ile korku veren Tanrı imgesi arasında negatif yönde orta düzeyde bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, benlik saygısı düzeyi arttıkça; Tanrı'ya güven düzeyi güven veren Tanrı imgesi yönünde artmakta, korku veren Tanrı imgesi ise azalmaktadır. Benlik saygısı yükseldikçe; Tanrı'ya güven düzeyi de korku veren Tanrı yönünde azalmaktadır. Genel olarak, benlik saygısı düşük olan öğrencilerin, Tanrı'yı algılama biçimleri korku yönündedir. Ayrıca bu öğrencilerin korku veren Tanrı algısına sahip olduğu ifade edilebilir.

Benlik saygısı ve Tanrı imgesi arasındaki ilişki ile ilgili elde edilen bulgulara benzer bulguların elde edildiği, 11-18 yaş grubu 755 ortaöğretim öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, Tanrı imajının benlik saygısı ile pozitif yönde ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Francis, 2005). Bir diğer araştırmada ise, 13-20 yaş grubundaki ergenlerin benlik saygısı ile seven, dost ve merhametli, teslim olunan, koruyup gözetken, müdahale eden Tanrı tasavvuru arasında pozitif bir ilişki olduğu bulgulanmıştır (Akyüz, 2010).

Benlik saygısı koşulsuz saygı gösterilen aile ortamından beslenen, pozitif bir psikolojik hal, umut, başarı ile ilişkilidir. Araştırmada, bu durumu destekler nitelikte benlik saygısı düzeyinin Tanrı'ya güven düzeyini güven yönünde olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların benlik saygısı ölçeği ile baba çalışma durumu arasındaki puanları incelendiğinde; 10-14 yaş grubu öğrencilerin baba çalışma durumu açısından, benlik saygısı ölçeğine ait puanlarının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermekte ($p < 0,05$) olduğu görülmektedir. Buna göre; puan ortalamalarına göre, babası çalışan öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin ($\bar{x} = 5,47$) babası çalışmayan öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinden ($\bar{x} = 4,12$) daha yüksek olduğu görülmektedir.

10-14 yaş grubu öğrencilerin babası çalışan öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri; babası çalışmayan öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinden daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Buna göre; araştırmanın **“10-14 yaş grubu öğrencilerin baba çalışma durumuna göre, benlik saygısı düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.”** alt hipotezini destekler nitelikte bulgular tespit edilmiştir.

Bu çalışmaya benzer bulguların elde edildiği, ortaokul öğrencileri ile yapılan araştırmada, ailesinin sosyo-ekonomik durumunun iyi/orta olduğunu belirten öğrencilerin özsaygıları; ailesinin sosyo-ekonomik durumunun düşük olduğunu belirten öğrencilere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Çetinkaya ve diğerleri, 2006:116-122). Ortaöğretim öğrencileri üzerinde yapılan araştırmada, benlik saygısı ile sosyo-ekonomik

düzeyin ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Çapar, 2008). Lise öğrencileri ile gerçekleştirilen araştırmada, benlik saygısı ile ailenin ekonomik düzeyleri arasında pozitif yönde ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Yıldız-Çapar, 2010). 10-12 yaş grubu çocuklar üzerinde yaptığı araştırma sonucunda, ailenin gelir durumu yükseldikçe; çocuğun benlik saygısı da yükselmektedir (Kul, 2021:58-59). Bu çalışmanın bulgularından farklı bulguların elde edildiği araştırmada, 9-12 yaş grubundaki çocukların ailenin gelir durumuna göre, benlik saygısı düzeylerinin değişmediği sonucuna ulaşılmıştır (Sozak, 2023:60-78).

10-14 yaş grubu çocuklar ergenliğe geçiş yaptıkları bu yaş döneminde, sosyo-ekonomik düzeyleri benlik saygısı gelişimini etkilemede önemli bir yere sahiptir. Toplumsal sınıflanmanın farkına varmaya başlayan bu yaş grubu çocuklar, ailesinin ekonomik gücü sayesinde kendisinin ne derece güçlü olduğunu fark etmesine sebep olacaktır (Yıldız-Çapar, 2010:120). Bu sebeple araştırmada, ekonomik düzey ile benlik saygısı düzeyinin ilişkili olması beklenen şekilde sonuçlar vermiştir.

Katılımcıların benlik saygısı ölçeği ile sınıf düzeyi arasındaki puanları incelendiğinde; 10-14 yaş grubu öğrencilerin sınıf düzeyine göre, benlik saygısı ölçeği puanlarının istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermekte ($p < 0,05$) olduğu görülmektedir. Öğrencilerin benlik saygısı ölçeğine ait puanları için elde edilen bu anlamlı farklılığın, hangi sınıf düzeyleri arasında olduğunu belirlemek amacıyla Bonferroni testi kullanılarak ikili karşılaştırılmıştır. İkili karşılaştırma sonuçlarına göre, benlik saygısı ölçeği puanları için anlamlı farklılığın 5 ile 8. sınıf öğrencileri arasında olduğu ($p = 0,029$) saptanmıştır. Ortalamalar incelendiğinde, 5. sınıfa giden öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin ($\bar{x}=5,64$) 8. sınıfa giden öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinden ($\bar{x}=4,86$) daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

10-14 yaş grubu öğrencilerin sınıf düzeyi arttıkça; benlik saygısı düzeyleri düşmektedir. Buna göre araştırmanın **“10-14 yaş grubu öğrencilerin sınıf düzeylerine göre, benlik saygısı düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.”** alt hipotezini destekler nitelikte bulgular tespit edilmiştir.

Bu çalışmanın bulgularından farklı bulguların elde edildiği, ergenler üzerinde yapılan araştırmada, sınıf düzeyi ile benlik saygısı düzeyi arasında ilişki olmadığı bulgulanmıştır (Yenidünya, 2005:136). 9-12 yaş grubundaki çocukların sınıf düzeyine göre benlik saygısı düzeylerinin değişmediği sonucuna ulaşılmıştır (Sozak, 2023:60:78).

Araştırma bulgularına göre, sınıf düzeyi arttıkça; benlik saygısı düzeyi azalmaktadır. Bu durum, sınıf düzeyi arttıkça ailelerin beklentilerinin gerçekçi olarak fark edilir hale

gelmesi ile liseye giriş sınavının kaygısını yaşıyor olmaları ya da kendilerine ilişkin özeleştirici yapabilecek olgunluğa ulaşmış olmaları etkili olabilir.

Katılımcıların benlik saygısı ölçeği ve Tanrı imgesi ölçeği alt boyutları ile başarı düzeyi arasındaki puanları incelendiğinde; 10-14 yaş grubu öğrencilerin başarı düzeyine göre, güven veren Tanrı imgesi, korku veren Tanrı imgesi ve benlik saygısı ölçeği puanlarının istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermekte ($p<0,05$) olduğu görülmektedir.

Güven veren Tanrı imgesi ölçeği puan ortalamaları incelendiğinde, başarı düzeyi iyi ve çok iyi olan öğrencilerin güven veren Tanrı imgesi düzeylerinin (sırasıyla $\bar{x} = 31,66$; $\bar{x} = 31,74$) başarı düzeyi kötü-orta olan öğrencilerin güven veren Tanrı imgesi düzeylerinden ($\bar{x} = 29,52$) yüksek olduğu görülmektedir.

Korku veren Tanrı imgesi ölçeği puan ortalamaları incelendiğinde, başarı düzeyi çok iyi olan öğrencilerin korku veren Tanrı imgesi düzeylerinin ($\bar{x} = 6,57$) başarı düzeyi kötü-orta olan öğrencilerin korku veren Tanrı imgesi düzeylerinden ($\bar{x} = 7,60$) düşük olduğu görülmektedir.

Benlik saygısı ölçeği puan ortalamaları incelendiğinde, başarı düzeyi iyi ve çok iyi olan öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin (sırasıyla $\bar{x} = 5,40$; $\bar{x} = 5,89$) başarı düzeyi kötü-orta olan öğrencilerin benlik algısı düzeylerinden ($\bar{x} = 4,52$) yüksek olduğu görülmektedir.

10-14 yaş grubu öğrencilerin başarı düzeyi yükseldikçe; Tanrı'ya güven düzeyi güven yönünde yükselmektedir. 10-14 yaş grubu öğrencilerin başarı düzeyi yükseldikçe; Tanrı'ya güven düzeyi korku yönünde azalmaktadır. 10-14 yaş grubu öğrencilerin başarı düzeyi yükseldikçe; benlik saygısı düzeyleri yükselmektedir. Buna göre araştırmanın **“10-14 yaş grubu öğrencilerin başarı düzeyine göre, benlik saygısı ve Tanrı imgesi düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.”** hipotezini ve **“10-14 yaş grubu öğrencilerin başarı düzeyine göre, benlik saygısı düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.”** **“10-14 yaş grubu öğrencilerin başarı düzeyine göre, güven veren Tanrı imgesi düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.”** **“10-14 yaş grubu öğrencilerin başarı düzeyine göre, korku veren Tanrı imgesi düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.”** alt hipotezlerini destekler niteliktedir.

Tanrı imgesine ilişkin olarak bu araştırmanın bulgularına benzer bulguların elde edildiği, ilköğretim öğrencileri ile yapılan çalışmada, Tanrı imgesi ile akademik başarının yüksek düzeyde pozitif yönde ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Yıldız, 2012:149).

Benlik saygısına ilişkin olarak bu araştırmanın bulgularına benzer bulguların elde edildiği, ergenler üzerinde yapılan çalışmada, akademik başarı ile benlik saygısı düzeyinin

pozitif yönde ilişkili olmadığı bulgulanmıştır. Buna göre, akademik başarı yükseldikçe; benlik saygısı düzeyi yükselmektedir (Yenidünya, 2005:136). 10-12 yaş grubu öğrenciler üzerinde yapılan araştırmada, özsaygı düzeyi akademik başarıyı etkilerken, akademik başarının da özsaygı düzeyini belirlemede etkin rol oynadığı ifade edilmektedir (Kul, 2021:58-59).

Mutlu, sağlıklı ve başarılı bir hayat için çocuğun özsaygı düzeyi önem arz etmektedir. Maslow (1942:259-284), çocuk için önemli olan kişilerin gösterdiği saygı, sevgi ve kabul ile çocuğun başarı ve yetkinlik duygularını benlik saygısının kaynağı olarak göstermektedir. Araştırmanın sonuçları, Maslow'un ifadelerini destekler niteliktedir.

Katılımcıların benlik saygısı düzeylerinin Tanrı'ya güven düzeyini yordamasına ait regresyon analizi incelendiğinde; 10-14 yaş grubu öğrenciler için, Tanrı'ya güven düzeyinin benlik saygısını yordamasına ilişkin kurulan modelin istatistiksel açıdan anlamlı ($p<0,05$) olduğu görülmektedir.

Buna göre araştırmanın **“10-14 yaş grubu öğrencilerin güven veren Tanrı imgesi düzeyi benlik saygısı düzeylerini yordamaktadır.” “10-14 yaş grubu öğrencilerin korku veren Tanrı imgesi düzeyi benlik saygısı düzeylerini yordamaktadır.”** hipotezlerini destekler nitelikte bulgular tespit edilmiştir.

Araştırma bulgularına göre, benlik saygısı düzeyinin Tanrı algısını etkilediği görülmektedir. Araştırmada, daha önce yapılmış çalışmaları destekleyen bulgular elde edilmiştir. Böylece araştırma, amacını net bir şekilde ortaya koymuştur.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma, 10-14 yaş grubundaki öğrencilerin benlik saygısı ile Tanrı algısı arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla yapılmıştır.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre, 10-14 yaş grubundaki öğrencilerin benlik saygısı düzeyi arttıkça; Tanrı'ya güven düzeyinin güven yönünde arttığı, benlik saygısı düzeyi düştükçe; Tanrı'ya güven düzeyinin korku yönünde arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

10-14 yaş grubundaki öğrencilerin benlik saygısı ile güven veren Tanrı imgesi arasındaki korelasyonda; benlik saygısı ile güven veren Tanrı imgesi arasında, pozitif yönde düşük düzeyde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre, 10-14 yaş grubundaki öğrencilerin benlik saygısı düzeyi arttıkça; güven veren Tanrı imgesi düzeyi artmaktadır. Genel olarak, benlik saygısı yüksek olan öğrencilerin Tanrı'yı algılama biçimlerinin güven yönünde olduğu ve güven veren Tanrı algısına sahip oldukları ifade edilebilir.

10-14 yaş grubu öğrencilerin, benlik saygısı ile korku veren Tanrı imgesi arasındaki korelasyonda; benlik saygısı ile korku veren Tanrı imgesi arasında, negatif yönde orta düzeyde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre, 10-14 yaş grubundaki öğrencilerin benlik saygısı düzeyi arttıkça; korku veren Tanrı imgesi düzeyi azalmaktadır. Benlik saygısı düştükçe; Tanrıya güven düzeyi de güven veren Tanrı imgesi yönünde düşmekte, korku veren Tanrı imgesi yönünde yükselmektedir. Genel olarak, benlik saygısı düşük olan öğrencilerin Tanrı'yı algılama biçimlerinin korku yönünde olduğu ve korku veren Tanrı algısına sahip oldukları ifade edilebilir.

10-14 yaş grubu öğrencilerin cinsiyetlerine göre, güven veren ve korku veren Tanrı imgesi ile benlik saygısı düzeylerinin istatistiksel açıdan farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

10-14 yaş grubu öğrencilerin anne çalışma durumuna göre, güven veren ve korku veren Tanrı imgesi ile benlik saygısı düzeylerinin istatistiksel açıdan farklılık göstermediği bulgulanmıştır.

10-14 yaş grubu öğrencilerin yaşlarına göre, güven veren ve korku veren Tanrı imgesi ile benlik saygısı düzeylerinin istatistiksel açıdan farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

10-14 yaş grubu öğrencilerin baba çalışma durumuna göre, güven veren ve korku veren Tanrı imgesi düzeylerinin istatistiksel açıdan farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Buna karşın, 10-14 yaş grubu öğrencilerin, babası çalışan öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin; babası çalışmayan öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinden daha yüksek olduğu bulgulanmıştır.

10-14 yaş grubu öğrencilerin sınıf düzeyine göre, güven veren ve korku veren Tanrı imgesi düzeylerinin benzer olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın, 10-14 yaş grubu öğrencilerin benlik saygıları sınıf düzeyi açısından anlamlı bir farklılık göstermektedir. Buna göre, 5. sınıf düzeyindeki öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin; 8. sınıf düzeyindeki öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinden daha yüksek olduğu görülmektedir. Öğrencilerin sınıf düzeyi arttıkça; benlik saygısının azaldığı ifade edilebilir.

10-14 yaş grubu öğrencilerin başarı düzeyi iyi ve çok iyi olan öğrencilerin güven veren Tanrı imgesi düzeylerinin başarı düzeyi kötü-orta olan öğrencilerin güven veren Tanrı imgesi düzeylerinden daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. 10-14 yaş grubu öğrencilerin başarı düzeyi çok iyi olan öğrencilerin korku veren Tanrı imgesi düzeylerinin başarı düzeyi kötü-orta olan öğrencilerin korku veren Tanrı imgesi düzeylerinden düşük olduğu tespit edilmiştir. 10-14 yaş grubu öğrencilerin başarı düzeyi iyi ve çok iyi olanların benlik saygısı düzeylerinin sırasıyla başarı düzeyi kötü-orta olan öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre, 10-14 yaş grubu öğrencilerin başarı düzeyi arttıkça; benlik saygısı artmakta, Tanrı'ya güven düzeyi ise güven yönünde artmakta iken, korku yönünde azalmakta olduğu ifade edilebilir.

10-14 yaş grubu öğrencilerin baba eğitim durumuna göre, güven veren ve korku veren Tanrı imgesi ile benlik saygısı düzeylerinin benzer olduğu bulgulanmıştır.

10-14 yaş grubu öğrencilerin anne eğitim durumuna göre, güven veren ve korku veren Tanrı imgesi ile benlik saygısı düzeylerinin benzer olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma sonuçları çerçevesinde şu öneriler sunulabilir:

1. Benlik saygısı düzeyi yüksek olan öğrencilerin, Tanrı'ya güven düzeyleri yüksek bulunmuştur. Çocukların manevi dünyasını destekleyici çalışmalar yapılabilir.
2. Sınıf başarı düzeyi yüksek olan öğrencilerin, benlik saygısı düzeyinin yüksek olduğu bulgulanmıştır. Bununla birlikte, başarılı öğrencilerin Tanrı'yı güven yönünde algıladıkları ortaya çıkmıştır. Bu sebeple, çocukların manevi dünyaları

desteklenerek, akademik başarıya yönelik sosyal ortamlar oluşturulabilir ve programlar geliştirilebilir.

3. Okul, çocuğun sadece akademik ilgi alanlarına yönlendiğinde, çocuğun kendini geliştirmesinde yetersiz kalabilir. Ancak okul, çocuğu bir bütün olarak ele alıp, çocuğun ihtiyaçlarına cevap olacak şekilde programlar sağladığında çocukta yeterlik duygusu gelişerek özsaygısı güçlenebilir.
4. Çocuğun benlik saygısını desteklemeleri için çocuğa nasıl davranılması gerektiği konusunda aile eğitimleri verilebilir.
5. Yaradan tarafından sevilip korunarak, kendini değerli gören çocuğun özsaygısı güçlenebilir. Bu kapsamda, okulda din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenin desteği ve aile ortamında Yaradan'a ilişkin ifadelerin sevgi ve güven yönünde olması çocuğun Tanrı'yı güven yönünde algılamasını sağlayabilir.

Kaynakça

- Akkuş Çutuk, Zeynep. 5. *Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Becerilerinin Özsaygı ve Denetim Odağı ile İlişkisi*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17 (2). 2017. s, 505-525.
- Akyüz, Züleyha. *Gençlerde Benlik Saygısı ve Tanrı Tasavvuru*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. 2010, s, 119-123.
- Allport, Gordon. *Individual and His Religion: A Psychological Interpretation*. New York: The Macmillan Company. 1950.
- Altan, Seda. *Farklı Sosyokültürel Çevrede Yaşayan 5-6 Yaş Çocukların Benlik Algıları ile Psikolojik Sağlamlıklarının İncelenmesi*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. 2023. s, 111-115.
- Arıcak, Osman Tolga. *Grupla Psikolojik Danışma Yoluyla Benlik Saygısı ve Mesleki Benlik Saygısının Geliştirilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi. 1999. s,10-90.
- Atik, Aslıhan. *Dini Gelişim Kuramlarına Din Eğitimi Bağlamında Genel Bir Bakış*. İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 3. 2015. s, 728-743.
- Ayaz, Ceyda. *Çocuklarda Allah Tasavvurlarının Gelişmesinde Sevgi ve Güvenin Etkisi (9-12 Yaş Grubu)*.Bursa: Uludağ üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. 2019. s, 29-93.
- Aydın, Çağdaş. *Üniversite Öğrencilerinde Kariyer Kararsızlığının Özsaygı, Denetim Odağı ve Mükemmeliyetçilik Bakımından İncelenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Ankara. 2014. s, 43.
- Ayten, Ali. *Kendini Gerçekleştirme ve Dindarlık*. M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi. 2005/2. s,187.
- Ayten, Ali. *Psikoloji ve Din Psikologların Din Ve Tanrı Görüşleri*. İz Yayıncılık. İstanbul. 2012. s,11-143.
- Bakırcıoğlu, Rasim. *Ansiklopedik Psikoloji Sözlüğü*. Anı Yayıncılık. Ankara. 2006. s, 8-765.
- Bakırcıoğlu, Rasim. *Çocuk ve Ergenlerde Ruh Sağlığı*. Ankara. 2015. s,93-105.
- Bedir, Fatma Nur. *Yetişkinlerin Çocukluk Anılarındaki Tanrı İmgesinin Analizi*. Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 2017/2. C. 1. Sayı: 32. s, 717-740.
- Benice, Etem İzzet. *Güncel Türkçe Sözlük*.
- Bowlby, John. *Bağlanma ve Kayıp*. Çev. Tuğrul Veli Soylu. Pinhan Yayıncılık. 2013. s, 231-319.
- Bowlby, John. *Attachment: Attachment and Loss: Volume 1*. Penguin Books (First Publishing, 1969). London. 1989.

- Coopersmith, S. *The Antecedents Of Self-Esteem*. San Francisco: W.H. Freeman and Company. 1967.
- Cüceloğlu, Doğan. <https://dogancuceloglu.net/>
- Çapar, Betül. *Farklı Orta Öğretim Öğrencilerinde Dindarlık ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. 2008. s, 76-83.
- Çetinkaya, Selma - Arslan, Seher - Nur, Naim - Özdemir, Deniz - Demir, Ö. Faruk – Sümer, Haldun. *Sivas İl Merkezinde Sosyoekonomik Düzeyi Farklı Üç İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeyi*. Klinik Psikiyatri. 2006/9. s, 116-122.
- Çuhadaroğlu, F. *Adolesanlarda Benlik Saygısı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, Uzmanlık Tezi. Ankara. 1986.
- Dickie, Jane R. - Eshleman, Amy K. - Merasco, Şafak M. - Shepard, Amy - Wilt, Michael Vander - Johnson, Melisa. *Ebeveyn-Çocuk İlişkileri ve Çocukların Tanrı İmgeleri*. Bilimsel Din Araştırmaları Dergisi, Cilt 36, No. 1. Mart/1997. s, 25-43 (19 sayfa).
- Doğan, Tayfun-Eryılmaz, Ali. *İki Boyutlu Benlik Saygısı ve Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 33 (Ocak 2013/I). s, 107-117
- Elkind, David. *The Origins of Religion in The Child*. Review of Religious Research 12(1). 1970. s,35-42.
- Erdoğan, Emine. *Tanrı Algısı, Dini Yönelim Biçimleri ve Dindarlığın Psikolojik Dayanıklılıkla İlişkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. 2014. s,47-49.
- Erikson, Erik H. *Insight and Responsibility*. New York: W.W. Norton. 1964.
- Erikson, Erik H. *İnsanın Sekiz Çağı*. Çev. Bedirhan Üstün-Vedat Şar. Ankara. 1984. s. 12-48.
- Erten, Yavuz. *Yanılsama ve Din*. <https://icgoru.com/yanilsama-ve-din/> Psikeart dergisinin 12. Sayısında, Kasım-Aralık 2010'da (s. 48-55) yayınlanmıştır.
- Felson, Richard B.-Zielinski, Mary A. *Çocukların Benlik Saygısı ve Ebeveyn Desteği*. Evlilik ve Aile Dergisi, Cilt 51, No.3. Ağustos/1989. s, 727-735.
- Fowler, J. W. *Stages of Faith: The Psychology of Human Development and the Quest for Meaning*. San Francisco: Harper and Row. 1981.
- Fowler, James W. -Mary Lynn Dell. Çev: Mustafa Ulu. *Bebeklikten Yetişkinliğe İnanç Aşamaları. İnanç Gelişim Teorisinin Otuz Yılı Üzerine Düşünceler*. Bilimname XXX. 2016/1. s, 539-559.
- Francis, L.J. *God Images and Self Esteem a Study Among 11-18 Years-Old*. Research in the Social Scientific Study of Religion, 2005, 16. pp.113-116.
- Freud, Sigmund. *Bir Yanılsamanın Geleceği: Bilim ve İman*. Çev. H. Zafer Kars. İstanbul: Kaynak Yayınları. (1913/1971).

- Freud, Sigmund. *Totem ve Tabu*. Çev.: N.Berkes, İstanbul: Remzi Kitabevi. (1913/1971)
- Fuller, A. R. *Psychology and Religion*, Rowman & Littlefield Publisher. UK. 2007. s, 150-162.
- Goldman, Ronald. *Religious Thinking from Childhood to Adolescence*. 1964. s.16-17.
- Goldman. *The Development of Religious Thinking*. 1963, s,9.
- Güçray, Sonay. *Çocuk Yuvasında ve Ailesinin yanında Kalan 9-10-11 Yaş Çocuklarının Öz-Saygı Gelişimini Etkileyen Bazı Faktörler*. Aile Ve Toplum. Issn: 1303 – 0256 Sayı:3 Yıl:3 Cilt:1 Eylül-Aralık 1993.
- Güler, Özlem. *Tanrı Algısı Ölçeği (TA): Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması*. AÜİFD XLVIII, Sayı I, 2007. s, 123-133.
- Güler, Özlem. *Tanrı' Ya Yönelik Atıflar, Benlik Algısı ve Günahkârlık Duygusu (Yetişkin Örneklem)*. Ankara: Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. 2007. s,6.
- Güloğlu, Berna - Aydın, Gül. *Coopersmith Özsaygı Envanterinin Faktör Yapısı*. Eğitim ve Bilim/Education and Science. Cilt/Vol. 26. Sayı/No. 122. Ekim/October. 2001. s,66-71.
- Gürses, İbrahim-Kılavuz, Mehmet Akif. *Erikson'un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişiminin Önemi*. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 20(2). 2011. s, 155-159.
- Hacıkeleşoğlu, Hızır- Karaca, Faruk. *Ebeveyn Tutumlarının Tanrı Tasavvuru ile İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*. DEÜİFD LIII / 2021, s, 195-236.
- Harms, Ernest. *The Development of Religious Experience in Children*. 1944. s,115-118.
- Hayta, Akif. *Öğrencilerin İbadet ve Ruh Sağlığı Üzerine Bir Araştırma*. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 2000. s, 9.
- Hayta, Akif. *Anneden Allah'a: Bağlanma Teorisi ve İslâm'da Allah Tasavvuru*. Değerler Eğitimi Dergisi. Vol.4. No.12. 2006. s, 29-63.
- Hayta, Akif. *Nesne İlişkileri Kuramı ve Tanrı Tasavvuru Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme*. Değerler Eğitimi Dergisi. Cilt 8, No 20. 2010. s, 39-79.
- Hefferon, Kate-Boniwell, Ilona. *Pozitif Psikoloji Kuram, Araştırma ve Uygulamaları*. Çev. Edit. Doç.Dr. Tayfun Doğan. Nobel Yayınları. Nisan, 2018. s,106/107.
- Hökelekli, Hayati. *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*. Timaş Yayınları İstanbul. 2011. s,195.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Ankara. 2005. s, 188-252.
- <https://sozluk.gov.tr/> (14.12.2021)
- Işık, Şerife-Kılıç, Sabriye vd. *Okulda Pozitif Psikoloji Uygulamaları*. Pegem Akademi. 2021. s,364.

- İnceoğlu, Metin. *Tutum Algı İletişim*. Beykent Üniversitesi Yayınevi. İstanbul. 2011. s,100.
- James, William. *Dini Deneyimlerin Çeşitliliği*. Pinhan Yayıncılık. Çev. İsmail Hakkı Yılmaz. 2017.
- Jung, Carl Gustav. *Din ve Psikoloji*. Çev: Cengiz Şişman. İnsan Yayınları. 1998. İstanbul. s, 125.
- Karaca, Faruk. *Dini Gelişim Psikolojisi*. Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon, 2016, s, 53-71.
- Karakaş, Sirel. *Psikoloji Sözlüğü*. 2023. <https://www.psikolojisozlugu.com/self-esteem-oz-deger>.
- Karakaş, Tahir. *Dinsel Deneyimin Çeşitleri*. Kaygı, 18(II)/2019. s, 589-599.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara. Nobel Yayıncılık. 2011.
- Karşlı, Necmi. *Gençlerde Özsaygı-Dindarlık İlişkisi*. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi. 2017. s,17-19.
- Kartopu, Saffet. *Yaşamı Sürdürme Nedenlerinin Tanrı Algısıyla İlişkisi*. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. Volume 9/2 Winter 2014. p. 887-903. Ankara. s, 888.
- Kayadibi, Yasemin. *Parçalanmış Ailelerdeki Çocukların Anne Kabul Red Algılama Düzeylerinin Benlik Saygısı Açısından İncelenmesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. 2015. s, 50.
- Kekik, Hacı Cemal. *Yatılı Bölge Ortaokulu Öğrencilerinde Bağlanma Stilleri ve Tanrı Algısı İlişkisi*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. 2019, s, 52.
- Keven Akliman, Çiğdem. *Olumlu Beden İmajını Geliştirme Çevrim İçi Psikoeğitim Programının Çocukların (9-10 Yaş) Beden İmajı Memnuniyeti Ve Öz Saygı Düzeylerine Etkisi*. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi. 2021. s, 144.
- Kirkpatrick, L.A.-Shaver, P.R. *Attachment Theory and Religion: Childhood Attachments, Religious Beliefs and Conversions*. Journal For The Scientific Study Of Religion, 4. 1990. s, 1-34.
- Kısa, Cihad. *Filozofların, Teologların ve Psikanalistlerin Tanrısı: Tanrı Kavramı ve Tanrı Tasavvuru*. Ankara. 2015. s, 648-649.
- Koç, Bozkurt. *Kişilik ve Din*. Tabula Rasa. Sy., 4.Yıl. 2. Ocak-Nisan. 2002. s,93
- Kul, Selin. *10-12 Yaş Arası Spor Yapan ve Yapmayan Çocukların Özsaygı ve Akademik Başarıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. 2021, s, 58-59.
- Kur'an Yolu*. Erişim 16 Haziran 2023. <https://kuran.diyaret.gov.tr>
- Maslow, Abraham Harold. *Selfesteem (Dominance – Feeling) and Sexuality In Woman*. The journal of Social Psychology . 1942. s, 259-294.

- Maslow, Abraham Harold. *Dinler Değerler Doruk Deneyimler*. Çev. H. Koray Sönmez. Kuraldışı Yayıncılık. İstanbul. 1996. s,27.
- Mehmetoğlu, Ali Ulvi. C. G. Jung'un Tanrı Anlayışı. Toplum Bilimleri Dergisi. Temmuz 2013. s, 19-20.
- Mehmetoğlu, Ali Ulvi-Aygün, Adem. James W. Fowler ve İnanç Gelişim Teorisi. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 6 (1). 2006. s, 117-139.
- Myers, David G. *Social Psychology*. s.40.
- Onur, Bekir. *Gelişim Psikolojisi*. İmge Yayıncılık. Ankara. 2000. s, 75-300.
- Oruç, Cemil. *Din Kişisel ve Sosyal Bir İhtiyaçtır*. Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. C.13. S.2. Elazığ. 2008. s, 132-133.
- Oruç, Cemil. *Erken Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Teorileri Bağlamında Din Eğitimi*. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/8 Summer 2013. p. 971-987. Ankara-Turkey.
- Öner, Necla. Piers Harris'in "Çocuklarda Öz Kavram Ölçeği" El Kitabı. Ankara: Türk Psikologlar Derneği. 1996. s,1.
- Özcan, Şevket. *Dini Araştırmalar*. Ocak-Haziran. 2016. Cilt: 19. Sayı: 48. s, 203.
- Özdoğan, Öznur. *İsimsiz Hayatlar Manevi ve Psikolojik Yaklaşımla Arınma Ve Öze Dönüş*. Özdenöze Yayınları. Ankara. 2007. s,107.
- Özdoğan, Öznur. *Mutluluğu Seçiyorum*. Özdenöze Yayınları. Ankara. 2009. s, 21-108.
- Öztürk Zurnacı, Şükran. *İmam Hatip Ortaokulu Öğrencilerinde Allah Tasavvuru*. Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. 2019, s,88-89.
- Öztürk, Ali Osman. *Kendini Bulmak*. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. Ağustos. 2018. s,187-188.
- Pişkin, Mehmet. *Özsaygıyı Geliştirme Eğitimi*. In: İlköğretimde Rehberlik. Editör: Kuzgun, Yıldız. Nobel Yayın Dağıtım. Ankara. 6. Baskı. 2006. s. 95-125.
- Reinert, Duane F. *Spirituality, Self-Representations, and Attachment to Parents: A Longitudinal Study of Roman Catholic College Seminarians*. Counseling and Values. April/2005. Volume 49. s, 226.
- Rizzuto, A.M. *The Birth Of The Living God: A Psychoanalytic Study*. Chicago: University of Chicago Press. 1979.
- Rogers, C. R. *On Becoming A Person:A Therapist's View Of Psychotherapy*. Boston: Houghton- Mifflin. 1961. s, 56.
- Rosenberg, Morris. Okulu, Carmi. Schoenbach, Carrie. Rosenberg. *Floransa Küresel Benlik Saygısı ve Spesifik Benlik Saygısı: Farklı Kavramlar, Farklı Sonuçlar*. Amerikan Sosyolojik İncelemesi. Cilt 60, No.1. Şubat 1995. s. 141-156 (16 sayfa)
- Rosenberg, Morris. *Society and The Adolescent Self-Image*. New Jersey: Princeton University Press. 1965. s, 46-48.

- Sarıçam, Hakan- Yılmaz, Elifcan- Gülbahçe Arzu- Gülbahçe, Ömer- Çardak, Mehmet. *İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinin Benlik Saygısı, Farklı Yetenek ve Atılganlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 2013, 10 (1), s, 525-540.
- Selçuk, Sami. “Şeref” Sözcüğünün Yerine “Özsaygı”. 2019. s, 6-7.
- Senemoğlu, Nuray. *Eğitim Bilimine Giriş: Eğitimin Psikolojik Temelleri*. 16. Baskı. Ankara. 2021. s, 113-142.
- Sır, Elif. *Ortaokul Öğrencilerine Uygulanan Benlik Saygısı Geliştirme Programı’nın Benlik Saygısı ve Akran Zorbalığı Mağduriyetine Etkisi*. Konya:Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. 2022. s, 1.
- Siyez, Didem M. *Ergenlerde Problem Davranışlar: Okul Temelli Önleme Çalışmaları ile İlgili Uygulama Örnekleri*. Pegem Akademi. Ankara. 2016. s, 4-53.
- Sozak, Aslıhan. *Özgül Öğrenme Güçlüğü Olan 9- 12 Yaş Çocuklarda Hızlı Okuma Eğitiminin Benlik Algısı Üzerine Etkisi*. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023. s, 60-78.
- Schiraldi, Glenn R. *10 Simple Solutions for Building Self-Esteem*. s.1
- Şimşek, Eyüp. *Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi*. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi IV (2004). Sayı:1. s,207.
- Tesser, Abraham. *Self-Esteem*. 1995. s, 482.
- Türk, Esra. *Çocukluk Döneminde Duygusal Gelişim ve Din Eğitimi*. Marife Dini Araştırmalar Dergisi, C/14,S/3. 2014. s, 157.
- Türker, Rumeysa Nur. *Savaş Mağduru Sığınmacı Çocuklarda Hayat ve Tanrı Algısı: 7-12 Yaş Arası Suriyeli Çocuklar*. 2019. Sayı 39. s, 367 – 389.
- Ulu Dikilitaş, Fatma. *İşitme Engelli Bireylerin Manevi İhtiyaçları ve Ailelerin Tanrı Algısı ile Psikolojik İyi Oluş Düzeylerine Değer Odaklı Manevi Güçlenme ve Bakım Programının Etkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. 2022. s, 229-230.
- Wadsworth, Barry J. *Piaget’in Duyuşsal ve Bilişsel Gelişim Kuramı*. Çeviri Editörü, Ziya Selçuk. Ankara. Pegem Yayınları. 2015. s, 33-134.
- Vergil, Lale. *7-12 Yaş Gurubu Çocuklarda Ahlakî Gelişim-Tanrı Algısı İlişkisi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. 2022. s, 107-108.
- Yapıcı, Asım. *Çocukta İnanç ve Ahlak Gelişimi*. Çocuklarımız ve Biz Dergisi. İstanbul, Turkey, pp.1, 2014.
- Yazgan İnanç, Banu - Kılıç Atıcı, Meral- Bilgin, Mehmet. *Gelişim Psikolojisi I Bebeklik, Çocukluk ve Ergenlik*. Pegem Akademi. Ankara. Ekim/2020. s,41-62.
- Yenidünya, Aslı. *Lise Öğrencilerinde Rekabetçi Tutum, benlik Saygısı ve Akademik Başarı İlişkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. 2005. s, 136.

- Yıldız, Murat. *Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi*. İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları. 2007.
- Yıldız, Mualla. *Çocukların Tanrı İmgelerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Toplum Bilimleri Dergisi. vol.7, no.13. 2013, pp.45-64.
- Yıldız, Mualla. *İlköğretim Öğrencilerinin Tanrı İmgelerinin Belirlenmesi ve Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. 2012. s, 1-2.
- Yıldız, Mualla. *Suç ve Yükleme*. Ankara: Grafiker Yayınları. 2020. s, 214.
- Yıldız, Mualla. *Birey Toplum ve Değerler*. Grafiker Yayınları. Ankara. 2018. s,161-163.
- Yıldız, Murat-Çapar, Betül. *Orta Öğretim Öğrencilerinde Benlik Saygısı ile Dindarlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Din Bilimleri Araştırma Dergisi. Cilt 10. Sayı 1. 2010. s, 103-131.
- Yiğit, Ruhi-Yılmaz, Hasan. *İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinin Sosyal Beceri Düzeyleri ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi. Sayı 31. 2011. s, 335- 347.
- Yörükoğlu, Atalay. *Gençlik Çağı*. Özgür Yayınları, İstanbul. 2000. s, 20-135.

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Yaşınız

- * 10
- * 11
- * 12
- * 13
- * 14

Cinsiyet

- Kadın
- Erkek

Sınıf Düzeyi

- 5
- 6
- 7
- 8

Sınıf Başarı Durumu

- Kötü
- Orta
- İyi
- Çok İyi

Baba Eğitim Düzeyi

- İlköğretim
- Ortaöğretim
- Lise
- Üniversite
- Diğer

Anne Eğitim Düzeyi

- İlköğretim
- Ortaöğretim
- Lise
- Üniversite
- Diğer

Anne Gelir Durumu

- Çalışıyor
- Çalışmıyor

Baba Gelir Durumu

- Çalışıyor
- Çalışmıyor

Benlik Saygısı Ölçeği (Rosenberg)

1. Kendimi En Az Diğer İnsanlar Kadar Değerli Buluyorum.

- Çok Doğru
- Doğru
- Yanlış
- Çok Yanlış

2. Bazı Olumlu Özelliklerim Olduğunu Düşünüyorum.

- Çok Doğru
- Doğru
- Yanlış
- Çok Yanlış

3. Genelde Kendimi Başarısız Bir Kişi Olarak Görme Eğilimindeyim.

- Çok Doğru
- Doğru
- Yanlış
- Çok Yanlış

4. Ben De Diğer İnsanların Birçoğunun Yapabildiği Kadar Bir Şeyler Yapabilirim.

- Çok Doğru
- Doğru
- Yanlış
- Çok Yanlış

5. Kendimde Gurur Duyacak Fazla Bir Şey Bulamıyorum.

- Çok Doğru
- Doğru
- Yanlış
- Çok Yanlış

6. Kendime Karşı Olumlu Bir Tutum İçindeyim.

- Çok Doğru
- Doğru
- Yanlış
- Çok Yanlış

7. Genel Olarak Kendimden Memnunum.

- Çok Doğru
- Doğru
- Yanlış
- Çok Yanlış

8. Kendime Karşı Daha Fazla Saygı Duyabilmeyi İsterdim.

- Çok Doğru
- Doğru

- Yanlış
- Çok Yanlış

9. Bazen Kesinlikle Kendimin Bir İşe Yaramadığımı Düşünüyorum.

- Çok Doğru
- Doğru
- Yanlış
- Çok Yanlış

10. Bazen Kendimin Hiç De Yeterli Bir İnsan Olmadığımı Düşünüyorum.

- Çok Doğru
- Doğru
- Yanlış
- Çok Yanlış

Tanrı İmgesi Ölçeği (Mualla Yıldız)

1. Kendimi Allah'a Çok Yakın Hissederim.

- Kesinlikle Hayır
- Hayır
- Emin Değilim
- Evet
- Kesinlikle Evet

2. Allah'ın Beni Sadece İyi Şeyler Yaptığım Zaman Sevdiğini Düşünürüm.

- Kesinlikle Hayır
- Hayır
- Emin Değilim
- Evet
- Kesinlikle Evet

3. Allah'ın Herkese Karşı Merhametli Olduğunu Düşünürüm.

- Kesinlikle Hayır
- Hayır
- Emin Değilim
- Evet
- Kesinlikle Evet

4. Allah'ın Yardımıyla Hayatımdaki Zorlukları Aşarım.

- Kesinlikle Hayır
- Hayır
- Emin Değilim
- Evet
- Kesinlikle Evet

5. Allah'ı Düşündüğüm Zaman Kendimi Huzurlu Hissederim.

- Kesinlikle Hayır
- Hayır
- Emin Değilim
- Evet
- Kesinlikle Evet

6. Zor Durumda Kalsam Dua Ederek Allah'tan Yardım İsterim.

- Kesinlikle Hayır
- Hayır
- Emin Değilim
- Evet
- Kesinlikle Evet

7. İşlediğim Günahları Allah'ın Affetmeyeceğini Düşünürüm.

- Kesinlikle Hayır
- Hayır
- Emin Değilim
- Evet
- Kesinlikle Evet

8. Allah'ı Çok Şefkatli Olarak Hayal Ederim.

- Kesinlikle Hayır
- Hayır
- Emin Değilim
- Evet
- Kesinlikle Evet

9. Dua Ettiğim Zaman Kendimi Güvende Hissederim.

- Kesinlikle Hayır
- Hayır
- Emin Değilim
- Evet
- Kesinlikle Evet

10. Dua Etsem Bile, İstediklerime Ulaşamam.

- Kesinlikle Hayır
- Hayır
- Emin Değilim
- Evet
- Kesinlikle Evet

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI
ETİK KURULU TOPLANTISI

KARAR TARİHİ : 23/08/2022
OTURUM NO : 07
TOPLANTI SAATİ : 12.30

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu, Kurul Başkanı Prof. Şahin AHMETOĞLU başkanlığında gündemdeki maddeleri görüşmek üzere toplanarak aşağıdaki kararları almıştır.

- GÜNDEM** 19-Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dr. Öğretim Üyesi Fatıma Zeynep BELEN'in danışmanı olduğu şürkiye DEMİR tarafından yürütülen "10-14 Yaş Grubu Çocuklarda Özsaygı İle Tanrı Algısı Arasındaki İlişki" konulu proje başvurusunun görüşülmesi,
- KARAR** 19- Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dr. Öğretim Üyesi Fatıma Zeynep BELEN'in danışmanı olduğu şürkiye DEMİR tarafından yürütülen "10-14 Yaş Grubu Çocuklarda Özsaygı İle Tanrı Algısı Arasındaki İlişki" konulu proje incelenmiş olup, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmalar Etik Kurulu Yönergesinde belirtilmiş olan Etik İlkelerine uygun olduğuna karar verildi.

BAŞKAN

Prof. Dr. Şahin AHMETOĞLU

ÜYE

Prof. Dr. Mehmet DİKKAYA

ÜYE

Prof. Dr. Oğuz ÖCAL

ÜYE

Prof. Dr. Sevgi YURTÖNCEL

ÜYE

Prof. Dr. İbrahim MAZMAN

ÜYE

Prof. Dr. Oktay AKBAŞ

ÜYE

Prof. Dr. Şahin AHMETOĞLU

ÜYE

Prof. Dr. Erol YILMAZ

ÜYE

Dr. Öğr. Üyesi Fatma HIZIR ASRAV

Kırıkkale Ünv. Gelen Evrak Tarih ve Sayısı: 16.01.2023-145720

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-14588481-605.99-68090486

11.01.2023

Konu : Araştırma İzni

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

- İlgi: a) 02.01.2023 tarihli ve 141849 sayılı yazınız.
b) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 2020/2 nolu Genelgesi.

Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi Şükriye DEMİR'in "**10-14 Yaş Grubu Çocuklarda Özsaygı ile Tanrı Algısı Arasındaki İlişki**" konulu tezi kapsamında merkez ilçelere bağlı okul ve kurumlarda uygulanacak olan veri toplama araçları ilgi (b) Genelge çerçevesinde incelenmiştir.

Yapılan inceleme sonucunda, söz konusu araştırmanın Müdürlüğümüzde muhafaza edilen ölçme araçlarının; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Millî Eğitim Temel Kanunu ile Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarına uygun olarak, ilgili yasal düzenlemelerde belirtilen ilke, esas ve amaçlara aykırılık teşkil etmeyecek, eğitim-öğretim faaliyetlerini aksatmayacak şekilde okul ve kurum yöneticilerinin sorumluluğunda gönüllülük esasına göre uygulanması Müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Harun FATSA
Vali a.
Milli Eğitim Müdürü

Ek:
Uygulama araçları (4 sayfa)
Dağıtım:
Gereği:
Kırıkkale Üniversitesi
Bilgi:
9 Merkez İlçe MEM

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : Emniyet Mah. Alparslan Türkeş Cad. 4/A Yenimahalle

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys>

Telefon No : 0 (312) 306 89 30

Bilgi için: Emine Konuk

E-Posta: iletistik06@meb.gov.tr

İnternet Adresi: ankara.meb.gov.tr

Unvan : Şef

Kep Adresi : meb@hs01.kep.tr

Faks: _____

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden a6c1- 8255- 35c8- aa66- 5b18 kodu ile teyit edilebilir.

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununa göre Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.
Evrak sorgulaması <http://dogrulama.kku.edu.tr/envision.sorgula/belgedogrulama.aspx?eD=BSF5ZTUN3S&eS=145720> adres

